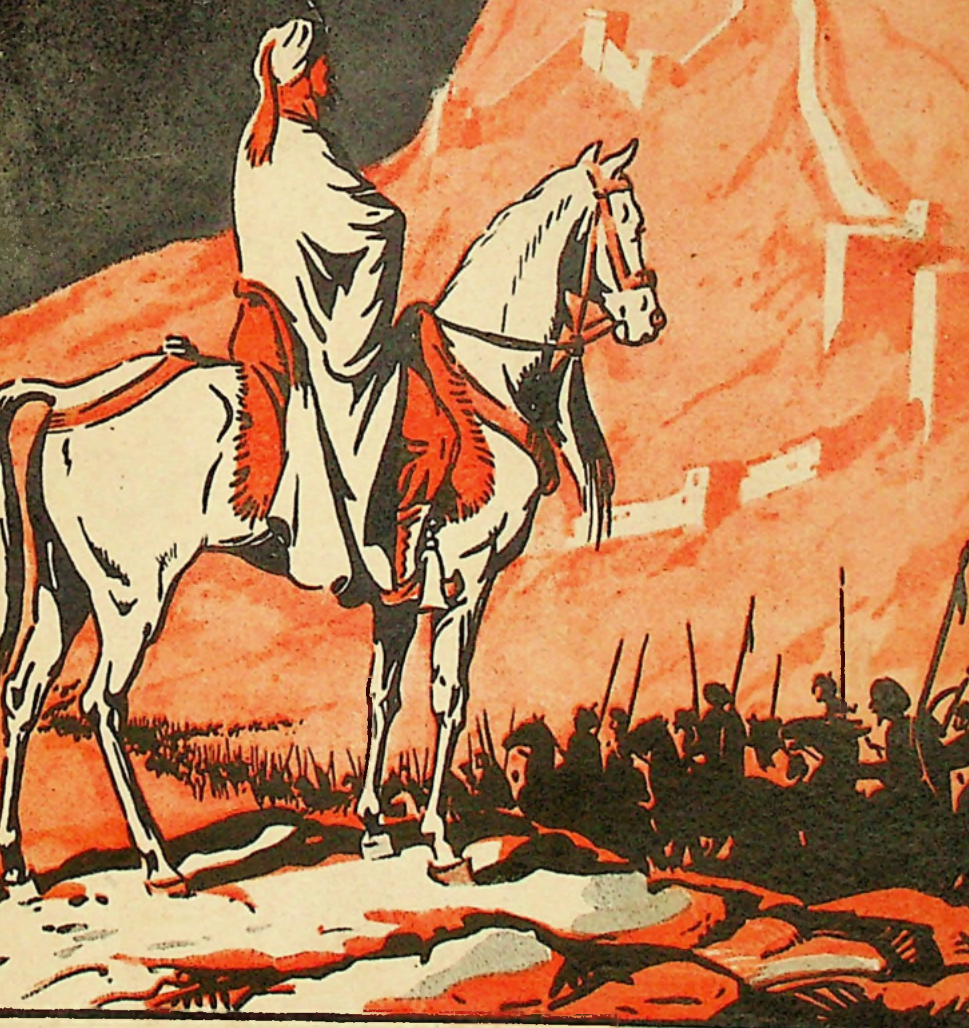

ИВИЗ. ГЕНЕРАЛ ЕМЕРХАЛИС

ЗА ВРЕМЕ СЕДМОГОДИШЊЕГ РАТА ТАМЕРЛАНОВ ПОХОД НА АНАДОЛИЈУ И БИТКА КОД АНКАРЕ

ПРЕВЕО С ТУРСКОГ
ВЕШАДСКИ ПУКОВНИК
ГЕНЕРАЛШТАБНЕ ПОСЛОВЕ
ОВИЦА Б. РАКОЧЕВИЋ

Сигнатура
8.275
347

Емрханис

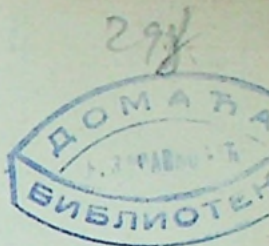
Юмента под Пикаре
Београд

Место и год. изданья

[illegible]

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
ПЕСКОВАЦ

Дивизиски генерал

ЕМЕРХАЛИС

од породице Бркалија из Ерзинџана

ЗА ВРЕМЕ СЕДМОГОДИШЊЕГ РАТА

ТАМЕРЛАНОВ ПОХОД НА АНАДОЛИЈУ И БИТКА КОД АНКАРЕ

*„Рођен сам да носим оружје и
да победим сваког ко ми на пут
стојане“.*

Бајазит Мунџевити

*„Као што на небу постоји само
један Бог, тако и на земљи треба
да буде само један владар“.*

Тамерлан Герган

Превео с турског
пешадиски пуковник
за генералштабне послове
НОВИЦА Б. РАКОЧЕВИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА
Бр. 8.275 93/99
Струка

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 5347

Одељење С Струка IX

ИШТАМПАРСКО ГРАФИЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ „ДАВИДОВИЋ“

ПАВЛОВИЋА И ДРУГА — БЕОГРАД

ПРЕДГОВОР ПРЕВОДИОЦА

Када сам марта 1935 године дошао за војног изасланика у Анкари, одмах сам почео да се интересујем о месту анкарске бишке, вођене између Тамерлана и Бајазита 1402 године, у којој је на Бајазитовој страни учествовала и српска војска под командом деснога Стевана Лазаревића. У турском Главном генералштабу рекли су ми да је о тој бици написао дело корпусни генерал турске војске г. Емерхалис и да је исто издао Главни генералштаб 1934 године. Дело су ми одмах дали, али како у почетку нисам знао турски, то се њим нисам могао користити. Због тога сам замолио да ми се да један официр који добро познаје историју ове бишке и који би ми на терену где је вођена објаснио њен ток. Турски Главни генералштаб изишао ми је на сусреш: дао ми је официра који је бишку добро познавао. Са мном је он два пута на терен ишао: детаљно ми је показао места битачних поредака обеју страна, места на којима су се налазили султан Бајазит, десни Стеван, као и места осталих команданата обеју страна и дао обавештења о току бишке.

Решио сам да дело генерала г. Емерхалиса преведем, и како сам желео да превод дела објавим на нашем језику, то ми је било потребно одобрење, које сам убрзо затражио и добио. Приликом посете грчке флоте Цариграду приређен је 22 септембра 1935 године пријем на грчкој крстарици „Хели“. Овом пријему присуствовали су сви страни војни изасланици акредитовани у Турској. На пријему је такође био и генерал г. Емерхалис, кога сам током приликом замолио да ми дозволи превод и објављивање његова дела.

Генерал г. Емерхалис одговорио ми је пред више војних изасланика следеће: „Господине Ђукочице, Срби су у бици код Анкаре херојски своју крв пролили и ли као Срби имаће сва права на ту књигу“. Лични одговор од

овог заиста није ми могао даћи и то још у моменћу када се није надао мом захтеву.

После тога одмах сам почео да радим на преводу. Где сам наишао на тешкоће, тражио сам савете и помоћи и превод контролисао са људима који савршено познају турски и француски језик. Неколико пута био сам код генерала г. Емерхалиса који ми је давао потребна објашњења и који ми је на карти 1:200.000 показао где се налази место „Срп Гази“ — Српски победник. Грешке нису искључене, али сам уверен да их нема много.

У књизи је било неколико напомена на персиском језику, због чега сам молио турско Министарство иностраних послова, као и комисију која ради на реформи турског језика, да ми се те напомене преведу на турски и француски језик и мојој молби изишло се у сусрет.

Уз превод нисам давао коментаре, сем нешто врло мало, и то на местима где је то било неопходно потребно.

Уздржавам се од коментара и у предговору. Дело сам превео и објављујем га из разлога, што сматрам да је оно врло корисно како са војничког тако и са историјског гледишта, као и због тога што оно открива још једну страну наше славне историје прошлости.

Децембра 1937 године
у Београду

Пешадски пуковник
за генералштабне послове
Новица Б. Ракчевић

НЕКОЛИКО РЕЧИ

Стратегиски принципи, уколико нису у зависности од наоружања и других техничких средстава, без сумње су и данас исто онакви какви су били и у вековима далеке прошлости. Дакле, ако размотримо, са гледишта ратне историје, најстарије ратне походе, ми ћемо у њима наћи веома важних и поучних ствари. Што се нас тиче, сасвим је природно, да треба да проучавамо ратове својих предака, који су били врло славни ратници и војсковође, јер проучавајући турске војне походе, ми ћемо у исто време упознати племениће особине наше нације, која је вековима бриљирала својим сјајним квалитетом, својим ратничким особинама, својом снагом и својом вредношћу јединственом на свету и на висини ма које нације. То проучавање ће нам помоћи да своје националне дужности испунимо са највећом лакоћом и без замора, да с великим самопоуздањем, које произлази из познавања хероизма и пожртвовања наше нације, које ће она имати и против супраратних бројно надмоћнијих и материјално боље опремљених армија, и са чврстом вером и одлуком непријатеља апсолутно победимо.¹

Из овог врло важног разлога и наш Главни генералштаб одао се што темељитијој студији наших ратних похода и бићака и предузео је најозбиљнија истраживања у овом погледу. Али, на жалост, још се није могло доћи до изналажења дејалних података и дејалне студије о рат-

¹ Немци данас скоро у свим својим војним делима износе као изврсне ратне примере све оно што су дали поједини немачки команданти. Сва ратна правила и сва ратна открића приписана су Гнајзенау, Фридриху Великом, Молткеу и Шлифену. По њихову схватању, у историји ратова није се појавио ни један командант, ни код једне друге нације који је добро познавао и примењивао ратну вештину. Зашто? Зашто да би изреку: „Ми смо народ који најбоље познаје и примењује ратна правила“ улили у душу свога народа и убедили га, да је он способан за велика дела. — Писац.

ним походима, не само оних јунака који су турског порекла, као: Меџе-а, Огуза, Ашиле, Џингиза, Тамерлана, Шах Надира и Шах Абеса него чак ни оних који су рођени у Турској, као: Алпа и Килич Арслана, Алеашина, Мураша, Бајазитша, Фашиха, Јавуза, Сулејмана Законодавца и осталих чувених војсковођа. Према томе, непознаше су снага, вештина и дипломатска способности тих славних војсковођа турског порекла, у управљању и вођењу народа и војске, као и њихова војничка знања и методе радовања. Мора се признаћи, да се овај тешки задатак не може лако постићи. Али, ко би одустао од жеље, да припомогне целој друшћу, које ће се појавити с намером, да појуни ову велику празнину народне потребе. Из тих разлога ми желимо да пишемо о Тамерланову походу на Малу Азију и бици код Анкаре. Нека нам Бог помогне.

ТАМЕРЛАНОВ ПОХОД НА АНАДОЛИЈУ И БИТКА КОД АНКЕРЕ

Предговор

Да се опишу сви ратни походи и све битке тако једног великог генија као што је био Тамерлан,² којему се међу другим народима није појавила слична личност, како пре, тако ни после њега, требало би много знања и много времена. Тек онда, када би се детаљно описала сва Тамерланова дела и ток догађаја тачно изложио, могла би се схватити снага и величина његових подухвата и видети његова величина, снага и велика његова мудрост.³

² Тамерланово освојење Индије доказ је, да је он изнад свих великих освајача. Хамер у својој 7 свесци, страна 33 каже: „Сви чувени азиски освајачи жељаху заузети ове богате крајеве: Нинус, Ксеркс, Дарије и Александар безуспешно су покушали. Само је Махмуд, син Себуктегинин (Махмуд Газиеви) могао освојити ове области... Тамерлан је прешао Ифасис и на обали те реке подигао храм, као успомену на освајање од Александра петог рукавца Пенцеба и постављања границе са Македонском краљевином“.

³ У овом делу сам се задржао једино на излагању Тамерлановог карактера и његових способности у погледу командовања и освајања. Посебно би требало опширно размотрити штете и услуге које је Тамерлан учинио Исламу и турском народу, као и узроке брзог распадања његове империје. При крају књиге, у одељку који говори о значају анкарске битке по наш народни живот, ипак ће се наћи на кратке напомене и у овом погледу. По мом мишљењу, један велики човек увек је достојан поштовања свог народа, ако му је својим радом и нанео неку штету. Француска на пример, коју је Наполеон својим бескорисним подухватима јако ослабио и који је са свих страна на њу навукао многобројне непријатеље, ипак Наполеона сматра за највећу личност своје историје.

Иако су Наполеонов подухвати били штетни по Француску, они су ипак целом свету показали снагу Француске, и француски народ уверили, да се и у најтежим моментима може поуздати у своју сопствену снагу. По нашем мишљењу, то традиционално самопоуздање је и допринело, те је опасно наступање ка капијама Париза заустављено на обалама Марне. Код Тамерлана се опет види, да је један Турчин из ничега створио једно царство. Пред њим не остаде непогнуте главе, необорене круне, неосвојене тврђаве, непобеђене војске. Види се да су речи које је Његова Екскеленција Гази изговорио школској омладини: „Један Турчин вреди целог света“, наше потврду још пре пет стотина година. — Писац.

Али овако велики посао не може се постићи за кратко време⁴. Из овог разлога, ја сам желео да опишем само Тамерланов поход на Анадолију и битку код Анкаре. Али, видеће се, да није лака ствар ни опис само ове једне битке.

С правом се може рећи, да би Тамерлан задивнио све политичаре и стратега, и да за целог свог живота није ништа друго урадио сем похода на Анадолију и битке код Анкаре. За извођење ових операција Тамерлан је пребацио из центра Азије у њене западне пределе велику армију, и то у оно доба када није постојало ни једно од данашњих транспортних средстава и није дозволио, да га једновременно и заједнички нападну војске десет држава, које су му били непријатељи, већ је тукао једну по једну, а најопаснију оставио да је напослетку потуче. Да би се видело, како се у оно време име Тамерланово на све стране рашчуло, и какав је утисак чинило, потребно је напоменути, да су све ондашње државе и владари тежили да задобију његову наклоност и с њим заснују добре односе.⁵ Тамерлан, пошто је победио у оно време моћне државе: Ђурђијанску, Азербајџан, Ирак и Египат, потукао је најзад Бајазита и османлиску војску, која је код Никопоља тукла одабране и чувене европске војске и запрепастила целу Европу. Без сумње, да се Александрова победа над персиским народом и војском, чије су унутрашње везе биле искидане, не може упоредити са овом Тамерлановом победом. Наполеонова победа над савезницима, који се никад нису могли искрено сложити, и који су дрхтали не од жеље да победе, него од страха да не буду побеђени, такође се не може упоредити са овом победом. Пораз код Анкаре јунака Никопоља и његове храбре и надалеко чувене војске, учинио је, да се име победноца код Анкаре (Тамерлана), прочује у

⁴ Да би се истина пронашла и утврдила, треба наћи и превести на турски сва дела написана у доба Тамерлана и после њега, треба опширно и добро испитати све политичке, социјалне и економске односе, као и идеје и верске покрете онога доба. Но то захтева много времена и много људи. — Писац.

⁵ У историји се ретко налази на војсковође који су успели са овако далеким походима. Велике армије Дарија и Ксеркса биле су уништене код Маратона и Термопила, а армија Кејхусрева у Египту. Атила није могао прећи Шалон, а Абдурахман није могао даље од Гафика и Поатиеа. Што се Наполеона тиче, славни ратник морао се 1813 године повући из Москве без успеха, ма да је она била удаљена од Вилне, базе његових операција, свега 1000 километара. Ово је био почастак његове несреће, и после пораза код Березине, с тешком муком успео је да доведе у Француску само бол и остатке своје велике армије од 400.000 људи. — Писац.

Европи и Африци са великим страхом.⁶ Предања о јунаштву и храбрости Бајазита, која су била позната код свих европских народа, јако су потпомогла, да се одједном и лако рашчује сила и величина Тамерланова и да проузрокује дивљење. Али Тамерлан има и још неколико врло великих дела, која се као и анкарска битка високо уздижу у светској историји. Тамерлан није одрастао на престолу као Александар, нити је као Наполеон, кога је револуција дала, нашао државу засновану, народ уређен и војску спремну, него је све сам створио својом памћу и својим мачем. Из његове изреке : *„Као што на небу постоји само један Бог, тако и на земљи треба да буде само један владар“*, — јасно се види чврстина воље и оштрина духа Тамерланова. Да би тај свој идеал и остварио, у чему је унеколико и успео, он је непрестано радио тридесет и шест година, без одмора, ограничења и досаде, никад не смањујући своје напоре, због чега је било немогуће не дивити се величини Тамерланове воље.⁷

Али, на жалост, овај велики војсковођа, цар царева,⁸ подлегао је најзад пакосној смрти и предан црној земљи баш у време када је био кренуо да покори Кину, која је дрхтала пред славом

⁶ Силу и страх које је Тамерлан показао приликом освајања Индије 1399 године видимо по том, што су владари и господари Монголске, Татарске, Кипчака, Џете, Калмока, Персије, Арапске, па чак и саме Кашмирске послали Тамерлану на честитање своје посланике (Хамер, св. 7, стр. 33).

Када се у Египту сазнало за резултат анкарске битке и чуло да је Бајазит заробљен, Египћане је, који су раније добро познавали величину Бајазитову, обузео страх и они су, увидевши да се Тамерлану није могуће одупрети, пристали — да се ујцелом Египту и Сирији на молитвама помиње Тамерланово име, да се кује новац са његовим именом и да му се даје порез. (Превод Тамерлана стр. 377).

Па и сам византиски император, као и Ђеновљани, који су раније потстицали Тамерлана да устане против Османлија, јако су се уплашили када су чули да је Тамерлан из Китахије наредио императору Цариграда, да му спреми потребна превозна средства за прелаз у Тракију.

Да би му изразили своје пријатељство, владари најудаљенијих европских држава слали су Тамерлану писма и посланике. Па и сам енглески краљ, шаљући му изврсне поклоне, замолио га је, да се прими покровитељства Хришћанства (Херберт Гибонс : Оснивање османлиског царства, стр. 233).

⁷ Тамерлан је за време свог 36-годишњег царевања само девет пута посетио Самарканд и никада се у њему није дуже задржао (Хамер, св. 7, стр. 1).

⁸ 27 држава је потпало под власт Тамерланову. На молитвама су помињали његово име и ковали новац са његовим именом, плаћали му порез, а по потреби и војска му се давала.

занесеком војском, коју је једне сурове зиме предводио овај седамдесетогодишњи старац, као какав млади херој.

Ми ево описујемо битку код Анкаре која је, због Тамерланових и Бајазитових амбиција за господарством, личне охолости и немарности према народу и са једне и са друге стране, огромне штете нанела турској историји.⁹ Као што ће се доцније видети, ова тешка битка, која је била у јулу 1402 године, по својој жестини и величини била је ретка, својим последицама изазвала је велике промене у односима народа и била је врло значајна.¹⁰ У овој бици сударила се Бајазитова војска, која је Европу победила са Тамерлановом војском, која је половину Азије прегазила, и у овом судару показала се са обеју страна турска снага и величина у пуној својој величанствености и лепоти. Ова велика битка, у којој су команданти обеју страна били Турци и у којој се могла видети војска више и старије цивилизације од европске, стара је повест данашње јуначке Анкаре, коју је бесмртни Газн обасуо светлошћу и снагом, а за турску омладину она је један велики и славни споменик и извор снаге и прегалаштва.

Јер један од вођа ове војске (Тамерлан), која је у жарким данима јула месеца 1402 године својом крвљу обојила равницу код Чубука, да би остварио своју замисао, прешао је у року од пет година петнаест хиљада километара и победио десет држава, а други вођ (Бајазит), напуштен од већине своје војске, синова и достојанственика, показујући невинено јунаштво за одбрану своје слободе, борио се са шаком људи против непријатељске масе четрдесет пута јаче од себе. Према томе, мислимо да је најважнија поука коју можемо извући из анкарске битке:

Не тражити мере ни границе могућности пожртвовања за остварење турске идеје и чување слободе...

Овај задатак који је пре пет стотина година дубоко записан

⁹ Сви Тамерланови великодостојници били су против рата са Османлијама и Шемсетинилмалик је до последњег момента Тамерлану доказивао, да је у стању омогућити споразум. Са Бајазитове стране такође већина виших команданата желела је да се са Тамерланом одржи мир. Значи, — да су владари били узрок рата. — Писац.

¹⁰ Борба је много тешка била, много се крви пролило, до последњег момента није се знало ко добива и велика је узбуђеност владала. С обеју страна пало је око шездесет хиљада мртвих. Хиљадама људи је од жеђи умрло. Ужас битке и узбуђеност која је владала панично су дејствовали на вође двеју сила. Битка је спречила напредовање оних двеју држава и снагу им одузела. — Писац.

крвљу и сабљом у турским главама и срцима треба увек слушати, проповедати и ширити.

Па и данашњи непријатељи треба да знају, да смо сви готови да се бацимо, без никаквог предрасудења и устезања, против свачег што би претило турском идеалу и слободи:

Последњи Турчин до последње капи крви!

Занста је тешко наћи и утврдити истину у овом великом походу и бици која се догодила пре 532 године.* Више историја које су описале ово доба написане су са наклоношћу једној или другој страни, или су пак странице попуњене нелогичним подацима (што се сматра за највећи недостатак једног историчара).

Извесни од њих прећутали су у појединим партијама највеће ствари и најважније догађаје, или су пак изналазили нетачне податке. На основу тих тако нетачних дела и докумената, која наводе на погрешне путеве, тешко је доћи до тачних закључака, а нарочито о Тамерлановој и Бајазитовој личности и њиховим одлукама и предузећима. У овоме ће се успети тек онда када се радови и дела која се на њих односе скупе једно по једно, догађаји и терени добро простудирају, када се народне навике и обичаји, као и политички и социјални односи добро испитају, када се упозна војна формација и проуче начин ратовања и правила битке, када се упознају особине људи и испита стање путева и других средстава.

Али и у скученим документима могу се наћи извесни подаци и доћи до истине. Уосталом, Тамерлан и Бајазит нису јунаци само анкарске битке, већ су њихове прошлости пуне великих и славних догађаја, како са политичког, тако и са војничког гледишта. И да би се што боље расветлила и разумела ова битка, треба размотрити њихове раније ратове и битке и извршити упоређење идеја за извођење операција.¹¹

Да бих написао ово мало дело, превео сам са персијског језика други део чувеног дела Шерафетина Алије, из града Језда, великог персијског научника и филозофа, Тамерланова животописца, који је написао Тамерланову историју, за коју је купио податке из дела написаних на источним језицима, чијег је друштва и претседник био. Превод и оригинал првог дела прочитао

* Књига је писана 1934 године. — Преводац.

¹¹ Габријел Моно каже: „Опширно излагање у историји споредних ствари често помаже да се дође до праве истине“.

сам неколико пута. Исто тако прегледао сам превод и оригинал сина Назима Ибни Арапшахова, великог противника Тамерланова, који је живео у његовој близини. Прегледао сам оригинал, написан на персиском језику, познатог Идриса из Битлиса (Хешт Бехишт), писца историје чувеног Шах Исмаила Тевки-а.

Такође сам прочитао на персиском Хатифово дело о Тамерлану и Шеху. Сва та дела могу дати доста детаљне податке о животу и раду Тамерланову. Нарочито сам се послужио делом Шерафетиновим, који има тај недостатак, што је хвалиша, но који је ипак догађаје најбоље и најверније описао, а које сам на више места узео као основу овоме делу. Исто тако користила ми је и позната Идрисова историја, која садржи податке о месту и начину вођења битке и која даје добре податке о Османлијама. Што се Хатифа тиче, он је врло добро изложио предлоге које су Бајазиту чинили његови великодостојници, одговоре које им је он дао, као и последњу витешку одбрану Бајазитову. Да бих утврдио кретања Османлија, прочитао сам скоро двадесет историја, почевши од Ашик паше. Од тих дела нарочито Ашик паша, Лутфи паша, Тациттеварих, Кинхилахбар, Хајрулах Ефендија и син Солаков дају мало детаља, а нешто више података може се наћи у познатом Шерафетинову делу. Читао сам оригинале и преводе општих историја, као и важније преводе са немачког и енглеског језика. Поред овог треба навести, да је врло користан политички део Хамерова превода. Могу препоручити и „Оснивање османлиског царства“, дело, с објашњењем, познатог енглеског писца Херберта. Путописи Евлије Челебије, и „Мала Азија“ Карла Тексина имају о Анкари и њеној тврђави интересантних чланака. Дело Хатиб Челебије „Путовања кроз свет“, говори о путевима, градовима и варошицама оног времена. Ферид бегово дело, које је врло добро документовано, има велику вредност. Такође сам прегледао дела која се односе на живот и ратовање славних војсковођа старог и средњег века, као и ратне историје Наполеона и Фридриха Великог. Неколико пута прочитао сам Тамерланове мемоаре у којима говори о својој политици, влади и ратовима. Сва та дела допуњавала су једно друго и потпомагала да се дође до што веће тачности. Неколико пута обишао сам Анкару и њену тврђаву. Месецима сам радио на карти размере 1:200.000, тражећи на основу историских података одговарајућа имена места битке и, напослетку, да бих ово утврдио лично сам бојно поље обишао, видео и испитао. Народна предања, као и друге сличне документе и изворе, примио сам тек онда када сам их довео у

везу са местима на терену и војним потребама и када сам се уверио да су тачна. Напоследку, користио сам се важним упутствима поштованог Начелника Главног Ђенералштаба (маршала Февзи Чакмака. — Превод.), који ми је на основу својих опширних студија и свестраног знања препоручио дела, која су ми олакшала студирање.

Па ево видеће се, уколико су се сумње могле отстранити и колико се могло доћи до истине после великог рада¹². Но ипак сматрам за потребно напоменути, да је остало доста места која се нису могла попунити и чињеница које се нису могле тачно констатовати. Ово долази на првом месту због мог недовољног знања, због службене презапослености, нарочито из разлога, што нисам могао прибавити потребне књиге из других земаља, и, напоследку, што је од ове битке до данас протекло 532 године. Главне црте догађаја са важнијим детаљима узео сам из оних дела чија се тачност утврдила и чији се датуми поклапају. Нарочито сам се трудио да откријем и објасним Тамерланове и Бајазитове замисли за извођење ове битке, у којој су поједини покрети и планови били необјашњени, упоређујући их са идејама ових двају великана из њихових ранијих ратова. Детаљност у погледу извршења одлука и заповести изложена је с обзиром на ондашњу формацију војске, наоружање и начин борбе, као и с обзиром на импресије које су се имале о терену. Могу рећи, да је ово мало дело тачније од свих општих и посебних историја, као и других појединих дела која се односе на ову битку, јер садржи свестрано разматрање и објашњење, као и то, да сам

¹² У општим историјама, а нарочито у делима која описују битку код Анкаре између Тамерлана и Бајазита, може се наћи детаљно објашњење. У извесним гледиштима ова дела јако се разликују једно од другог. Неслагања има и у оним стварима које би требало да буду најтачније. На пример: Са које је стране и којим правцем Бајазит дошао на бојиште, са које је стране и куда Тамерлан наступао, величина војске обеју страна, јачина крила битачног фронта, претстраже и обезбеђења, фазе битке, места на којима су се налазили врховни заповедници, распоред војска, Тамерланова позадина, вода чији је ток Тамерлан хтео да преокрене и разлог због чега је то желео, правац којим је отступила османлиска војска, да се Бајазит до мрака борио са делом јуначких трупа, брдо, стање тврђаве, са које је стране и како Тамерлан напао на тврђаву, улога тврђаве за време битке, шта је било после битке, број мртвих и заробљених, правац и величина војске која је отступала, место сукоба и резултати... итд. Ја сам ево помоћу докумената првокласне вредности и других разних дела, а после дугих и дубоких испитивања више ствари открио и утврдио. Те су ствари на својим местима забележене и објашњене. — Писац.

се — на своју срећу — трудно да на основу тачних докумената оживим ову битку и изнесем праву вредност двојице њених великих јунака.

Ја сам ову књигу написао са тежњом, да она послужи појединим млађим друговима који описују наше прошле ратове и битке, а који, да би написали историју једне битке преко које су векови прохујали, морају добро познавати специјалности и потребе доба битке, особине и способност војске, начин и средства, а нарочито личности команданата и њихову психологију, што ће се моћи постићи тек после великог студирања, великог размишљања и великог истраживања, — као што сам и сам радио. Бићу срећан, ако поштовани другови усвоје мој начин рада.

Дивизиски ђенерал

Емерхалис

од породице Бркајлија из Ерзинџана

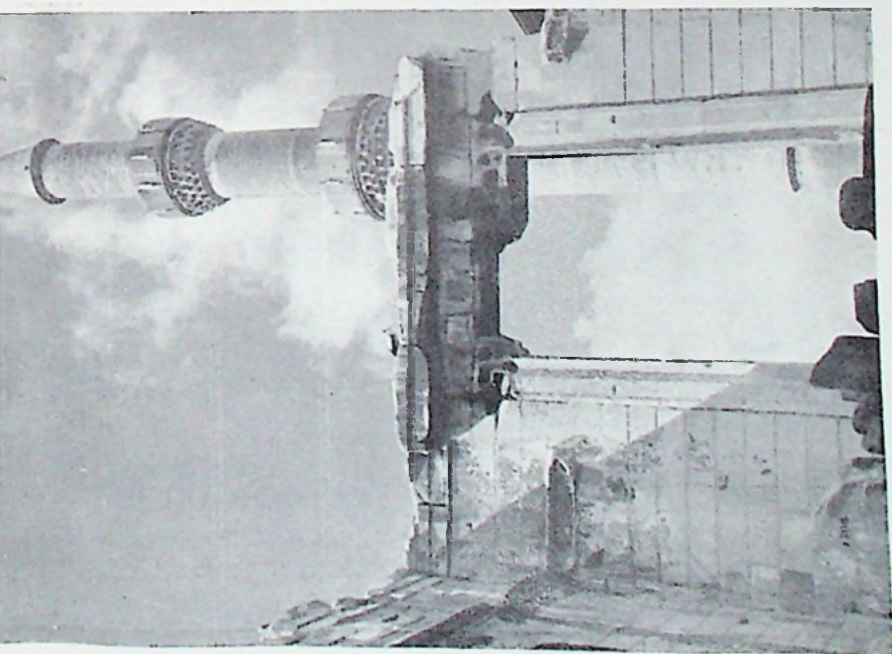
I Д Е О

Тамерланова држава

Тамерлан, син Турчина Тургај бега, био је спао са власти и достојанства, али године 1369 (771), после деветогодишње, тешке, интригантске и несрећне борбе, у својој 34 години постао је господар народа, који је својом паметном, одлучном, снажном и честитом управом око себе био искупно. Он је одмах поставио на високе положаје своје другове, чију је ваљаност и оданост упознао за време ове борбе и засновао је своју државу. Исто тако он је искупно групе војника који су били под његовом командом и од њих створио уређену и дисциплиновану војску са којом је он одмах почео да изводи програм, који је израдио ум овог генија: да полако, али истрајно шири границе своје државе и умножава свој народ. Он је за време тридесетогодишњег освајања засновао царство састављено од двадесет држава. Границе Тамерланова царства пре анкарске битке биле су: на истоку до унутрашњости Кине, на западу — скоро до Сивса, на северу је прелазила линију повучену од Бајкалског Језера ка Москви, а на југу се пружала до Египта, Оманског Мора и заузимаше половину Индије. Западна граница кипчачке покрајине, коју је био потчинио свом царству, пружала се до реке Дњестра и Одре и планине Карпата. Појединим деловима ове велике државе, која је према географским и историским поделама била издељена на провинције и губерније, управљали су племићи Тамерланови рођаци, Тамерланови ратни другови, а у појединим и даље су остали ранији владари, који су му се покорили. На свим странама ове простране земље владале ред и поверење, пружаху се путеви за трговину и караване и пренашаше се трговачка роба, као и фабричке и занатске израђевине Кине и Индије на обале Средоземног Мора, одакле је упућивана у Европу и Африку. Тамерланова држава била је врло богата и у њој су се налазили многобројни богати трговачки базари и трговачки путеви. Становништво била је многобројно, на-

предних идеја и живљаše у изобиљу. Велики плен, који је доношен са свих страна, веома је јако поправно економско и финансијско стање земље. Тамерлан је управљао својом пространом државом са великом вештином и правичношћу. Бирао је за инспекторе области правичне и паметне људе, који су у име његово све послове контролисали. Поред овог, постојали су још и посебни чиновници који су контролисали рад ових инспектора. Такође су постојали контролори, који су испитивали економско и финансијско стање, порезе и друге сличне ствари. У Тамерлановој владавини нарочито је интересантно то, што је он у циљу испитивања догађаја по целој земљи слао контроле са разним улогама. Подела рада чиновника била је у тако тесној вези, да је контрола једног над другим сама по себи долазила, због чега су били приморани давати тачне податке, и весници, држећи се најкраћих путева и мењајући коње на сваком преноћишту, муњевитом брзином доносили су Тамерлану важније новости. Тамерлан је одмах кажњавао аге и судије који су погрешили, и то брзо извршење казне показивало је велику снагу Тамерланову и његове изванредне моралне особине, што је на његов народ повољно утицало. Али становништво ове простране државе, која је створена за врло кратко време, због историјских и географских разлика, разне културе и идеја, није је тако брзо могло завољети, нити се у потпуности сложити. Тамерлан је држао свој народ у заједници у једним областима помоћу исламских веза, а у другим — помоћу турског национализма, јер ове две ствари биле су основни услов за духовно уједињење народа онога доба; страх који су задавале кржаве и страшне куле, озидане од људских тела и глава побијених за време побуне, спречавале су народ да се поново буну. Поред свега овога, у целој држави владала је правда и слобода. С правом се може рећи, да је овај Велики Турчин имао особине, како великог освајача, тако и великог правдодавца.¹³ Тамерланова управа личила је на данашње уставне монархије, јер извесне послове, по жељи Тамерлановој, прегледала је у име народа народна скупштина. Али ова скупштина није се могла састати по својој жељи, нити пак донети какве закључке без његова пристанка. Увек је само давала своју сагласност. Тамерлан је био апсолутни господар свих установа и завода у земљи. Све важније послове сам је радио, све важније одлуке

¹³ Реч освајач узета је у смислу човека, који осваја и заузима стране земље, а реч правдодавац — означава човека који праведно управља пространим државама и усавршава их. — Писац.

Део Августовог храма у Анкари

Део анкарске тврђаве (раније)

Двор Њ. Е. Ататирка у Анкари

сам је доносио и све се радило према његовој жељи.¹⁴ Највеће привилегије код Тамерлана уживали су шејиси и улеме, који су тврдили и убеђивали га, да је он послат од божје стране, да отстрани зло од ислама и вазда га потстицали на нова освајања и ново проливање крви.

Тамерланова слава и величина, која је с дана у дан све више расла, брзо се на све стране рашчула; више европских држава слало му је изасланике и поклоне, желећи ступити са њим у добре односе. Међу овима налазио се и краљ Кастиље, моћни владар полуострва Иберије. У зимски дворца у Карабагу долазили су посланици Византије и Ђенове. Поп Јован упознао је Француску и имао је да се дописује са француским краљем. Уколико се држава више снажила, утолико је код Тамерлана све више расла жеља за освајањем и победом.

Самерканд, престоница Тамерланове државе, са својим великим грађевинама, високом науком и научним институцијама, био је центар светске културе онога доба. Велики научници и вешти мајстори, који су били изабрани из свих делова пространог царства и овде доведени, радили су, под великим покровитељством, на ширењу просвете и заната.

Османлиска држава

После нестанка династије Селеука, која је неколико векова била угледан господар једне од пространих азиских држава, најпре је засновано османлиско бегство, под управом храброг, великодушног и моћног Османа Победоносног, који је паметном и праведном управом, издржљивим, трајним и добрим радом, покаткад правећи споразуме и ступајући у добре односе, успео да прошири своју државу и да се нарочито пружи к западу. Генијална памет Орканова поставила је основе велике државе. На врло добру основу постављена је уређена и велика војска. Косовска битка Мурата Првог, у којој су потучени Срби, снажан народ Балкана,

¹⁴ И сам Тамерлан, који је стварно био једини господар овог великог царства, није се могао ослободити обичаја: за Чагатајског кана прво је поставио младог Сујургатмиш Оглана, а после његова сина Махмуда Оглана и наредно је да им се имена при верском обреду спомињу и лик на новац ставља. То је народна традиција. Требало је да канови буду Аланкова порекла (Путовоља кроз свет, стр. 371). Само Тамерланови рођаци могли су постати везири и виши команданти. Али се ни ови канови нису разликовали од осталих Тамерланових бегова: по његову наређењу и они су морали ићи у рат. — Писац.

нарочито је омогућила Османлијама да се учврсте на овом полуострву.

Бајазит је продужио ово освајање. Победио је краљевине Србију, Босну, Бугарску и Влашку, обавезао их да плаћају данак и да за време рата османлиској војсци дају војнике. Северни део Грчке присајединио је својој држави.

Бајазит је одједанпут почео да проширује своју државу у Анадолији: одузео је земље које су припадале: Геремјану, Сарохану, Ајдину, Менетешевим синовима, као и многе крајеве Караманова сина, а Ибрахим бега затворио је у Брусу. Са Дулкадиновим сином се сукобио и победио га. Од Сфендијара је одузео покрајину Кастамону, а после смрти Бирханетин кадије примио је поданство становника вароши Сивса и Малатије и почео да потпомаже Сивас, који је Тамерлан порушио; пошто је од Тахиртена одузео крајеве Ерзинџана, помакао је своју источну границу чак до Ерзерума.

Заузимање Балкана и Маџарске од стране Османлија имало је великог одјека у Европи и заплашило хришћанске државе, због чега су ове, па чак и сама Енглеска и Француска, сакупиле велику и одабрану војску и гордо кренуле са величанственом намером¹⁵, да Турке из Европе истерају. Користећи се тим што је Бајазит био заузет у Анадолији, они су опколили тврђаву Никопол и стезали јој одбрану, али Бајазит једним брзим, снажним и сјајним ударцем разбио је ову намеру и утврдио господарство Османлија у Румелији.

Европа је почела да дрхти од ове силе и снаге, која се показала још у самом почетку развијања државе. Ова пространа држава имала је многобројно становништво, добро развијене све врсте занатства, била је богата и напредна у економском погледу.

Такво стање народа омогућавало је држање велике војне снаге. Пошто је у земљи било довољно потреба, то се лако могла опремити и држати велика војска.

Као што се види из њихових ратних похода, намера Османлија била је, да спајајући све ситне малоазиске државе и освојивши Тракију са Цариградом наместо источног римског царства заснују једну нову државу. Величина и снага државе омогућавале су остварење ове идеје. Цариградски император био је признао турску власт, с времена на време смењиван је по њиховој жељи

¹⁵ Не само да Турке из Европе избаце, већ се говорило, да су у стању својим бајонетима и небо придржати, када би хтело да падне. (Превод старог маџарског историчара Бонифоса). Оснивање османлиског царства, стр. 198.

и баш онда када се Бајазит спремао да нападне и освоји Цари град, Тамерлан се по други пут појавио у близини османлиских граница и анкарска битка је резултат њихова поновног додира.

Управа државом била је апсолутистичка. Падишахове жеље биле су изнад свега и у сваком случају непоречне. Областима су управљали валије, појединим и принчеви, а на Балкану и потчињени краљеви, који су били обавезни плаћати порез и давати војску. Држава је била добро уређена и живела у богатству и изобиљу. Иако је у Румелији било доста других народности, оне су ипак биле задовољне са османлиском управом, осећале су се срећним и биле јој верне. Пред никополском битком, на двору и код племства отпочео је био разуздан живот: место честитих обичаја и једноставности које су наследили од очева и дедова, отпочело је прекомерно пијанство и трошење, што је народ нерадо гледао. Ни саме улеме, које су у османлиској држави уживале нарочите привилегије и право критике, нису све смеле рећи Бајазиту. Ма да се Бајазит после битке код Никопоља повратио ранијим честитим обичајима, ипак је овај разуздани живот, који је био обухватно централу и провинције, владао још стотину година и искварио морал и карактер највећих отоманских грађанских и војних великодостојника. Војска се повећавала, феудалства су се размножавала и у целој пространој империји методички је било припремљено све што се на војску односи, те се у случају рата број мобилизованих војника знатно повећавао.

Организација Тамерланове војске

Тамерланова војска организована је у његово доба. Но ипак у саставу и подели владао је хиљадугодишњи турски закон и обичај, који је припадао Огуз Ханову времену. Према данашњој организацији војске, та би се војска могла урачунати у милицију. У свим формацијама десетина је чувана као основна подела. Десетине су имале десет коњаника; десет десетина образовале су кошон или стотину. Десет кошона образовали су хиљаду, а десет хиљада чиниле су један туман.

За време марша неколико тумана образовало је колону, а за време битке крило или резерву. Војску је у главном сачињавала коњица, по постојао је и један део пешадије. Ова пешадија била је обучена и извежбана тако, да је по потреби одмах могла постати коњица.

У борбама око тврђава, уместо данашњих тешких топова,

употребљаване су катапулте, ранди и аради, који су бацали крупно камење, које је у градским кулама и зидовима чинило бреше и нападним снагама олакшавало освајање. За борбу у пољу то оружје није било потребно. Улога помоћних родова, који су с обзиром на ондашње могућности били формирани и обучени, била је врло добро схваћена. Фортификација и минерство били су на врло великом степену. Најсолидније тврђаве и зидови рушени су и обарани за врло кратко време и најхрабрији браниоци брзо су се покоравали. Исто тако на врло широким рекама, као што су Џејхун и Синд, за један до два дана постављали су се дугачки и сигурни мостови и војске пребацивале. Када би се непријатељу приближило, онда су се ноћу, пре битке, око целе војске израђивали дубоки ровови и шанчеви. Од грања и жбуња прављени су заклони; сва је војска била снабдевена пијуцима и ашовима и обучена да их употребљава.

Пошто телеграфа и телефона у оно време није било, то се за везу користила људска и коњска снага; поред путева између удаљених места биле су организоване етапне станице; на тај начин су се добијале новости и одашиљале наредбе и инструкције.¹⁶ У војсци су се са великом марљивошћу специјализирали официри за примање извештаја и издавање заповести; они су се звали *Шаваџи*.

Становништво брдских предела, као искусније, са врло великом марљивошћу обучавало се у планинарству. У овом погледу нарочито је било чувено становништво Мекрана. Пело се на врхове стрменитих и сурових стена помоћу ужета и на најтежим местима показиван је успех. Спуштало се у сандуцима до пећина, које су се налазиле у стенама и непријатељ који се у њима крио, морао се победити.

У Тамерлановој војсци бунарџије су имале велику улогу. Они су на местима за одмор и у логорима копали бунаре и осигуравали потребну количину воде. Да би се непријатељу спречило осигурање ове животне намирнице, у Тамерлановој војсци био је обичај да се извори руше и вода за пиће квари¹⁸. Из заосталих

¹⁶ У доба када постоје модерна средства, као: телеграф, телефон и аутомобил, Немци изnose као један од главних разлога свог неуспеха, кратак домет бежичног телеграфа, због чега нису могли армијама доставити наређења. — Писац.

¹⁸ Ово нам показује, да се још онда осетила потреба за употребу отровних гасова. — Писац.

аката и дела може се видети, да је имао лекаре, ветеринаре, интенданте и благајнике.

Што се тиче заповедања и командовања у рату су командовали крилима, а у миру туманима и хиљадама Тамерланови рођаци или великодостојници из народа. Капетани су бирани од старијих Тамерланових другова или од оних који су у рату показали нарочиту храброст и оданост Тамерлану. За стотинаше и десетаре постављани су према способностима и успеху у обуци војника. Сваки старији чин имао је право заповедања и власт над нижим чином и разлике у плати и почастима биле су велике. Старији за један чин могао је, на основу дисциплинских прописа, млађег од себе удаљити из војске.

Наоружање Тамерланове војске се, у главном, састојало из стреле, лука и сабље; поред тога било је и оружје за бушење, сечење и рушење, као: копље, мач, буздован и секира. За време борби око тврђава употребљаване су катапулте и раиди из којих се бацало тешко камење. Поред овога постојали су и ратни слоновии, који су били заплениени у Индији. Ти су слоновии имали на себи поред водноца још и бацаче стрела и запаљене смоле; својим сурлама они су крчили пут и служили су као нападно средство уместо данашњих тенкова. Ово ратно средство веома је јако утицало морално и материјално на све оне војске које га нису имале. На важнијим и осетљивијим деловима тела слоновии су имали дебеле оклопне покриваче. У време рата сваком војнику је издавано по 30 стрела и један резервни лук. У резерви се налазила велика количина коња и опреме. У извесним ратним походима даван је један коњ на два војника, како би се створила што јача комора за пренос намирница. Нарочито у хиљадама постојао је читав депо оружја, прибора и коња.

Највећи део Тамерланове војске сачињавали су Турци, јунаци по пореклу, научени на сваковрсне војничке патње и оскудице и који су, налазећи се од постанка војске на бојним пољима, свестрано познавали војничку вештину. Поред овога проучаване су Тамерланове методе и начин ратовања и вршене вежбе по искуствима добивеним у појединим биткама. Паметни и одабрани официри успевали су да спреме своје јединице, према ондашњим скромним правилима наставе и васпитања. Турске младиће, чије је народно васпитање: добро јахати, добро стрелаћати и добро селти — није било тешко припремити за добре борце. Но ипак, због разне климе и других разних елемената, сва војска није била једнака. Њена вредност била је различита.

Дисциплина у Тамерлановој војсци била је на високом степену. Старешине су имале велику власт у дисциплинском погледу, а поред тога и сам Тамерлан је изблиза посматрао дисциплину у војсци и апсолутно свака већа кривица била је кажњена. Предани племићи војном суду тучени су; команданти тумана или друге високе личности из војске су на бедан начин избаћивани, или су интернирани на граници Кине у каквој занемареној тврђави. Војник или официр који би показао велику способност или оданост, богато би био награђен; према величини учињене услуге, добио би чин мајора или тархана, као и велику наклоност. Ево, овај начин, када се у војсци зна, да ће се свако добро дело наградити, а рђаво казнити, гони сваког да употреби сву индивидуалну способност, како би дошао до што већег успеха. Ето због чега је Тамерлан на несхватљив и невероватан начин побеђивао, како у ранијим међусобним борбама, тако и у доцнијим биткама, ма да је чешће пута имао бројно мању снагу од непријатеља и ма да се налазио у опаснијем положају.

Тамерланова слава и снага била је чувена у целој Азији, што је врло повољно на војску утицало, јер је она била убеђена, да ће се свака битка под златном командом Тамерлановом завршити са победом и великом добити, и то је био разлог да га сматрају надчовеком (највећим човеком) и да га свесрдно воле. Премда би недељама путовали без добре хране, без воде и заморни, ипак поред свих ових оскудица и патњи, никада се не би чула ни најмања жалба. Тамерлан је био добар психолог: ту своју особину он је умео на леп начин у датом моменту и месту искористити, због чега је и у најгорим ситуацијама и најтежим положајима чинио чуда; помоћу љубави и страха усађених у срцима својих војника стварао је дела која је тешко било схватити и замислити.

Војничко одело и обућа били су прописни и за време мира видела се једнообразност. Велике јединице и његове личне јединице имале су на заставама и извесној другој опреми свој знак по ком су се распознавале.

Још у мирно доба налазила се велика војска у појединим центрима простране државе, као у: Самерканду, Кандихару, Херату, Делхију, Реју (данашњем Техерану), Тебризу, Испахану, Ширазу и још у неким другим. У тим местима су се налазили и депои оружја и осталих потреба и за веће војне снаге. На оглас мобилизације скупљани су по целој држави из својих кућа или шатора људи за војску и упућивани разним путевима на поједина

места. Пошто се храна највећим делом издавала у пролазним местима, то није било потребе за ношење намирница у већим количинама и јединице су носиле само оружје и остале најпотребније ствари. Одмори и преноћишта давали су се у већим местима, где је било довољно воде и дрва, но те су се потребе обично раније припремале.

Када би се време за судар приближавало, сва би се војска сакупила око једног главнијег центра; прикупиле би се последње новости о непријатељу, политичко стање би се још једном размотрило, па тек онда би се кренуло к непријатељу и када би му се пришло до на два до три дана марша, војска би се расподелила разним правцима и маршовала би великом брзином, да се непријатељ не би припремио за одбрану. То је био главни и основни начин рада, ког се увек придржавало. Главни центар око кога се војска прво прикупљала и у који су се згртале животне потребе и намирнице сматрао се оперативском базом и у њему је остављан један део потреба. То место у исто време је било политички центар простране империје и центар војних комуникација. Овакву је улогу, на пример, имао Тебриз у војним походима са Кавказа на Север, на Кавказ, на Анадолију, на Египат и на Ирак. У погледу исхране предузимане су опсежне мере на више начина, а у дужим кретањима пешке би се ишло само у случају нужде (као што је био случај за време похода на Токтамиша и Кину). Исхрану у Тамерлановој војсци знатно је олакшавао и лов, који је прављен недељама на великој просторији опкољеној војском са свих страна и постепеним стезањем круга уловило би се десетинама хиљада дивљачи. Исхрана и попуна хране у Тамерлановој војсци највећим делом вршена је реквизицијом на непријатељској територији. Када се налазио у тешкој ситуацији, натурао је намет без обзира на најнужније животне потребе народа заузете земље.

За дивљење је, са каквом је сигурношћу у Тамерлановој војсци вршено маршовање, становање, па и само извиђање непријатеља и прикривање сопствених трупа. Ка одважном непријатељу увек се маршовало прикупљено, биваковало се прикупљено, у току ноћи било се спремно, на местима где се за то указивала потреба, рађена су утврђења и Тамерлан никада није тај принцип напустио. Тамерлан, који је одрастао у малим борбама, где су се употребљавала сваковрсна ратна лукавства и обмане, увек је на ово мислио са великом пажњом, а срећи и случају није никада ништа остављао.

Пре него што би отпочео битку, Тамерлан је прибављао сигурне податке о ситуацији непријатеља, његовој снази, наоружању, управи, командовању, јачини појединих делова као и моралном стању и скоро у свим великим биткама придобио би један део непријатељске војске и превео би га на своју страну. На бојним пољима увек је водио рачуна о потреби воде, а узимао је у обзир и сам пад сунчаних зракова. У важнијим биткама сам би вршио извиђање и пре издавања заповести објаснио би командантима своју намеру. Када би план био установљен, не би желео да се врши измена предвиђеног маневра и велику је пажњу обраћао на непријатељски положај и његове покрете. Тамерланови планови и подела војске мењали би се према величини војске којом је располагао. У већим биткама употребљавао је план по ком су крила била уска а дубока, а центар плитак и широк (такав план осигуравао је победу, јер уколико је фронт био шири, утолико су крила била дубља). Издвајао је јаку резерву и стављао под своју личну команду више коњићких јединица. У бици је давао значај опкољавању, као и удару с фронта.

Када би приметио да су напади појединих непријатељских колона ослабили, предузимао би општи напад ради постизања дефинитивног успеха. У Тамерлановој војсци главни значај даван је нападу коњице сабљом и копљем, и то је била основа за извршење организације.

Тамерлан је још из ранијих, малих борби са беговима извукао следећа три правила:

1. — Један део непријатељске војске примамити и задобити за себе;
2. — Непријатеља увек напасти у времену и на месту када се не нада;
3. — У борби с непријатељем бити докраја истрајан.

У свакој бици употребљавао је једно од ових правила и постигао велике резултате. Тамерлан је и морално утицао на своје људе и војску. У војсци се говорило, како је претсказивао победе према подесном претсказању корана, или положају звезда¹⁹ (као што се десило при поласку на Анадолију), читао је „Сејит Берекета“ и бацао земљу на непријатеља (као што је било приликом битке са Токтамишем); уочи сваке битке, пре но што би

¹⁹ Поједини од ових догађаја нису ширени због тога што је Тамерлан у њих веровао, већ — да би утицао на морал војске. У појединим случајевима отпочињао је рат и битку, не гледајући на значење звезда. — Писац.

издао заповест за напад, клањао би пред војском и после молитве коња појахао.

После битке стално је предузимао гоњење, и ова гоњења по неки пут била су немилосрдна и врло дуга. Ако се војска зими не би нашла у непријатељској земљи, а нарочито ако је покрет био западу, југу или северу, онда би се презимило у равници Мугани, чија је зима била блага и где је било обилно воде, хране и фуражи.

Организација османлиске војске

Османлиска војска била је организована на разне начине. Најодабранији и најважнији део целе војске чинили су пешаци-јаничари и коњаници-спахије. Имали су плату и прописну униформу и већим делом становали су у Једрену, Галипољу и Бруси. Имали су своје специјалне законе и правила и живели су под строгом дисциплином. У други ред војске спадала је феудална коњница из провинција. Иако васпитање овог дела војске није било добро и потпуно, као јаничара и спахија, ипак су Турци, који су по својим традицијама изврсни војници, помоћу ратних искуства, добивених у честим биткама успели да се усаврше, ма да су наоружање и настава оног времена били примитивни. Дисциплина и оданост код овог дела војске биле су добре, јер су за време мира бегови били господари њихових земаља, а за време рата исти су им били команданти, због чега је казна и одговорност била велика, како за време мира, тако и за време рата. Постојао је и трећи ред војника, звани азаплари, који су се само у времену рата скупљали у народу и који су били плаћени. Вредност тих војника за време рата није била велика. Осем овог, османлиској влади давале су војску на основу уговора и поједине вазалне државе, и природно је да су ове земље давале најбоље и најодабраније своје војнике.

Јаничари и азаплари у рат су ишли као пешаци, а спахије и феудалци као коњаници. Највећа јединица код јаничара била је орта, што одговара данашњем батаљону. То је специјално било код јаничара. Сви војници једног санџака сачињавали су једну јединицу под командом феудалних бегова и санџак бегова, која је за време марша чинила једну колону, а за време битке крило, или је пак неколико ових јединица привремено било стављено под једну команду и образовало једну већу јединицу.

Заповедање и командовање било је извршено. У рату је било

врло искусних паша и бејлербегова. Јаничарски официри бирани су према старешинству и способности од самих јаничара, а што се тиче санџачких бегова, ово је звање прелазило са оца на сина. Паше и бејлербегови бирани су по својим способностима, старешинству и учињеним услугама. Принчеви су били највеће старешине покрајина, а у рату су командовали крилима или резервама и, према потреби, имали су једног или два врло искусна помоћника²⁰.

Пешадија и коњица била је наоружана копљем и сабљом. Али како су јаничари по својој спреди и способности били изнад остале војске, то су били наоружани и стрелама. Код коњице се као наоружање налазило још копље и буздован, а код пешадије јатаган. Османлиска војска, која је освајала тврђаве, вршила дуге опсаде, пробијала утврђене фронтове и пролазила кланце, није нарочито употребљавала ни усавршавала катапулте и лагуме. Катапулте су само у тврђавама употребљаване.

И организација и обука планинара није била добро усавршена. У овом погледу Османлије су сматрале најефикаснијим и најоштријим оружјем своје издржљиве и хитре коње и своје оштре сабље.

Према извежбаности и настави, највећу војничку вредност у оно доба имали су јаничари и спахије. Они су знали тачно погађати, добро ударати и дубоко сећи. Они су били добро навикнути на тешке маршеве, ратне маневре и разне друге тешкоће. Феудална коњица такође је стекла искуство у ондашњим простим ратним маневрима и покретима, добро је познавала јахање и сечење и радила је без погрешке.

Ред, дисциплина и добро вршење службе нарочито су били угледни код спахија и јаничара. Феудална коњица била је и за време мира и за време рата под командом истих бегова, због чега је дисциплина код ње била добра. До овог времена они су побеђивали и растурали бројно јаче војске, што је повољно ути-

²⁰ Из овога се види, да су код Османлија, још од постанка војске узимани за помоћнике команданата искусни и рату вешти људи, а ово нам доказује, да је још тада постојао ђенералштаб. На пример, приликом одбране Карахисара, Гази Осман послао је младом команданту тврђаве искусног Салтук Алпа. Овакав начин рада постоји код Турака од пре хиљаду година, и како се у ово време ратна вештина стицала искуством, то су младим командантима додељивани старији помоћници. Занста, они су били врло способни и у оно време на више места су учинили велике услуге. — Писац.

цало на уздизање и јачање морала. Одело је било скупоцено, оружје лепо, а плата и посед велики.

У османлиској војсци увек се гледало, да се рат отпочне у пролеће. Наређивано је да се прво војска прикупи у пространим равницама и већим варошима у близини каквог важнијег центра. Одмах би тамо била упућена активна војска, а затим би се прикупљала милиција из околних санџака и скупила би се једна велика војска. Овој војсци доцније се придруживала војска из појединих успутних санџака. Пошто је војска била велика, то се путовало по више путева. Маршевало се са сигурним обезбеђењем, а преданци су се давали у великим варошима и местима која су имала довољно воде. Најновији подаци о непријатељу добивали би се од пограничних бегова. Врховни заповедник лично би прегледао бојно поље и после саветовања са великодостојницима утврдио ратни план, према коме би онда војска почела да се уређује и утврђује.

Битачни поредак османлиске војске скоро увек се састојао из центра и два крила. Позади се налазила резерва, а позади ове, на неком доминирајућем месту, налазио се утврђени логор. Ово последње место нарочито је било утврђено и ојачано, имало је специјалну посаду и команданта и служило је за прихват у случају повлачења, а и као ослонац за предузимање напада. У том месту је била остављана резерва оружја, муниција, као и поједине теже ствари. Када је план за битку био установљен, онда се пешадија постројила у центру, а покретна крила, наслањајући се на њу, наступала су тежећи да обухвате непријатеља с бока и позади и на тај начин постигну успех. Тежило се да се непријатељ уздрма и разбије тешким и снажним нападом коњнице, и дешавало се, да једно крило остане без успеха, а друго успе и извојује победу. Османлије су много волеле и често правиле изненадне стратегиске и тактичке препаде.

Пошто су се ратови врло често дешавали, то је војска постала врло искусна и имала је у себе велико поуздање. Ако би се битка десила у Анадолији, онда би десно крило сачињавале трупе из Анадолије, а ако би се битка десила у Румелији, онда би десно крило чиниле трупе из Румелије; остали део војске чинио би друго крило. Када би Османлије виделе да се непријатељ не држи дефанзиве, онда би сјединили снаге намењене за стратегиску офанзиву са снагама намењеним за тактичку одбрану и прво би одбили непријатељски напад, а потом прешли у снажан и успешан противнапад²¹ (косовска битка и битка код Никопоља).

²¹ Тактичка одбрана је најмоћнији начин борбе, а стратегиски напад је једини пут ка слави. (Молтке).

Прве непријатељске нападе имали су да дочекају делови азаплара, који су били слабе војничке вредности, а редови који су имали постићи одлучујуће резултате, бирали су се од најбоље војске. Велика способност за путовање и примерна тишина јесу високе одлике турске војске²².

Суседи Тамерланове и османлиске државе пре анкарске битке и њихови односи са истим

Тамерлан је постепено засновао у Азији велико царство, освојио је и анектирао северозападни део Индије, која је политички и економски била сатрвена и далеко потиснута. Владари држава које су се налазиле јужно од Индије нису били у стању да Тамерлану даду отпор и потпали су под његову власт. Одузео је велике просторије од западне Кине и од Хагаја. Неколико држава које су се налазиле у унутрашњости Персије биле су заузете и династије им уништене. У овим државама су после тога владали Тамерланови синови и унуци. Кина, иако заузета својом унутрашњом ситуацијом, стално је мислила на ову силу, која је из дана у дан расла и приближавала јој се и која ју је једног дана сигурно имала напасти. Било је заузето и неколико места западне Монголије. Бегови тих места били су потпуно сломљени и нису могли исполити никакав утицај. После битке са Токтамишем, Кипчаком је владао Тамерланов штићеник Кутлу Тимур Хан, који је можда желео да се ослободи Тамерланове власти и суверенства, али за то није имао довољно снаге.

Ђурђијанци, који су неколико пута били тучени и територијално смањивани, пошто су ступили у савез са државом Шеки, Азербајџаном и Ираком, заузели су непријатељско држање и освојили тврђаву Алинџак. У близини и западно од ових налазио се Ширван и Тахиртенова држава, који су били Тамерланови пријатељи, а још западније Тамерланов непријатељ, господар Сивса, Бирханетин кадија.

Османлиска држава, поставши моћна, штитила је кадију Бирханетина, који је убио Тамерланова посланика, и било је оче-

²² Једна стотина хришћанских војника правила је већу ларму по десет хиљада Османлија. Када би добили ударио, кренули би се и стално би маршевали истим темпом све до нове команде. Имали су лаку опрему и били су у стању за једну ноћ прећи простор који хришћански ратници не би могли прећи ни за три дана. Херберт Гибонс, Оснивање османлиског царства, стр. 66.

видно, да и Египат, који је такође био велика држава, има благонаклоно држање према Ираку и Азербајџану.

Што се европских држава тиче, Бајазит је победио Бугарску, Србију, Босну и Влашку, натурио им данак и уништио им војну снагу. Врло мало источно римско царство такође је Бајазита признавало²³. Удаљеније и снажније државе, као: Маџарска, Немачка, Белгија, Француска, Енглеска, Шпанија, Ђенова и Венеција нису биле способне за већа предузећа. Све европске државе које су, по предлогу маџарског краља и наговору папе, устале у одбрану Хришћанства у Европи од Турака, страшно су биле потучене у бици код Никопоља и приморане, да закључе понижавајуће уговоре и плате велику отштету никопољском хероју. Због овог великог неуспеха једна другој су пребацивале, што је допринело њиховим размирицама и слабљењу.

У времену када је Бајазит био заузет са турским беговима у Анадолији, Ђеновљани, Византинци и Шпанци могли су мало одахнути и послали су Тамерлану посланике с даровима, поттичући га да се дигне против Бајазита, како би нашли лека од ове опасности. Осим тога, били су послали у Самерканд свештенике ради ширења хришћанства, и посредовањем свештеника Домингена Тамерлан је ступио у везу са француским краљем Карлом VI и, према казивању (Оснивање османлиског царства), предложио му да поделе свет.

Као што се види из напред изнете поделе света на државе и ситуације ових држава, најснажнији владари и најмоћније и највеће државе били су: на истоку Тамерлан и његово царство, а на западу Бајазит и османлиска држава. Ма да је Египат држао у својој власти богате и велике просторије северне Африке и предео Хеџаса и ма да је он имао уплив над Ираком и Месопотамијом и био доста моћан, ипак се његови владоци нису усуђивали на велика освајања, из разлога, што становништво Египта није било хомогено, и што је ово слабило његово унутрашње стање. Према томе, морало је једног дана доћи до судара Тамерлана, који је говорио да жели освојити свет, са Бајазитом, који је идеалисао да наследи источно римско царство и који је говорио да је рођен да победи сваког оног ко се пред њим нађе, и који су сматрали да за обојицу нема места на земљи, због чега

²³ Јован Палеолог не само да је признао да плаћа данак, да сваког пролећа даје Падншаху 12.000 пешака и коњаника, да сваке године изјави своју покорност, него још и да османлиске непријатеље сматра за своје непријатеље, а њихове пријатеље својим пријатељима. Хамер, свеска 1, стр. 261

само један треба да остане. По нашем мишљењу, ово је био узрок битке код Анкаре. Оба ова моћна владара, као и народи обеју држава, били су истог порекла, и само због личних владарских рђавих тежњи, тј. личне охолости и немарности према народу, увек су један другог за конкурента сматрали²⁴.

Али повод рату и историски догађаји били су следећи:

Када се Тамерлан после рата са Индијом с великом славом, чашћу и невиђеним богатством и сјајем вратио маја месеца у своју престоницу, опростио је седмогодишњи порез народу своје стране империје и показао му снажне и велике ратне слонове који су изазивали радост и дивљење.

Чим је дошао у своју престоницу, приредио је за народ сјајне и величанствене гозбе са пићем, све племиће и великодостојнике обдарио је тако великим даровима, да је сваки за себе читаво богатство претстављао, и трудио се да се забораве ратне тегобе. Одмах је почео да гради велику и сјајну „Велику џамију“ од богатог материјала донетог из Индије са храмова и зиданих извора. То је учинило врло добар утисак, како на муслиманско свештенство, тако и на народ. Може се рећи, да је у том времену Тамерланова слава и величина била достигла свој врхунац. У тим данима он је донео одлуку за седмогодишњи рат и објавио мобилизацију.

Говори се да је до те велике одлуке дошло на првом месту из следећих разлога: господар Тебриза, принц Мираншах није умео добро управљати овом покрајином, терорисао је и расипао, лудом управом сатирао је народ, неблаговремено је објавио рат господару Багдада султану Ахмету Џелаиру, па, уобразивши да се народ у Тебризу дигао на буну, напустио је ратовање и када се вратио у Тебриз, отпочео је страшно да мучи и злоставља великаше и достојанственике. Такође је без икаквог повода на-

²⁴ Очигледно је, да је већа кривица до Тамерлана. Он је дошао из Самерканда у Сивас. Он је на основу Тахиртенове жалбе прегазио 20 области и побио им господаре, да би тобож од Бајазита одузео земље пребеглих анadolских бегова, на које се сажалио и хтео да им помогне. Он је том приликом, писмима пуним оholих израза, заповедних и увредљивих речи, исмејавао османлиску државу и њеног владара, тражећи да се погубе, њему предаду или протерају: владар Каракојуна Кара Јусуф и владар Ирака, султан Ахмет Џелаир. Он је радио да се изазове неспоразум, како би дошло до рата. Овакво Тамерланово држање личи на Бизмарков Емски телеграм: „Једанпут подмукло напасти и увредити личну и народну част, а потом, с друге стране, подићи свој глас против оправданих жалби, изговарајући се, како се тим жалбама наноси увреда“... Писан.

пао државу Шеј Али Шеки Ерлата, која се налазила северно од Ширвана. Огорчен због овог неоправданог напада, Шеј Шеки Ерлат предузео је снажне и енергичне мере да се за то освети; закључио је савез са ђурђијанском државом ради одбране од заједничке опасности и одмах напао и заузео тврђаву Алинџак, у којој је био затворен Тахир, син господара Багдада, Ахмета Џе-лаира. Том приликом успео је да потуче и растера војску Тамерланова команданта Султана Санџара, која је бранила Алинџак. Одмах посла тога закључили су савез Азербајџан, Ирак, Ђурђијанска и Шекијева држава, образовале једну јаку офанзивну снагу и на овој великој просторији радиле на опадању Тамерланове државе.

Тежећи учврстити се у Азербајџану, који је за њега имао велику важност и бојећи се да се овај четворни савез, склопљен за време његова ратовања у Индији, не ојача и прошири, Тамерлан је желео да га поквари и уништи. Такође је постојала опасност да се овај савез врло брзо не ојача и прошири ступањем у њ јужних и западних држава, због чега је Тамерлан решио да га у корену уништи²⁵. Али пре одласка на тако далеки и дуготрајни рат, Тамерлан је нашао за потребно, да испита ситуацију своје простране империје и стање њених дугачких граница, па тек онда да донесе велику одлуку и установи ратни план. На овај начин испитана и проучена војничка и политичка ситуација била је следећа:

Државе које су се граничиле са Тамерлановом државом биле су ове:

1. Индија;
2. Хатај (западна Кина);
3. Кина;
4. Монголија;
5. Држава Чете (Чагатај);
6. Кипчак;
7. Шекијева држава;
8. Ширван;
9. Ђурђијанска;

²⁵ Тамерлан је увек наређивао де се прикупљају и у књигама чувају подаци како о суседним, тако и о удаљенијим државама, и то: о државном уређењу, стаповиштву, народностима и национализму, пореклу странаца који међу њима живе, економском, социјалном и војничком стању, снази и моћи финансиских извора, терену, и нарочито путевима и стању тврђава. Пре сваког главнијег предузећа и одлуке проверавао је те податке и на основу њих доносио правилне одлуке. — Писац.

10. Ерзинџан;
11. Азербајџан (Каракојун);
12. Бирханетин кадије држава (околина Сивса);
13. Ирак;
14. Египат;
15. Трапезунтско царство;
16. Османлиска држава.

1. Од ових држава: Индија, Кина, Кипчак, Египат и Османлиска држава биле су моћне и велике. Тамерлан је налазио да се Индија, коју је скоро био прегазио, одузео јој неколико богатих вилаета и округа и војску јој потукао, неће тако скоро моћи опоравити и против њега устати, те је сматрао да су довољне мање месне војне снаге које су се налазиле у пределу Авганистана и престоници његовој Кабулу, да угуше сваки подухват и устанак.

2. Хатај се могао држати са мало војске, јер је на граници више места било заузето, у унутрашњости земље држана су поједина тешко приступачна и отпорна места, а на важнијим местима и тврђаве су биле подигнуте. Према потреби, војна појачања могла су се послати из престонице или Авганистана.

3. Кина је била далеко и са њом се није имало директног додира. Њено унутрашње стање било је несређено, војска јој још није била спремна за већи рат, дугачки путеви пролазили су кроз пустиње и није се уопште могао очекивати какав већи покрет са њене стране. Уосталом, Кина би била задовољна, када би јој се један овакав сусед, који је из дана у дан постајао све снажнији и који је једног дана сигурно имао напасти, решио да ратује са другим државама.

4. Монголија није била способна да сама штогод предузме. Када би се снаге које су се налазиле на њеној граници појачале снагама са границе Хатаја или из престонице, онда би се непријатељ могао дочекати. На граници су се налазила поједина утврђена места и предели.

5. Држава Чете била је неколико пута потучена и много ослабљена. Засада се од ње не може очекивати ништа озбиљно.

6. На северу и северозападу од Тамерланове државе налазила се велика и снажна држава Кипчак, која је тежила за осветом и од које се могло очекивати, да ће нешто предузети за време дужег Тамерланова ратовања на другој страни. Према томе, било је потребно да на граници буде доста војске спремне за дочек, а такође могла се употребити и војска из престонице. Када би

Део анкарске тврђаве (данас)

Део старе Анкаре са тврђавом

Источна Анадолија — пољопривредни радови у подножју Арарата

кипчачка војска напала Самерканд преко Оренбурга или Сараја (Тебриз-Дербент-Сарај), овим правцем могла је задати један смртоносан ударац с бока или из позадине. Али, ако би Тамерланова војска благовремено обезбедила овај кратки правац, ово би било од великог утицаја на Кипчак.

7., 9., 11., 13. Овај четворни савез чинио је једну моћну снагу. Приласком Багдада овом савезу његова снага нарочито би била појачана и опасна за бок и позадину Тамерланове војске, када би се ова кренула у правцу Кавказа. Због тога је требало у случају рата са врло великом брзином спречити да им се војске спреме и сједине, а нарочито се ни у ком случају није смело дозволити да горе изађу снаге Багдада и Ирака.

12. Држава Бирханетин кадије, Тамерланова непријатеља, могла се у рат умешати и устати против Тамерлана. Али то је могао спречити Тамерланов пријатељ Тахиртен, ког је претходно требало ојачати.

14. Египат је био далеко. Није се могло очекивати да ће брзо стићи у помоћ нападнутом четворном савезу. После уништења Ђурђијанске и њених савезника, могао се очекивати засебан сукоб са Египтом. Али када би се отклониле напред наведене незгоде, онда би се наде на успешан рат са Египтом повећале.

15. Изгледало је да је Трапезунтска царевина у пријатељским односима са Тамерланом.

8, 10. Државе Ширван и Ерзинџан водиле су благонаклону политику према Тамерлану и биле су његови пријатељи.

16. Што се тиче Османлија, није био у сигурном изгледу рат са овом моћном државом. Потпомагање Бирханетина против Тахиртена, иако није ишло у прилог Тамерланове политике, ипак се могло решити дипломатским путем. Сматрало се да је неугодно и погрешно ратовати са једном снажном турском државом и њеном јуначком војском, која је у Европи оживљавала и ширила исламску вероисповест.

На овај начин Тамерлан је дошао до закључка, да ће се са мало снаге моћи обезбедити од евентуалног напада својих источних или северних непријатеља, и да своју главну снагу треба да упуга против западних и јужних непријатеља. Због тога је наредио да се за овај рат, који је трајао седам година, мобилишу две велике војске у Туркестану и Хорасану, а трећа војска да се прикупи у области Самерканда и ту чека његово наређење.

Он је неколико пута поновио да мобилизација буде што бржа и потпунија²⁶.

Тамерлан је отпочео рат на следећи начин: војска из Туркестана спустила се на југ преко Термуза, помоћу једне скеле прешла реку Сејхан и дошла у Белх, одакле је преко Бастама стигла у Цам. Тамерлан се налазио са овом војском. Он је одмах предузео мере да потуче Ђурђијанце, а да га за ово време не би из позадине и с бока напала војска багдадског султана Ахмета Целанра (удружена са Кара Јусуфом), хтео је да их потуче што брже и што жешће и да на тај начин успостави слободан саобраћај и уведе ред у целом Азербајџану и околним државама. Због тога је под командом принца Скендера неколико шефова са неколико хиљада коњаника сишло у Шираз (правцем Језд-Иркува) и, узевши јединице овог гарнизона, отпочели су наступање ка Багдаду (правцем Шустер-Дизфул). Да би се створио утисак, да ће у овој области бити изведена велика офанзива, Тамерлан је наредно да по првом сусрету отпочну брже наступање ка Багдаду и предузимајући офанзиву иду право и брзо ка Тебризу, а по доласку у Тебриз, да се шираски гарнизон врати у Шираз.

Туркестанска војска после заузећа Цама продужила је своје наступање правцем Нишабур—Бастам—Реј (данашња околина Техерана) ка Султанији, а војска из Хорасана, пошто се сакупила око Херата, кренула се на запад јужно од Белха, правцем Сасман—

²⁶ Оваква процена ситуације, ова одлука и заповест јасно показују, да је Тамерлан био један од највећих генија и личности на свету. Да објасним. Ни један од команданата чија имена познаје историја света није имао толико снаге и смелости да тако брзо донесе одлуку за један дугогодишњи рат, без обзира на јачину непријатеља, који су се налазили око њега и у његовој близини, као Кина и Индија, које су садржавале половину целокупног светског становништва и Кипчачка држава, која је била исте крви и исто толико снажна као и његова. Ни један командант не би био у стању да на један апсолутно тачан начин предвиди компликације и развој догађаја који ће се десити за време седмогодишњег рата. Значи да је Тамерлан у овој нејасној и мутној ситуацији одједном тачно предвидео развој догађаја, који ће годинама трајати. Тамерлан, пошто се упознао са националним, политичким, војничким и економским стањем ових држава, њиховом снагом и способности, шта оне стварно могу урадити, одмах је без размисљања донео одлуку за ово велико дело. Он је ово могао урадити што је још из раније и стално прикупљао податке који су му били потребни. Занета, ово изврсно и свестрано Тамерланово познавање и разумевање ситуације показује генија који ни једну ствар није остављао случају. — Писац.

Истирабат—Сари²⁷ (Шерафетин Алија Језди: „Историја Тамерланових дела“). Пре но што је отпочела покрет војска из Туркестана и Хорасана, делови који су били под командом Сулејман Шаховом, кренули су се к Тебризу да расветле ситуацију на тој страни, а Тамерлан, налазећи се на челу велике војске, задавао је страх пределима кроз које је пролазио. Туркестанска и хорасанска војска, које су почетком јесени кренуле напред наведеним правцима, састале су се код Реја (у близини данашњег Техерана). У то време отпочели су студени зимски дани и ради зимовања војска се спустила преко Ердебила у равницу Моган на обале р. Араса.

Довољно је бацити само један поглед на карту па да се види, колико је велику стратегиску важност имало место зимовника, а такође јако пада у очи, колико се водило рачуна о смештају и исхрани војске за време зиме. Иако Тамерлан није предузимао борбу за време зиме, он се приближавао непријатељу, како би га лакше могао напасти. Кипчачка држава могла је напасти из предела Сараја са западне стране Каспског Мора, правцем којим је за време пређашњег рата са Ђурђијанцима дошао Токтамыш. Шех Али Шеки Ерлат био је одвојен само једном реком. Што се тиче западне стране, тамо се налазила Ђурђијанска, један храбар непријатељ, и могао се очекивати напад од њеног краља Ђорђа. Тамерлан је мислио о свим тим

²⁷ Овде пада у очи Тамерланово велико познавање стратегије. Виђало се, код појединих команданата који се рачунају у велике ратне мајсторе, да су против непријатељских снага, над којим нису тражили дефинитиван успех, упућивали своје слабије делове, али само у циљу осматрања и одбране. Они су на овај начин успевали да обезбеде извршење свог маневра, али само због тога што противнички команданти нису били у међусобној вези, нити су имали довољно смелости. Међутим Тамерлан је, иако није тражио успех над непријатељским мањим групама, да би непријатеља обмануо о месту главног напада, својим мањим снагама нападао изненада на једну тачку битачне просторије удаљену од места где је мислио извршити главни напад и на тај начин збуњивао непријатеља и држао га у неизвесности. По том је одмах са трупама под својом личној командом предузимао брз напад на део положаја, где је желео постићи отесудан резултат. На тај начин он је на обема тачкама примењивао маневре, који су давали добре резултате. Овакве маневре ми не можемо видети ни код Фридриха Великог ни Наполеона, који се сматрају великим ратним мајсторима. Овакве маневре једва можемо видети у извесним периодима светског рата. Тамерлан је ово знао и овако радио пре скоро пет и по векова, остављајући нам један модел маневра. Он је уочио снагу изненадног напада и увидео да је утолико ситуација за њега повољнија, уколико је био јачи на месту где се тражио дефинитиван резултат, а то је доказ његова великог знања. — Писац.

могућностима и због тога је за зимовање своје војске изабрао место са ког би успешно могао сузбити све непријатељске покушаје и отстранити све неповољне утицаје. Снаге које би дошле са севера, наишле би на препреку коју чине реке Кор и Арас, а оне које би дошле са запада, такође би наишле на реку Арас. Место је било травно, воде довољно, а исхрана и управа лака. Без сумње, требало је обезбедити границу од Османлија, што ће наредити свом присталици Тахиртену, а помоћу принца Ристема успео је да омете владу Багдада. Премда су вароши Тебриз и Ердебил биле близу, Тамерлан се ипак није одвајао од своје војске и зиму 802 године провео је у селу Кутуркенту²⁸.

Велике среће великих војсковођа са њима су заједно. Чим је Тамерлан овде стигао, Шех Али Шеки Ерлат, који се сматрао, због својих намера и политике, један од најенергичнијих Тамерланових непријатеља, посретством принца Шејха Ибрахима, послао је Тамерлану свог сина. Тамерлан га је поставио на место његова оца и пошто се уверио у његову оданост, рекао му је, да ће на пролеће заратити са Ђурђијанцима и послао га натраг. Шех Ибрахим и Сејит Ахмет такође су добили наређење да се са својом војском налазе северно од реке Кора.

У ово време се сазнало да је умро кинески владар Танфур Хан, и да је војска која се налазила на граници, користећи се унутрашњом ситуацијом, заузела Кашгар, Хотан и још неколико вароши у сливу реке Тарима, као и да се освајајући тврђаве удаљила од Самарканда за четрдесет дана.

Вести да је владар Кипчака, Тимур Кутлук Аглан, кога је Тамерлан за кана био поставио, умро после одметања, због чега је у народу дошло до побуне, да је владар Египта Беркукун такође умро, због чега је између господара и робова дошло до неспоразума и свађа, повољно су утицале. При крају зиме и пре но што је настало топло време, Тамерлан је изабрао из сваке десетине по три војника, дао им десетодневну храну и на тај начин образовао једну јаку колону, на челу које је предузео покрет и прешао преко Шекија. Пошто су му се придружиле Шех Ибрахимова и Сејит Ахметова војске, ушао је у долину Хемша. Десет дана крчили су пут кроз шуму и двадесет дана путовали по великом снегу, који је непрестано падао. Чим су ушли у насељене пределе ове долине, одмах су почели клати становништво.

²⁸ Познавање карактера и обичаја свог народа и војске, показује команданту држање правог пута. Наоружани народи, стр. 86.

Рушећи и палећи куће и пустошећи винограде и вртове стигли су до Аксуа.

Што се тиче операција на багдадском фронту, тамо је стање било следеће: Принц Ристем узевши војску шираског гарнизона, хитно је преко Шустера ушао у Дизфул и заузео области султана Ахмета Целаира. Бексај и Бедреј били су опљачкани. Месеца јуна сусрео се код Менделије са багдадском војском, коју је предводио принц Алија Календер, где је и потукао. По том је упутио преко Џемџемала у правцу Тебриза (Карабага) снагу коју је принц Сунцук био довео из Џама, а сам се вратио са војском шираског гарнизона у Шираз, за чијег је управника био и постављен.

Када се принц Алија вратио у Багдад и испричао догађаје, завладала је велика узбуђеност. Тврђаву су почели да припремају за одбрану. На западној страни Тигра такође су почели да уређују и припремају положаје за одбрану. Султан Ахмет лично је пошао да зове у помоћ Кара Јусуфа, владара Азербајџана. С пролећа су очекивали снажан напад, због чега су се припремали и из близа пратили Тамерланове покрете.

Што се тиче кавкаског предела, чим је зима прошла, Тамерлан је хтео да разбије Ђурђијанце. Да би овај напад био што жешћи, и да би Ђурђијанци што сигурније и жешће били потучени, желео је имати уза се и оне две потчињене исламске државе и повести свети рат, због чега је тражио одобрење од народне скупштине.

Целу зиму провео је у прикупљању детаљних података о непријатељским путевима, препрекама, њиховој снази и величини, тврђавама, народима и варошима и изради планова. Овог пролећа правац Тамерланова дејства био је супротан оном прошлогодишње зиме и овог пута он је кренуо јужно од реке Кора, њеном пространом и плодном равницом. После десетодневног кретања стигао је у пространу равницу Берде, где је подигао своје шаторе (70 километара источно од Кенџе).

Овде је дошао Тахиртен, владар Ерзинџана, да му изрази своје поштовање. Примљен је врло лепо и обдарен круном, ђемером и почасним огртачем, а потом враћен у Ерзинџан са препоруком, да чува своју област од Османлија и да на граници стално буде на опрези²⁹. Пославши свог изасланика, затражио је од краља

²⁹ Видимо да је после доласка Тахиртенова, којем је указао леп пријем, као и разговора који је са њим имао, Тамерлан изменио своје мишљење о Османлијама и овом препоручио, да обрати пажњу на границу према Османлијама.

Ђорђа да му пошаље султана Тахирна, сина султана Ахмета Целаира, и лагано се приближавао границама Ђурђијанске. Посланик се вратио без успеха. Тамерлан се због тога страшно наљутио и, остављајући на овом месту тежу опрему своје војске, одмах је изненада напао ђурђијанску краљевину. Примена светог рата била је грозна. Људи су били побивени, куће и огњишта порушена, шуме и жита сатрвена. Нису се могли спасти ни они Ђурђијанци који су се налазили у унутрашњости земље на стрменитим планинама или у пећинама. Тамерлан је прешао преко највећих и најтежих планина, пронашао их и под мач ставио. Петнаест тврђава, подразумевајући и Тифлис, пале су, а краљ Ђорђе далеко је утекао. Тамерлан, остављајући један део хорасанске војске у Тифлису, продужио је гоњење непријатеља и освајање земље. Сви ђурђијански великаши плачући су тражили милост, цркве и стари храмови били су порушени. После заузимања равнице Мекрана, Џани Бег је упао у вилаете ђурђијанске. Ови су били опљачкани и порушени. Џани Бег се придружио непријатељу. Иако је пратња краља Ђорђа била похватана, њега нису могли ухватити. Врло јаке тврђаве, као Зерит и Суванит освојене су. Тамерлан, налазећи се на челу половине своје војске, снажно је непријатеља гонио и тежио да по сваку цену Ђорђа зароби.

Ђорђе је утекао у Апхаз, али је Тамерлан и ту дошао. И ова тврђава била је заузета. Ђорђе је побегао још северније. Према Османлијама послао је султана Тахира. Најзад, Ђорђе је послао Тамерлану изасланика са изјавом: „Видео сам награду својих дела, окусио сам њихову горчину и доспео сам до заслуге. Казну издржавам. Ако се на мене смиљујете и живот ми поклоните, бићу покоран свом господару и сваке године редовно слати порез, а да не тражим харач ни данак од муслимана“. Тамерлан је опростио и при повратку где год је чуо да има мало војске или отпора, тамо је напао са великом жестином и непријатеља потукао. Целу Ђурђијанску је освојио и потчинио и краљу данак наметнуо. После овога Тамерлан је отишао у планине Бингол и тамо приредио гозбе и весеља.

У ово време дошли су изасланици из Европе (изгледа да су били Ђеновљани). У њихове руке била је пала једна личност, за коју су тврдили да је принц османлиске династије, кога су предали Тамерлану и инсистирали су да Тамерлан објави рат Османлијама. Тамерлан их је лако примио и дозволио им да се врате преко Трапезунта. Он је остао два месеца у планини Бингол.

Цела његова војска овде је била сконцентрисана и околни владари изјавили су своју послушност и покорност³⁰.

Друга епоха седмогодишњег рата

Још за време прве епохе, постепено су се дешавали догађаји који ће довести до друге епохе. Они су следећи:

1. Тахиртен је дошао Тамерлану у Карабаг са изјавом да ће му данак плаћати и да ће га признавати за свог суверена;

2. Разни бегови и авантуристи освојених земаља: Геремјана, Сарухана и Ментеше, одлазећи код Тамерлана наговарали су га да се крене на Анадолију и зарати са Бајазитом;

3. Прилазак Османлијама Тамерланових противника: султана Ахмета Целанра, Кара Јусуфа и султана Тахира, сина султана Ахмета, који су са Тамерланом неколико пута ратовали;

³⁰ Тамерланово освајање Ђурђијанске претставља једно уметничко дело. Он се држао опрезно и дипломатски, а у повољном моменту појединих фаза рата радио је веома брзо и енергично. Премда је имао врло велику војску, увек је умео и знао наћи начина да ратује само са једном државом, а друге државе са дипломатском вештином држао је по страни. Он је изменио држање Азербајџана од момента када је против њега упутно јаку снагу под командом принца Сулејман Шаха, а нарочито од момента када се и сам против њега кренуо. Један до два праведна и строга поступка допринела су да се ова пространа покрајина још више придобије. Граја војске, која је зимовала у близини Карабага, учинила је да се Шеј Шеки Ерлат без рата одрече престола и свог сина пошаље непријатељу да га овај придобије за себе. Још за време зиме уједињена војска владара Ширвана и Шекија напала је на северне пределе Ђурђијанске и с пролећа је намеравала продужити напад и уништити снаге које се у овом пределу буду нашле. На овај начин видимо, са каквом је вештином непријатељ обманут о правцу напада. Такође видимо, да је Тамерлан нападајући на област Хемша појачао себи потчињене владаре Ширвана и Шекија и за време освајања Ђурђијанске ова два владара имала су остати на својој територији, да би за време напада против Кипчака бранили правац Дербент-Сарај.

Исто тако употребно је у Ерзинџану против Османлија Тахиртена, који је дошао да му изјави покорност и стави му се на услугу. Нападима снага принца Скендера, у области Багдада, привезао је и држао далеко султана Ахмета Целанра и Кара Јусуфа. Све је ово базирало на основу процене политичке ситуације и дубоког познавања непријатељске снаге, његових намера и прорачуна шта може урадити. Тврђави Алиницак, која је била опкољена још од пре осам година, није придавао никакав значај и једини му је циљ био непријатељска војска. Ово нам показује високе особине Тамерлана као војсковође, јер су тврђаве по неки пут привлачиле чак Фридриха и Наполеона. — Писац.

4. Долазак у Бингол европских посланика, који су потстре-
кавали Тамерлана против Бајазита.

Поред свега овога, може се рећи да је главни узрок овом
рату тај, што је Бајазит имао снажну државу³¹. Настављам ци-
тирањем Шерафетина излагања. Тамерлан је наредио да се Ба-
јазиту напише једна увредљива порука. У овој поруци, после бла-
годарности Богу, стојало је следеће:

„Свак треба да зна своје границе и не сме их прећи. Чешвршина свешта данас се налази у рукама мојих људи. На земаљској кугли моја реч влада. Суседни краљеви и цареви покоравају ми се и земљама управљају како ја желим. Ти си по пореклу Турчин. Ово је мени познато, као и свим сшановницима Визаншије, Дамаска и Египта. Хоћу да ти ошворено о сшварима говорим. Ако се осшавиш гордости и покајеш се, бићеш сшасен, у шрошвном шешина освеше ушоиће те и угушиће у морским валовима несреће и беде...

*Досада сам водио свешти рати са неверницима, и како се твоја држава граничи са неверничком, то досада нисам на твоју сшрану хтео ударити. Овакав један случај ожа-
лостиво би муслимане, а обрадовао невернике и војска која би дошла на ту сшрану, причинила би шшету сшановни-
шшву...*

Добро се пази, да овом не даш повода.“

³¹ Тамерланов савременик и историчар Шерафетин каже у „Тамерла-
новим“ делима следеће:

„У ово време падишах османлиски био је Бајазит Муњевити, који је својим сјајем, славом и пространством своје државе превазилазио раније османлиске владаре. Он је освојио и овладао областима које његов отац није могао заузети, тј. Ајдином, Ментешем, Геремјаном и Караманом. Он је освојио од европских земаља простране области и ставио их под своју управу. После смрти Кара Османа, владара Сивса и Бирханедин кадије, који су погинули у рату, он је освојио и Малатију, која се налазила у близини Алепа. Он је победио сваку државу која је хтела да га нападне и враћао се у своју престоницу са великим трофејима. Велика држава могла је издржавати велику сталну војску (12.000 војника). Ова слава учинила га је оholим, бацила га у немарност и неопрезност и скренула га с правог пута. Тако, он је послао Тахиртену посланика са захтевом, да га призна, да му даје порез од Ерзинџана, Ерзерума и околних места и доставио му још пуно захтева, који стварно нису били у складу са Бајазитовом снагом. Тахиртен је о овом известио „свог заштитника и суверена Тамерлана“. — Писац.

„После смрти Беркука, на престо је ступио његов син, свирепи Фереч, чијом је управом народ Дамаска и Сирије био незадовољан и сматрајући за праведног и величанственог познатог османлиског падишаха, народ му се

Писмо је одмах запечаћено и послато. Брзо је однето. Бајазит је одмах одговорио:

„Ја одавно чекам сусрећ и рат са њим. Сада сам се одлучио да се кренем са великом војском. Ако и он што не учини, ја ћу поћи на Тебриз и Сулџанију. Видећемо шта ће судбина доделићи.“

Када су се посланици вратили и донели Бајазитов одговор, Тамерлан се јако наљутио и одмах је предузео покрет. Војска се прикупила око тврђаве Авника. Тамерлан је кренуо са великом, уређеном и добро снабдевену и наоружану војском. Када се приближио османлиској граници, стигао је и Тахиртен. После дводневног бављења у Ерзинџану, хитно је прешао у Сивас. Ово је било почетком августа 1401 (803) године. Сва пространа равница Сивса била је испуњена шаторима. У ово време дођоше вести да су се тобож предњи делови Бајазитове војске повукли и једна већа снага под командом Шаха Сулејмана дође до Кајзери-а. Пошто је много народа поклато и све опљачкано, вратили су се.

Сиваска тврђава, која је са свих страна, сем западне, била опкољена широким рововима и саграђена од великог тесаног камена, била је врло јака. Мала је могућност била да се поткопа. И заиста, Тамерлан изабра западну страну, која је била без ровова. Арадама и катапултама бацао је камење и направно рупе. За нападни фронт изабрао је део око ирачке капије. Борба је била жестока. Активно се радило на поткопавању. Са свију страна

обрати с молбом да га прими под своју власт и ослободи черкеског ропства. Због овог је Бајазит одузео од Туркомана Малатију и Диврик, а од Курда Беснију, од њих засновао једну засебну државу и почео се припремати за поход на Дамаск. Ферез је одмах послао сву војску из Алепа и Дамаска под командом свога дивитара ради одбране земље. У бици, која се десила у близини Малатије, дивитар и дамаски великодостојници заробљени су. Ова област је освојена и за владара постављен је Мустафа. Тврђава Кемах, која је раније припадала Грцима, такође је освојена и дата на управу потчињеном Тахрину. Али како је Тахрин био одан Тамерлану, то наредбе пашахаове није извршавао. О овом је известно Тамерлана. У ово време Тамерлан је кренуо ка Ираку и Азербајџану. Султан Ахмет Целал и Кара Јусуф већ су се налазили код османлиског господара. Султан Ахмет није се усудио да у Багдаду дочека Тамерлана, а Кара Јусуф је превео становништво у просторију Синџар. Ова двојица су још раније, док су заједно били у затвору у Египту, дошли до закључка, да ће због тврђаве Кемаха и Тахиртена доћи до рата између Тамерлана и Бајазита и решили да у том случају пребегну Бајазиту“. Историја Хајрулах ефендије.

тврђава је била начета и отвори направљени. Помоћу мотака убацивана је ватра од запаљене нафте. Пад тврђаве већ се примицао.

Становништво је изашло са улемама и дошло пред Тамерлана. Тамерлан је опростио. Хришћане је учинио робовима. Јерменске добровољце је побио, 4000 спахија разделно је својим војницима, те да их живе у земљу закопају, и ову јаку тврђаву Аласдина Кејкубада са земљом сравнио.

Једна шака османлиске војске давала је осамнаест дана отпор четрдесет пута јачој Тамерлановој војсци, задала јој велике губитке и морално је ослабила. У најопаснијем часу опсаде дознало се да из Ирака иду у помоћ Бајазиту султан Ахмет Џелаир и Кара Јусуф и колона упућена противу њих заробила им је комору и жене, а ова два владара успела су да се спасу.

Овако немилосрдним и тиранским ратовањем Тамерлан је хтео да заплаши и омекша Бајазита, те да овај ради по његовој вољи. Ма да су поједине тврђаве, које су биле приморане на предају, од њега биле помиловане, ипак је мучење и тиранисање народа било врло велико. Јуначке спахије, вршећи своју дужност према отаџбини, добиле су нечувену и невиђену награду. Према једном веродостојном предању, Бајазитов син, јуначки Ертугрул, овде је погинуо³².

Тамерлан је прво мислио да ће Бајазита наћи у Сивсу, због чега је и Тахиртена повео у рат. Сада, када је видео да га тамо нема, ситуација је постала сасвим другојача. На све стране разаслати шпијуни јавили су да се у Сирији прикупља египатска војска. Било је несумњиво да ће Бајазит после пада Сивса дати жесток отпор. И ако је Сивас био заузет, тврђава Малатија се још налазила у османлиским рукама, и она није била далеко. Пре заузећа ове тврђаве, даље наступање било би опасно. Изгледало је могуће и вероватно да би Египат, па можда и Ђурђијанци, ако

³² Заузеће Сивса, рушење тврђаве и Ертугрулова смрт на Бајазита су тешко дејствовали. Овај му је бол увек душу пекло. Тако, једног дана када је у пољу шетао и чуо пастира да свира у свиралу, чији су га звуци јако ожалостили, рекао је: „*Свирај, пастириу, свирај... Да ти није порушена тврђава као Сивас; да ти није погинуо син као Ертугрул...*“ Ове речи показују владара који мисли на свој народ и оца чије срце пуца од бола за вољеним сином.

³² bis Пад Сивса учинио је да се Цариград одржи још извесно време. Јер Бајазит, када је чуо за ову несрећу, дигао је опсаду са Цариграда, коју је одавно био започео. Овај догађај дозволио је Палеологу, чија се држава састојала само из престонице, да још мало времена слободно динше. Ја Мартин, Историја османлија, св. 2, стр. 259.

би им ситуација била повољна, предузели напад за време овог дугог ратовања са Бајазитом. Према овом, даље надирање ка унутрашњости Анадолије није било препоручљиво и поход на Сирију изгледао је много подеснији. Прво, Бајазит је био далеко и неспреман. Друго, ако би Бајазит пошао ка Алепу, и ако би се морало отступити, ово би се могло учинити путем Дамаск—Багдад; то би било тешко, али не немогуће.

Одлука је одмах донета: Тахиртен са својим снагама да се врати назад и да чува границу. Од најбољих јединица образована је претходница која се кренула под командом Шахруховом. Ова је срела и растурила оне Турке који су нападали на Тамерланову војску за време опсаде. Командант Малатије ухапсио је доносиоца Тамерланова писма и почео се припремати за одбрану. Али када се непријатељ примакао, командант је побегао и варош се предала.

Тамерлан је поробио Ђурђијанце и Јермене, а муслиманима опростио, пошто су му ови дали паре, које је војницима поделио. Док се Тамерлан бавио у Малатији, његове разне колоне освојиле су све околне вароши и тврђаве до Кахтаја и цела ова област била је предата Кара Осману на управу. Види се да је Тамерлан за врло кратко време освојио све пограничне османлиске вилаете и дошао до граница Египта.

Поход на Египат

Главни разлог похода на Египат јесте тај, што је Тамерлан желео да освоји Сирију и Египат, који су имали врло повољну климу и што се ова блага и богата климатска област налазила на оној четвртини земаљске кугле коју је Тамерлан намеравао да освоји.

Поред овог били су још и следећи разлози:

1. Године 1393 (795) после освајања Багдада, послат је вестник египатском султану Беркуку, да га извести о овом освајању, али га овај убије по наговору султана Ахмета Целанра. Ово се противило принципима верског муслиманског закона, политике, уређења државе и друштвеног поретка и због тога ово је требало да буде казнени поход.

2. Пошто је освојио Ирак и Азербајџан, Тамерлан је пошао против области Кипчака, али Кара Јусуф у то време нападне у друштву са Турцима тврђаву Авник, коју је бранио Атилмиш, истог ухвати и пошаље египатском султану, који га стави у затвор.

3. Тамерлан је послао из Малатије владару Ферецу по једном човеку писмо, којим му је доставио своју високу жељу:

„За време владавине Вашег оца десили су се извесни немили догађаји, јер су наши посланици убијани и чиновници зашварани. Но ово пишање и одговор оставимо за онај други свеш. Надамо се да ћеш се смиловаши на свој народ и да ћеш нам послати Ашлмиша. У противном наша ће војска ући у област Дамаска и Египта, и грех због проливане муслиманске крви ћашће на оног ко је овом повод дао“.

Ферец је посланике повезао и у затвор ставио.

Када је Тамерлан за ово дознао, још више се разљутио. Ма да је Бајазит још из раније претно и чинио одважне покушаје, ипак је њега оставио и решио се да крене на Дамаск и Египат.

Али Тамерланова одлука за овај рат изгледала је врло озбиљна и врло опасна. Чим је одлука донета, највећи великодостојници и команданти високих чинова изашли су пред Тамерлана и клекнувши на колена понизно су изјавили:

„Славна војска, по повратку са рата из Индије, кренула се против Персије, ма да се није била ни одморела. У рату са Турцима показала је велико пожртвовање при освајању вароши и швергава и на више разних страна вршила је нападе. Одмах после овога наређен је поход на Османлије. Доласком код Сивса показана су безбројна јунаштва. Садашњи поход на Дамаск и Египат биће врло тежак. Тамо има много високих швергава и швердних градова. Вароши су честе, а становништво многобројно. Чувена је њихова многобројна војска, њена ратна опрема и савршено наоружање. Ако желиш да у сваком случају издаш наређење за овај рат, отпустиш војнике за извесно време на отсуство њиховим кућама, да се одморе и да после дођу са бољом опремом за рат на ове земље“.

Тамерлан се није наљутио на ове речи. Он их је саслушао са хладнокрвношћу, која се виђа код људи који су уверени да ће постићи оно што желе и рекао је:

„Победа је Божје благослов. Овде величина војске и њена опрема скоро никакву улогу не игра. Колико сте пушта, у најтежим окршајима видели Божју помоћ и победили много снажнијег непријатеља од себе. Поуздајте се

у Бога и прионише на посао. Бог ће помоћи и посао ће се свршити онако како се жели“.³³

Достојанственици и старешине читајући молитве и благо-сиљајући, бацили су се на посао од свег срца и радосно кренули на Египат.

Овај приказ детаљно сам изложио из разлога, да би се могао видети врло велики и врло јаки утицај, као и моћ Тамерланова над војском и достојанственицима.

Заиста, ове кратке Тамерланове изреке учиниле су велики утицај на присутне великаше и у душама незадовољника изазвале велики преображај.

Војска је почела да полази. Под командом принца Шахруха хитно је послата јака претходница. Када је дошла до Бихсиније, опколила је ову јаку тврђаву. Тамерлан је такође дошао и са једног високог брда тврђаву пажљиво посматрао. Тврђава се налазила на једном високом брду, сазидана по принципима фортификације, са кулама, висока, солидна и тврда. Велика количина воде која се налазила у долини спречавала је прилаз. Али, варош је одмах освојена и опљачкана. Командант тврђаве, Мукбил, био се решио да се брани и одмах отпочео на опсадну војску бацати стреле и камење из катапулта. Један камен пао је у близини Та-

³³ Историја је још једанпут забележила несразмерност између способности војске и командантове воље. На пример: Јавуз је одсекао главу Хемдем пашин, којег је много волео, а који је био послат да га извести да је османлиска војска јако изнурена, пошто је данима по летњој врућини и прањини до Ерзинџана путовала, и као одговор оним који су Хемдем пашу били упутили, послао им је његову главу, наредивши, да војска продужи путовање, тако да је после четрдесет дана стигла у Чалдиран.

Команданти и достојанственици говорили су Тамерлану, да није време похода на Египат, али је он успео да их разувери и убеди у потребу.

После пада Чалдагина положаја на Сакарији били су ослабили и војска на Сакарији клонула, али Његова Екселенција Гази (Ататирк. Прево-дилац,) рекао је: „Сваки војник који је способан да носи пушку треба да врши и да изврши своју дужност, било то на планини, било на брду, било у потоку“, и својом јаком вољом умирио је и ојачао духове.

Ова три команданта су једнака по својој енергији. Сваки од ова три команданта уочио је потребу момента, нашао је средства и одмах их применно.

Исто тако, уочи битке код Бородина Наполеону су се обратили његови команданти. Ови су га молили да битку одложи за један дан, пошто је војска јако уморна, и Наполеон, чија је одлучност и снага била ослабила, усвојио је њихов предлог. Као резултат овога било је то, да су Руси у току исте ноћи отступили, због чега је Наполеон изгубио битку и рат, а ово је био његов пад и његова пропаст. — Писац.

мерланова шатора и котрљајући се ушао у шатор. Одмах је постављено 20 катапулти. На место где је пао онај камен, такође је постављен један катапулт, који је бацио тај исти камен и са њим покварно непријатељски катапулт. Ово се протумачи у војсци као знак „*светле помоћи*“ и „*сигурне победе*“.³⁴

У то време стигао је из Персије принц Ристем са својим искусним трупамa. Тамерлан је увео у бој ове нове јединице. Минерни су поткопавали, катапулте су дејствовале. У тврђавске куле убацивана је ватра помоћу дугих мотки. Командант тврђаве хтео је да град преда, али Тамерлан не пристаде, рекавши: „Овај чувени град ја хоћу да освојим, из разлога, да не би когод мислио да моја војска није способна да ово изврши“. Град је пао 7 септембра. После овог војска се кренула на Ајинтаб. И он се предао. Када је Тимурташ, господар Алепа, известно о ситуацији, главари из области Алепа и Дамаска добили су наређење да се са војском прикупе у Алепу и отпочну са припремама за одбрану. Мобилизација је одмах отпочела и са свих страна почели су се прикупљати војници у Алепу. Када се војска прикупила и за рат припремила, одржан је ратни савет. На овом савету дошло је до великог размимоилажења између алепског беглербега Тимурташа и дамаског беглербега Шедуна. Први је рекао:

„Тамерланова војска свуда је била победник. Најславније војске и најјаче државе биле су побеђене. Великим областима ујавља само један валија са једним до два чинишника и свуда влада мир и сигурност. Да чинимо мо-

³⁴ Историја је више пута забележила, да су претсказивања у рату играла велику улогу. Није важно то, да ли је ово правилно или не. Важно је то, да је ово од врло великог утицаја на срца и душе људи. Каква је била улога Јованке Орлеанке приликом победе и уништења велике енглеске војске? Кома је припадала и шта је могла урадити у пољу нађена зарђана сабља? Али овај узбудљиви догађај ишао је од уста до уста, од вароши до села и јако дејствовао на тако један хладан народ као што су Енглези, који су се толико били уплашили и изгубили здраво расуђивање, да су спалили једну девојку.

Каквог значења има у XX веку пошња и гладовање Гандијево, које је обухватило целу Индију? То је средство помоћу ког он утиче на душе свог народа.

Проналазак Халит Ејубовог гроба приликом освајања Цариграда, Фатихов сан оне ноћи када је на Оглукебелу претстража побијена, објашњење помрачења сунца у Дони на путу за Чалдиран, као и појава на небу заједно звезде и месеца за време великог напада, који су претстављали турску заставу, били су од великог утицаја на турску војску. — Инсац.

лишће у његово име, да признамо његов новац и да не дамо повод рату, у ком ћемо бити побеђени“.

Други је одговорио :

„Како можете тако говорићи? Зар се земље о којим говориш могу упоредиш са нашома?“

Затим су говорили о солидности тврђаве, усавршености наоружања, величини народа и војске и, напослетку, одлучили да битку приме нешто северније од аленске тврђаве.³⁵

Тамерлан, који је сваког момента детаљно био обавештаван о догађајима у Алену, решио је да се користи овим стањем и, примењујући ратна лукавства, која је јединствено познавао, одлучио се да једним ударом потуче египатску војску. Он се кренуо из Ајинтаба и за прва два дана прешао по шест ферсаха (приближно по 24 километра), а по том дневно је прелазно по пола ферсаха, задржавајући се на местима подесним за одбрану и увек обезбеђујући се са свих страна дубоким рововима и другим препрекама. Овако је он данима маршовао и обезбеђивао се, желећи да непријатељ дође до убеђења, да му је војска слаба. И стварно, претходница египатске војске мислила је да је Тамерланова војска врло слаба, да се у њу не узда, да се плаши, или можда очекује појачање. Обе су се војске припремиле, изабрале pogodно место у близини тврђаве, које је подједнако било удаљено и кренуле к пољу Мерци—Дабик. Египатска војска била је јака и добро наоружана и опремљена. У наоружању обе војске биле су скоро једнаке. Обе су биле веома живе. Али слога вођа није била иста на обема странама. 9 ребилевела (октобра) десила су се један до два судара, који су Египћанима показали борбени дух и снагу Тамерланове војске. Увидело се да су његови војници индивидуално надмоћнији.

Дан десетог октобра прошао је само у додиру. Египћани нису напали. Тамерлан није хтео да пропусти ову прилику и дозволи да се непријатељ отступањем спасе. Пошто је довео непријатеља у положај који је желео, Тамерлан се одмах још у току ноћи почео спремати и са једном дивизијом заузео један брег, који се налазио позади левог непријатељског крила. Уко-

³⁵ Слаба је морална страна војске оног народа код којег нема слоге. Разлог неуспеха не треба тражити у слабости унутрашњег стања државе и народа. — Маршал Февзи.

Овога пута аленска војска је била од Туркомана, а дамаска од Арана и њихови команданти нису се могли сложити ни споразумети. — Писац.

требљени су и слоновии. Битка је отпочела рано ујутру и десно крило Тамерланове војске, под командом принца Ебубекира, одмах је потисло лево крило египатске војске. Битка је постајала све жешћа. У ово време и лево Тамерланово крило под командом храброг Султана Хусенна разбило је десно египатско крило. Центар је такође почео да напредује. Горостасни слоновии, као какав страшан зид невиђеног изгледа, јако су утицали на ток битке и заплашивали дамасканце. Чим се резултат битке почео увиђати, а према историском предању, чим је издао велики број туркоманских јединица, које је Тамерлан себи привукао, Шедун и Тимурташ решили су се да се повуку у тврђаву. Велики део војске растурио се и обухваћен паником побегао у правцу Дамаска. Тамерлан их је по раније утврђеном плану енергично гонио и убијао. Паником обухваћени војници закрчили су путеве и улазе у тврђаву. Они који су се у страху бацили у јендеке, напунили су их. Варош Алеп заузета је још истог дана, опљачкана и спаљена. Најдрагоценије ствари прешле су у руке победиоца. (Субота 11 ребилевела — октобра).

Са Шедуном и Тимурташем затворило се у алепску тврђаву око хиљаду војних великодостојника и официра. Тврђава је била озидаана од мермера, њени су се зидови до неба дизали и имала је изглед какве планине. При подножју тврђаве налазио се ров широк тридесет аршина, а од овог рова па до тврђавског бедема дизала се једна стрменита ескарпа од сто метара висине. Пешадији је било немогуће попети се. Шедун и Тимурташ, уздајући се у солидност тврђаве, трудили су се за организовање одбране. Тамерлан је тврђаву опколио и борба је отпочела. Минери су почели да поткопавају. Рашчуло се да ће на основу предузетих припрема тврђава пасти. Тамерлан је одмах о овом известио команданте тврђаве, да би на њих морално утицао и још рекао:

„С Божјом помоћу цео је свет под нашој командом. Наша је снага моћна да управља целим светом. Солидност тврђаве и мноштво војске нама не смета. Ако се не смиљујете на себе и своје породице, грех ће пасти на вас“.

Браниоци града увидели су да нема спаса, послали су кључеве и изјавили своју покорност. Тамерлан је одмах известио египатског султана да су Тимурташ и Шедун заробљени и почео је да обилази алепску тврђаву.³⁶ Тамерлан је овде запленио како

³⁶ Јавуз Султан Селим детаљно је испитао ову тврђаву, која је била врло јака и уметнички направљена и на коју је прешао преко ових стрмених места. Нико се није усудио ни пре ни после њега да покаже онаку смелост. Хамеров превод.

Анкара — нова варош

Зграде државних надлештава у Анкари

Зграда Главног ђенералштаба у Анкари

Бараж Чубук из кога Анкара добија воду

велику количину оружја и опреме тако и велику количину новца и других потреба. Он се задржао у Алепу петнаест дана и пошто је овде оставио јак гарнизон под командом Изетина Хезаргира, напустио га је. Дознаје се, да се Тамерлан плашио, да каква јака сила са севера или истока не нападне Алеп и заузме га. Ово из разлога, што су се у околини налазила јака туркоманска племена, а у близини су биле и државе Дулкадирових и Рамазанових синова. Такође није било искључено да у овај предео дође Бајазит или Султан Ахмет, и овај крај имао би велику помоћ од оваког једног покушаја.

Док се велики део војске задржао у Алепу, принц Ебубекир изненада је предузео покрет са јаком претходницом у правцу Хаме. Хама се предала. Околне тврђаве су заузеле. Овде су се задржали двадесет дана. Војне старешине изјавиле су, да је војска уморна, а да је непријатељ још снажан и моћан, и замолиле да се презими у околини Траблусшама, али им се ово није усејило и наређен је покрет ка Хумусу. Одавде су упућени ка Сајди и Бејруту. Балибек је такође заузет. У Балибеку, који се налази у близини планина, убрзо је настало зимско време. Почели су да падају снег и киша. Покрет трупа отпочео је 3 ђемазијелахира (јануара). Придружила се и колона, која се раније била одвојила у правцу приморја. На молбу становништва Дамаска, господар Египта Ферец дошао је у Дамаск и отпочео са утврђивањем за одбрану. Овде се десно један немно и ружан догађај, јер су Тамерлану послата два изасланика са отровним ханџарима, да га убију. Ови су ухваћени и главе им отсечене, о чему је Ферец писмом извештен.

Тамерлан се кренуо ка Дамаску, који се спремао за одбрану, и када је дошао до брда Кубен Сејјаре, зауставио је у његовој близини велики део војске. Пошто је са овог брда осмотрио фортификациске радове и начин одбране тврђаве, одмах је наредно да се нападне непријатељске претстраже. Битка је отпочела да се развија. Појачано је и лево и десно крило. Непријатељске претстраже и остали предњи делови потпуно су уништени. Војска је продужила к јужној страни вароши и ушла у логор, око којег је озидала камени зид висине човечијег раста, а испред њега ископала роз и са свију страна обезбедила се јаким претстражама.

Два дана су прошла и битка није отпочела. Тамерлан није хтео да отпочне напад на ојачану дамаску тврђаву и доставио је Ферецу писмо, у ком је рекао:

„Ви знајте разлог због кога смо поход предузели. Наш је циљ да довршимо оно што зајочнемо, да узмемо оно што желимо. У раду, било једног народа, било једног падишаха, има много ствари које могу за пример послужити. Објава рата од стране падишаха има за циљ освајање земаља ради личне славе и гласа, а не само ради повећања богатства и раскоши. (Онај је прави владар који поштено свој хлеб зарађује). Тражио сам неколико пуца, да ми пошаљете Ашилмиша. Одговорили су са овако једном малом ствари и задоцнили. Дали су повод да дођемо на ову страну. Дали су повод за рат и за народну несрећу у овим крајевима. Пошаљите Ашилмиша. Кујте новац са мојим именом и чистите молишве у моје име. Смиљите се на свој народ. Ако ово не буде, онда знајте, да је обичај и циљ наших храбрих и крволочних војника да непријатеља униште и тврђавама овладају“.

Изасланици су лепо примљени. Када се мисија вратила, известила је о покорности месних власти. Тамерланова војска остала је десет дана у овом крају. У околини је нестало траве и хране за стоку. Када се дознало да је за становање повољнија околина Гуте, која се налазила северно од Дамаска, војска је тамо кренула. Становници Дамаска помислили су да се Тамерланова војска повукла од страха и слабости. Док се Тамерланова војска бавила премештањем, војска, која се налазила у Дамаску, браниоци града и сваки становник, који је могао уграбити сатару, тојагу, праћку, па и сами камен искупили су се у циљу напада. Цела дамаска равница била је испуњена народом. Претстраже су известиле о овом нападу. Тамерлан је наредио да војска дође у логор, згрне испред себе камење и друге ствари и направи барикаду. Тамерлан је на брду два пута извршио клањање, а за тим појахао коња и наредио напад. Непријатељ је такође наступао и приближавао се. Десно крило, под командом принца Мираншаха, изашло је у сусрет непријатељу, који се примицао и одмах предузело напад. Лево крило, под командом Султана Махмут Хана, такође је ступило у жестоку борбу.

Битка је постала веома крвава. Дамаска војска претрпела је врло велике губитке. Најзад су Дамасканци побеђени. Тамерланова војска сишла је до предњих квартова Дамаска и погубила сваког кога је ухватила. Од лешева су брда направљена (19 фебруара 803 — јануара 1401).

Сутрадан војска је наступала неколико ферсаха, зауставила се у подножју једног брда и заузела битачни поредак. Ширина фронта износила је 3—4 ферсаха. Напред су се налазили величанствени и поносни слонови. Становници Дамаска гледали су их са дивљењем. Војска је заузела подесно место. Место је било узвишено и са водом богато. Логор је утврђен и коњица је прешла реку подилазећи непријатељу. Непријатељ, ма да је био врло јак и одлично наоружан и опремљен, ипак је био обузет страхом. Владар Египта сазвао је ратни савет састављен од ближих рођака и виших команданата и запитао их за мишљење. Неки од ових изјавили су: „*Ма да смо изгубили један део војске, ипак имамо досија војске, а тврђаве су нам у рукама. Треба храбро да се боримо.*“ Други су се потсмевали овој намери: „*Јуче сте својим очима видели освету непријатеља, због тога што је нападнуо с леђа и у моменту кад га је било мало и кад је био заузет премештањем. Боље нам је да искористимо овај дан и понас кренемо за Египат. Ако оволика војска град најадне, ко зна да ли ће се тврђава моћи одржати. Одржала се или не, да се бар ми спасемо ове несреће.*“

У овом смислу донето је решење и Тамерлану послати дарови са изјавом: „*Јуче је сам народ започео битку и добио је заслужену казну, а ако данас битке не буде, сутра ће народ изаћи пред вас, да тражи милост због ранијих погрешака.*“ Тамерлан је повукао своју војску. Владар Египта кренуо је после пола ноћи и по мраку са својим великодостојницима за Египат. Чакмак, који се налазио у додиру с непријатељем, известно је о овом Шахруха, а овај Тамерлана. Одмах је наређено да се варош Дамаск опколи и да се ником не дозволи да изађе, а под командом Сунзук Бахадира и Шејх Нуретина упућени су јаки делови да гоне бегунце. Многи су похватани и убијени. Изјутра рано пошли су на Дамаск. Спољашњи квартави су заузети. Принчеви су отсели у палатама. Тамерлан се сместио у Касриерзаку. Народ, који је пао у очајање, тражио је милост и пристао да плаћа данак. У џамијама су читане молитве у Тамерланово име. Али јака дамаска тврђава решила се на одбрану и исту отпочела. Стреле и запаљена нафта падале су као киша, али никог нису додиривале. Тврђава је опкољена. Опсада је извршена, напади су отпочели и минери су почели копати. Араде и катапулте намештене су за дејство. Куле су се почеле рушити. Највише куле оборене су нарочито од стране мајстора Алтин Јахшина. Унутрашњост града почела се указивати. Ма да су ове рупе одмах затваране, ипак су браниоци

почели морално да малаксавају. Поново извршено минирање потпуно је срушило један део тврђаве. Браниоци су били приморани на предају. Браниоци тврђаве и становници раздати су војним јединицама. Главни део војске упућен је к Јерусалиму, где је имао презимити. Сви предели одавде па до Аккаја опљачкани су. На све стране слати су победоносни извештаји и новосковани новац. У разговору са дамаским улемом Тамерлан је рекао, да је чудна ствар, што је Бог овако казнио грађане Дамаска, који су били против Ехлибијета и нарочито против зета пророкова и потпомагали њихове противнике. Чим се ово у војсци рашчуло, цела је варош опљачкана. Завладао је покољ народа. Напоследку је букнуо пожар на свим странама и све спалио и уништио. Тамерлан је само успео да спасе неколико џамија. После овога Тамерлан се решио на повратак.

У петак 4 шабана (марта) војска се прикупила у Гуту и путем преко Кар Небика дошла у Хумус. Одавде је наређено принцу Мехмед Султану, команданту монголске границе, да дужност преда Худат Хусеину и да дође. После саветовања са великодостојницима наређено је да принц Ристем са 10.000 коњаника пође на Тедмир и отме Дулкадинову марву, а да султан Хусеин са 15.000 коњаника пође на обале реке Еуфрата, да заплени туркоманске јелене. Десна колона, наступајући до самог Еуфрата, запленила је стотинама хиљада животиња. Лева колона стигла је до Антакије и одавде отишла за Алеп. Овој колони придружила се и колона Халил Султана и стигли су Туркомане пред Румкалеом (Грчком тврђавом. — Превод). И саме туркоманске жене јуначки су се бориле, али је погинуо Гејик Оглу и остали су битку напустили и побегли. Пораз је био велики, а плен је премашио 800.000 грла. Када је војска стигла у Хаму и видела да је становништво заузеле непријатељско држање и спалило зграде, које је војска раније била подигла, варош је опљачкана, становништво поклано и све зграде спаљене. Када су стигли у Алеп, алепска тврђава је запаљена, а такође је запаљен и један део алепске вароши. Већи део Тамерланове војске стигао је у Брејик. Десна колона била се примакла нешто јужније, а лева нешто северније од овог места. Тамерлан је прешао преко реке помоћу два сплава. Реку Еуфрат војска је прешла на газним местима. Становништво Урфе покорило се и донело поклоне. Околне јерменске тврђаве порушене су. У Ресилајну су приређене гозбе и лов. Одавде су прешли у Мардин. Господари Хисникејфа и Ерзина известили су о својој покорности и поштовању. Господар Мардина, и поред ранијег спо-

разума, није се хтео покорити и решио се на одбрану. Тамерлан, видећи тешкоћу око исхране војске, није хтео да врши освајање града, само је варош опљачкао. Овај крај предао је на управу Кара Осману, према ком је имао наклоност, и препоручио му да тврђаву опколи и буде спреман и опрезан³⁷.

Принц Алахдад упућен је у Башјер, одакле је имао да чува границу према Чети и Хатају. Једна јака колона под командом принца Султан Хусеина кренула је из Мардина преко Дијарбекира к тврђави Алиницак, коју је и заузела, а одавде се кренула ка Ђурђијанској. Тврђава Алиницак, која је била опкољена још од пре десет година и с времена на време нападана, ипак није била заузета, и за време похода на Сирију, на ову тврђаву послата је туркестанска војска под командом Шех Мехмед Дарука и хорасанска војска под командом Фируз Шаха, али нису успели да је заузму. Премда је становништво већ било изнемогло, а војске нестало, командант тврђаве Сејит Ахмет Агилшах, са упорношћу се бранио. Напослетку, становници су га везали и довели на градска врата, која су затим отворили. Када су принчеви стигли у тврђаву Авник и чули да је тврђава Алиницак заузета, похитали су на Ђурђијанску и отпочели са пљачком.

Краљ Ђорђе, запрепашћен овим догађајима, изјавио је: „*Ја сам ствари слуга овог пространиг света, који припада Богу. Када будете дошли у овај крај, истрчаћу вам у сусрет.*“ Ову изјаву покорности принчеви су доставили Тамерлану, и да народ не би био пљачкан и трпео штету, задржали су се у Бинголу.

³⁷ Када се дубље проучи Тамерланов поход на Сирију, а нарочито повратак, онда ће се видети да су његова убијања, паљења и рушења, која изгледају без резултата, некорисна и негативна, учињена због седмогодишњег рата, а нарочито због Османлија, као и да је Тамерлан, који је знао дубоко и далеко гледати и мислити, ово урадио из стратешких разлога.

Господар Египта био је снажан и војска му добро наоружана и опремљена. Приликом заузећа Сирије египатска војска није била сасвим потучена. Пошто је држао територију све до Малатије, то му је било могуће да се добро спреми, па када се Тамерлан судари са Бајазитом, могао га је напасти с бока и позадине и било је вероватноће и могућности да ће му се добро осветити. Тамерлан је унапред хтео да ово онемогући и због тога је на све стране палио и рушио. Без икаквог разлога потукао је Гејик Туркомане. Он је запленио са планина сву стоку Дулкадиrove државе, која му никада није била непријатељ. На овај начин онемогућио је исхрану војске, која би се у ове пределе сакупила. Да би покушаји и предузећа Египта остала безуспешна, припремио је и појачао Кара Османа, који је држао земљу од Мардина до Малатије и коју је желео још више проширити и наредио му да буде будан и спреман за случај покрета Египта. — Писац.

У ово време упућена је једна јака колона на Багдад, под командом принца Ристема. Дошавши код Багдада, она се улогорила са његове јужне стране. Султан Ахметов командант Багдада, Ферец, уздајући се у солидност тврђаве, прикупио је велику војску од Арапа и Турака и одлучио се за борбу, а када се Тамерланова војска почела приближавати, прикупио је одреде из Менделина, Бакибе, Хиле и Мусајиптека. Битка се почела развијати са великом жестином, и ма да су изгинули и разбегли се сви они који су се налазили изван тврђаве, Ферец, потстичући и храбрећи народ, одлучио се на истрајну одбрану тврђаве и непријатељу доставио следеће: „*Султан Ахмет наредио ми је да тврђаву предам лично Тамерлану, па сам због тога принуђен да са вама водим борбу до краја*“. Главни део војске дошао је у Нусајбин. Војска је овде ловила и за недељу дана прешла преко једног моста на леву обалу Тигра у Мосул. Из Багдада добивене су вести о одбрани Ферецовой и узроку исте. Тамерлан је одмах кренуо са неколико јединица. За остали део војске и комору наредио је да се крене путем Килари—Чинаран за Тебриз. Ова колона била је под командом принца Шахруха и Шахмелика. Он је стигао у Багдад преко Златног моста и одмах појачао опсаду и отпочео са жешћим нападима. Наредио је да се отпочне са минирањем. Како се тврђава није предала ни после доласка Тамерланова, то је он послао Локмана Тавацију са наређењем, да сва војска, која је била на путу за Тебриз, дође у Багдад. Цела војска опколила је Багдад у кругу од два ферсаха. У близини села Акапа подигнут је мост и постављена заседа. Ток реке преокренут је. Гледало се да нико реком не утекне. Доведен је бранилац тврђаве Алинџака. Принц Муса известно је о миру, који влада у Маверауннехиру. Лагуми су бачени са свих страна. Становништво и браниоци били су запрепашћени. Те године била је велика врућина, али су војници ипак били обукли оклопе, желећи да изврше напад на тврђаву. Команданти и великодостојанственици неколико пута су изразили жељу да се изврши општи напад и тврђава заузме, али је Тамерлан спречио рекавши: „*Не хитајте. Можда ће се ојамешићи. Можда ће се покорићи и онда ћемо само кривце погубићи. Варош неће бићи ојусшошена*“. Али браниоци су се са упорношћу држали. Глад је завладала. И даље су се чврсто држали. Овако је прошло четрдесет дана. Напоследку у суботу 2 зилкаденина (јуна)³⁸, када су се војска и становништво

³⁸ Изгледа да овде постоји грешка. Арапшах каже да је то било на дан Курбан Бајрама. — Писан.

за време подневне врућине одмарали, принц Халил Султан и принц Шејх Нуретин истрчали су на градске бедеме и почели да ударају у бубњеве, а за њима су и остали команданти и војска извршили напад, прешли ровове и бедеме и ушли у град. Народ је убијан, бацан у реку, а они што су назад побегли, хватани су из заседа. И Тамерланова војска претрпела је велике губитке. Када је ово Тамерлан дознао, јако се разљутио и наредио да сваки војник донесе по једну главу. Све становништво од осме до осамдесете године, без обзира на сталеж, било је поклато и од донетих глава сазидане су кржаве куле, да би другима служиле за поуку. Осим џамија, месџита (малих џамија без минарета. — Прев.) и зграда добротворних установа, све остало је порушено и са земљом савијено³⁹. Више се није могло становати у околини Багдада. Десетог зилхија (јула) после марша од једног ферсаха, дошли су код турбета Великог Имама, које су посетили. Једна колона опљачкала је цео предео од Хиле до Неџефа. Тамерлан са неколико великодостојника хитно је кренуо преко тврђаве Шехризора за Тебриз. Свратио је до воде Чагата. У Акзијарету остао је 20 дана. Принц Ристем послат је у Шираз.

Други период похода на Анадолију

Бајазит Муњевити није могао заборавити сиваску тврђаву и злочине учињене над њеним браниоцима. Одмах се решио на освету. Али Тамерлан је пошао на Сирију и удаљио се. Бајазит није био спреман за даљи поход од своје државе, а политичка ситуација у Европи и држање области Карамана, која би остала у позадини војске, нису му дозвољавали да се спусти чак до Сирије и тамо дуже задржи, ма да је Египат био у рату са Тамерланом. Пошто ово није могао урадити, Бајазит се кренуо против Тамерланова сизсрена Тахиртена, који је дао повод за рушење Сивса и потукао га. Тврђава Ерзинџан заузета је. Бајазит је био прво дао управу над Тахиртеновом државом Кара Јусуфу, а жену

³⁹ Ово се потпуно слаже са оним што је казао Шерафетин Али Језди, Тамерланов историчар. Шерафетин каже да је сваки војник имао да донесе по једну главу. Арапшах пак каже да је сваки човек који је био уписан у списак, тј. сваки војник морао донети по две главе. Изгледа да овде Арапшах има право, јер да се од сваког војника тражило да донесе само по једну главу, онда не би било потребе да се побије све становништво од осме до осамдесете године. Што се Тамерлана тиче, он каже да су само побијени бунтовници и завереници.

Меморандум донет из Кабула стр. 45. — Писац.

и децу Тахиртенову за казну и као залогу довео у Брусу, али доцније, на посредовање Султана Ахмета Џеланра, повратио је Тахиртену државу Ерзинџан. Тамерлан, који се у ово време налазио у Оџану, у близини Тебриза, извештен је о овим догађајима, као и о том да се Бајазит кренуо ка истоку. Ово је Тамерлана јако разљутило и одмах се решио да Бајазиту далеко у сусрет ишаје, због чега је наредио Шахруху да са војском дође у Азник и придружи се снагама принца Мизрана, које су биле упућене у северне пределе Ђурђијанске. Али када је војска стигла у Авник, ту је дошао синовац Тахиртенов, Шејх Али који је извесно, да није истина да је Бајазит предузео рат, већ је исти повратио Тахиртенову жену и децу, као и то, да ће Тахиртен посредујући послати посланике и молити да се прошлост заборави и међу муслиманима сачува мир и солидарност. Овај човек и ова новост послати су Тамерлану.⁴⁰ Код Тамерлана је дошла његова породица, и он, прешавши у Тебриз, бавио се управним пословима. После неколико дана Тамерлан је наредио да се крене ка Ђурђијанској. По преласку реке Араса, дошли су у близину Нахчивана. Одавде је са свим својим женама и синовима отишао у тврђаву Алинџак, која се бранила пуних десет година и исту размотрио. Ових дана дошао је и Тахиртен, да изјави своје поштовање и извести о Бајазитову извињењу и пријатељству и успео је да мало разблажи Тамерланову љутицу. За време Тамерланова бављења у Нахчивану послат је изасланик ђурђијанском краљу Ђорђу да тражи, да плати намете (сав, харач, гизје и бач). Војска која је раније била послата под командом Шахруха на отоманску границу придружила се Тамерлану. Војска је прешла из Нахчивана у околину Гекчегела. Краљ Ђорђе послао је по свом брату све дужне намете и лепе поклоне са изјавом:

„Ја сам одани слуга Божји. Ако сам нехоћице погрешно, понижио молим да ми се ођрости. Сваке године ћу уредио плаћаћи данак државној благајни и са одређеном количином војске ширчаћи за услугу на месту где ми буде наређено“.

Тамерлан је одговорио:

„Реци свом браћу, да сам му ођростио. Напустио сам намеру похода на његову државу, али под тим условом, да ошсада зна своју меру, да поштије муслимане, да се уљудно влада и да са војском на часно место долази“.

⁴⁰ Ма да наше историје о овоме не говоре, ипак изгледа да се ово догодило. — Писан.

Одавде је послата ова вест у Самарканд. Издате су потребне заповести односно управе и чувања границе и прешло се на брдо Караву. Сазнало се да је војска која је пошла из Самарканда стигла у Нишабур и да је умро принц Хаџи Сејфетин, који се налазио у пратњи Мехмеда Султана.

Тамерлан, сећајући се услуга и успомена овог старог друга, јако се ожалостио и заплакао. Време је већ почело да хладни и требало је ићи у зимовник. Овде су остали још месец дана. 20 рабилахирина (новембра) 1401 (804) године пошли су преко вараши Берде и Кенџе за Карабаг (равница Магана). Овде су од трсака направљени станови за Тамерлана и принчеве. Пошто је имао намеру да у пролеће крене за Кипчак, то је знатан део војске оставио у Дербенту, јер је желео имати у својој власти ову област, кроз коју су пролазиле важне комуникације. Један изасланик, који је ових дана дошао из Кипчака, доставио је Тамерлану благосиљање, захвалност и покорност кипчачког кана и успео да му љутњу ублажи. Војска која је из Самарканда послата у појачање прешла је Ертебилд и примицала се. Хитало се. Зима је већ била на измаку. Време је весело прошло у гозбама и забавама. Султану Мехмеду дата је златна круна и много богатих поклона.

И Д Е О

Трећа епоха ратних додира са османлиском државом

За седмогодишњи рат Тамерлан је предузео поход на запад, а по том покорио и потчинио земље својих противника: Шејх Али Шеки Ерлата, Ђурђијанску и Кипчак. Земље Султана Ахмета Целаира и Кара Јусуфа освојио је и њих приморао да пребегну Бајазиту. Победно је сириску војску египатске државе и Сирију опустошио. У исто ово време, османлиска држава, од које је била одузета и порушена сиваска тврђава, предузела је покрет на исток, победила Тамерланова сизерена Тахиртена, земљу му освојила, и стално штитила огорчене и велике Тамерланове непријатеље Ахмета Целаира и Кара Јусуфа. Најзад, дошао је момент да се донесу судбоносне одлуке у погледу политичких односа са овом државом: или се измирити или се сударити.

У свим својим походима Тамерлан је мислио и на најзаченије пределе и никада није пропустио ни најситнију меру предострожности. На основу овакве ситуације, он је мислио на могућност рата са Османлијама и нашао за потребно, да војска отпочне покрете још за време зиме. Ма да је Багдад са околином био заузет, неукротиви и врло паметни Султан Ахмет Целаир, кога је Бајазит ценно и поштовао, добивши одобрење, одвојно се код Кајзериа, прешао Еуфрат и преко Хита дошао у Багдад. Одмах је почео тврђаву поправљати и војску појачавати. Почео је да прикупља офицере и војнике, који су се надалеко били растурили. Такође је дошао и Кара Јусуф са својим снагама. Из околних виласта такође су позвати људи способни за војску.⁴¹ О овим припремама, које су се живо изводиле, Тамерлан је био извештен од својих људи са разних страна. Тамерлан је увидео да би му ове снаге нарочито биле опасне за бок и позадину, за време похода на Анадолију, и одмах је наредио да се спреме за покрет четири колоне:

⁴¹ Ова активност потврђује да се радило по Бајазитовим заповестима. — Писац.

1. Под командом принца Пир Емер Шејха, у правцу Лористана, Хозистана и Васата;

2. Под командом Ебубекири у правцу Багдада;

3. Под командом принца Султана Хусеина на остале правце према Ираку и Арабији; и

4. Један одред под командом принца Бурундука, да крене у правцу Месопотамије и у овом пределу уништи побуњене Курде.

Ова курдска племена и њихови бегови су напали Тамерланову комору и поједине јединице приликом његовог ранијег повратка из Багдада.

Друга и четврта колона кренуле су заједно. Оне су нападе Курде у снежном пределу код Дербентбаш Хатуна и сасвим уништиле. Изјава покорности није им се примила. После тога Ебубекир се кренуо ка Багдаду. Када је дошао код Багдада, опколио га је са свих страна и по том напао. Султан Ахмет лађом је прешао преко Тигра и успео да са својим сином и неколико официра утече у Хилу.

Ма да је принц Џиханшах предузео хитно гоњeње овим правцем, ипак није било наде да ће их моћи похватати, пошто су они реку већ били прешли и мост порушили.

Трећа колона је преко Ђемђемала дошла у Мендилију. Принц Алија Календер ову је напустио, прешао преко Тигра и на његовој западној обали отпочео припремати одбрану, али је опкољен са јужне стране, побеђен и натеран у бекство.

Прва колона, пошто је опљачкала Саки и Кил, сјединила се са колоном принца Ристема. Победили су области Васат и Ибаде, опљачкали их и господаре им приморали на покорност. Поставили су заповеднике у Шустеру, Дизфулу и Хивејзу, а у Хозистану оставили су ранијег господара, Шемседина. Принц Ристем се вратио у Шираз, а колона принца Пир Мехмеда преко Џебелихамрина и Халис Моста дошла је код царске гарде.¹²

Када се чуло да ће Тамерлан ударити на Османлиску државу, тада су османлиски великодостојници рекли Бајазиту:

¹² Овај Тамерланов покрет био је сјајан и величанствен. Ратујући са Османлијама, а нарочито због свог упада у Анадолију, као и због бојазни од евентуалног неуспеха, Тамерлан је желео да тако јако разбије снаге султана Ахмета Џелаира, који је био врло храбар, предузимљив и који је стално мислио на освету, да се ове више не могу с места покренути, због чега је радио са великом брзином и на решавајуће место одједном је концентрисао четири колоне. Он је успео да нападне споредне снаге и да се концентрише на месту решавајућег судара. — Писан.

„Тамерланова држава је једна велика држава. Он је господар снаге и славе. Све непријатеље је победио и побеђује их. Са једном овако снажном државом не треба сипући у непријатељство. Најбоље решење је, шежити миру и прудити се да се његове жеље испуне“.

Бајазит је нашао за оправдана ова њихова опажања и Тамерлану написао писмо у ком је рекао :

„Ми ћемо остати искрени и поштоваћемо Вашу способност за господарство светом, коју Ви с Божјом помоћи имате. Ма да су се раније десили извесни неспоразуми, убудуће се то неће десити“.⁴³

Тамерлан је одговорно изасланику овим речима :

„Никада нисам желео напасати Ваше крајеве и војну снагу слави против Вашег господара, који је стално заузео светим ратом и ратом са неверницима. Никада нећу присијати да се исламске земље руше међусобним ратом и да се неверници томе радују. Али у исламским земљама налази се Туркоман Кара Јусуф, који је бунтовник рђавог карактера. Он се усуђује да на његовима напада и пљачка народ, као и да друге рђаве ствари ради. Када га је моја војска сстигла, он је пребегаво Вашем господару, који га је и заштитио. Ово је врло рђава ствар. Своја недела овај бунтовник треба да оћере оштрицом мача. Према овом, да би се наш неспоразум оклонио и пријатељство појачало, нека га веже и ради казне мени пошаље, или нека га из своје земље протера. Када са неверницима поведе свети рат, ја ћу му у помоћ доћи“.

Изасланици су саслушали Тамерланове речи са великом пажњом. Неколико дана после овог пређења је река Арас и приређен велики лов. Тамерлан је лепо примио османлиске изасланике и за време лова ставио их у прве редове, заједно са Тахиртемом и принчевима, дао им да обуку скупоцене хаљине и када им је дозволио да пођу, рекао је :

„Ми ћемо ову зиму овде провесити. На пролеће изаћи ћемо на османлиску границу. Захтевамо од вашег госдо-

⁴³ Ни једна од наших историја није забележила да је Бајазит послао овакво писмо. Ми смо овде тачно цитирали Шерафетина Алију Језди. Но има вероватноће, да је једно овакво писмо било послато. Такође, и Феридун беј у једном од својих последњих дела даје о овом детаљније податке. — Писац.

дара да нам пошаље свог изасланика. У прошивном случају наћи ћемо се на бојном пољу. Камен да је, у восак ће се претворити“.

Бајазит је одговорно Тамерлану писмом по посланику Бајазиту Чимпају. У писму је стајало:

„Сагласан сам са поруком коју су ми изасланици донели. Оно што сте рекли за Туркомана Кара Јусуфа пошребно је извршити. За потврду уговора и савеза пошаљиће једног од ваших великодостојника. Од слања посланика и договора ислам не трпи ништа. Ако то не буде могуће, мачеви војске коју у ове крајеве пошаљете у восак ће се претворити“.

Тих дана отворен је на реци Арасу канал Барлас, дужине 60 километара.

Тамерланова одлука за рат с Османлијама изазвала је у његовој војсци велику забринутост. Нико од великодостојника ни високих војних старешина ово није одобравао. Они су налазили да је Османлиска држава моћна и јака, као и да је њихова војска заморена трогодишњим ратовањем. Појава репатих звезда тумачила се као несрећа за источне војске, што се у војсци рашчуло. Ово су доставили научнику и говорнику принцу Шемсетинилмалику, којег је Тамерлан са поштовањем слушао. Он се сложио са напред изнетим мишљењем, а нарочито још из разлога што није желео рат између две муслиманске државе и једног дана рекао је Тамерлану:

„На предузимање рата прошив Османлија треба мислити, као на једно веома значајно питање“.⁴⁴

Тамерлан је одговорно:

„Да, треба мислити“.

⁴⁴ Шемсетинилмалик је био паметан, речит, добро примљен и уважен Тамерланов саветник. Једног дана он је рекао Тамерлану:

„Испитивање оваквих ствари, напоследку, ништа неће издати високом положају. Познаваоци звезда кажу да нарочито звездано јашо ован доноси несрећу. Али има их који су и прошивног мишљења. Ако се разбукти илимен несрећне пајре, тешко ће га бити угасити. Бајазит кан такође је један чврст и достојанствен владар и има јаку војску. Његов мач увек га је од несреће сачувао, а Ебројанима је несрећу наносио. Не личи нашој држави, ниједи је то мишљење наших драгих и храбрих војних заповедника, да се на-

На основу ових астрономских претсказивања био се пронео глас да ће за случај рата са Османлијама чагатајска војска претрпети пораз, због чега је био обузео страх великодостојнике и војне старешине. Тамерлан је обавештен о току ових ствари. Да би ово веровање разбио, одмах је позвао Мевлан Абдулах Лисана. Запитао га је о небесним појавама и значењима и препоручио му да без ласкања изјави, шта мисли о значењу звезда. Мевлан је донео једно од Мухидин Арабијиних дела и рекао:

„Појава рејашких звезда на небу значи, да ће војска која је дошла с истока најпешти Грке и да ће грчки владар бити заробљен“.

Подигавши на овај начин морал код војске и отклонивши сумњу, Тамерлан је одмах наредио покрет.

У четвртак 13 рефебина (марта) 1402 (804) године кренули су из зимовника. На месту првог преноћишта остали су неколико дана. Прешавши преко Кенџе, стигли су 7 шабана (априла) на реку Шемкур. Наредено је да војска Мехмеда Султана пређе реку Гор и продужи наступање долином исте. Преко Але планине стигли су у Бингол.

Одавде је османлиском господару послат још један изасланик. После поздрава и пријатељског питања речено је:

„Јадне један моћан владар, који за ислам води велике светле рађове, ишћити ислам, ради на његову ширењу, одржава веру и пошћује све верске зајовестии. Па и када би ветрић победе духнуо ни ову страну, то би ипак проузроковало, да се непријатељи вере оснаже, што би врло брзо могло шкодити и овој држави“.

Изгледало је да су му ови паметни савети и јасна излагања унеколико одлуку поколебали и велику мржњу ублажили. После овога говорио му је о анадољској клими, јачини тврђава као и средствима која служе за њихову одбрану, а затим је рекао:

„Ако се зарађи, што ће непријатеље обрадоваши, не може се предвидети, ко ће бити победилац, а ко побеђени. Ако би Ви хтели даћи присиљанак, који би се прихватио и сигурно је да не би били одбивени, дошло би до побољшања, ошћтренила би се свађа и узроци ривалства и изашло би се на прави пут. Божја је зајовест, а и владарево наређење, да се ради за добро и благосћање поданика“.

И са верског гледишта било је потребно дати овако лепе савете, али разљућени Тамерлан није могао видети стварност Мемоари, свеска 1, стр. 165.

Ово дугачко излагање догађаја и ситуације показује, да је било могућности да се до споразума дође и рат избегне, али Тамерлан није хтео.

— Писац.

*„Премда је наша војска дошла на ову страну, наша је порука: Ако се прими оно што смо Вам раније шражили и тврђава Кемах, која је одувек припадала овој страни,⁴⁵ уштуји нашим чиновницима, у целој својој држави можеће здраво и са сигурношћу остати и с неверницима се и даље борити. Ми са своје стране, по могућношћу, нећемо зажалићи ништа од ствари које сте нам шражили“.*⁴⁶

Пошавши одавде, војска се прикупила око тврђаве Авник. Овде се остало дуго времена. Чекало се на повратак изасланика послатих Османлијама. Према прорачуну, два месеца су већ била прошла, како су отишли, а још се нису вратили, нити о њима чма каквог гласа. Тамерлан је узвикнуо:

„Да не би Ошоманска држава, која се налази на исламској граници, прџела штешу и похару од наше војске, толику благонаклоност указујем Бајазитиу и желим да до споразума дође. Али шуркоманска глава не осврће се на

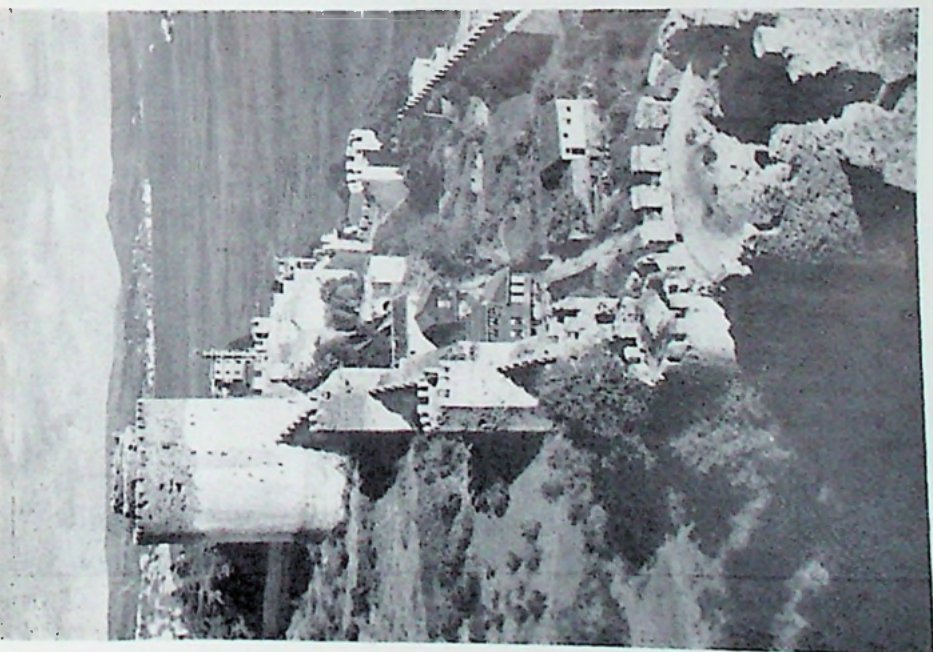
⁴⁵ Својом напоменом: „која је одувек припадала овој страни“ Тамерлан је хтео да рече, да је Кемах вазда припадао Илхањанима, чији је потомак и наследник Тахиртен, Тамерланов штићеник, због чега њему као заштитнику и наследнику Илхањана ова тврђава припада, а у исто време, хтео је овом походу да да и неки историски разлог. Ово је Тамерлану служило као изговор пред народом и војском. Такође се изговарао, да више не може трпети јадиковања свог штићеника Тахиртена, пљачкања хаџија на путевима од стране Кара Јусуфа, као и Бајазитову охолост и тврдоглавство, које се у преписци показује.

⁴⁶ У описивању једне битке, можда није било места детаљнијем излагању ове преписке. Али како је досада стално, сва одговорност и политичка неспособност придавана Бајазиту, то сам био принуђен да ово изнесем. Ову кореспонденцију превео сам из дела Шерафетин Алије Језди, Тамерлановог историчара. Иако је он ово писао онако како је њему било угодно, ипак се може видети суштина и право стање преписке.

Ако се обрати пажња на прво Бајазитово писмо, видеће се да је оно било написано у пријатељском и извињавајућем тону. Али у одговору на Тамерланово писмо, он прво употребљава помирљиве изразе и каже: „Да, Туркомана Кара Јусуфа треба послати“, а затим његова ватрена природа у писму продужава: „Гвоздени мачеви војске која у ове крајеве дође у восак ће се претворити“. Оваквим претњама удаљивало се од пута измирења. Тамерлан, не чекајући потврду или негативан одговор, изишао је са војском на границу, не обазирјући се на прво Бајазитово писмо, једним високим тоном шаље нове услове и каже: „Тврђава Кемах, која је увек припадала овој страни“, треба да ми се преда. У својој дипломатској преписци Тамерлан је хтео да покаже како он не жели рат, али су његова писма стварно говорила обратно. — Писан.

Део Цариграда са мостом на Златном ругу код Галате

Део драгоценности у цариградском музеју (у средини престо извезен бисером)

Саркофаг Александра Великог који се чува у музеју у Цариграду

*Прави пут мира. Изасланике ми није повратио и не ока-
њује се раша. Бићемо приморани да војску на њих поша-
љемо. За његовом стоком и имањем немам никакве стра-
сти. Каква ће бићи Божја судба, не зна се“.*

Одлука за рат била је дефинитивна. Ових дана принц Шејх Нуретин узео је од Ђурђијанаца тврђаву Тортум, а по том са војском дошао у Ерзерум. Да би се обезбедили од Султана Ах-мета Целанра за време похода на Анадолију, још за време зиме упућени су принчеви у Курдистан и Ирак, који су ове области опљачкали и опустошили, а по том се са великим пленом кренули из Килаја и преко кланца Синта и планине Але стигли у Авник, где су се придружили осталој војсци. (Када се узму у раз-матрање места и време извршења ових покрета, онда ово иза-зива дивљење и похвалу. — Писац).

Биће корисно ако упоредимо политичку и војничку ситуацију Тамерланову у времену изласка његове војске на османлиске гра-нице, 804 (1402) године, са ситуацијом и приликама из 801 (1399) године, јер ћемо видети, шта је Тамерлан све урадио, и колики је преображај извео.

Када је 801 (1399) године Тамерлан пошао на немирни Азер-бајџан, имао је пред собом као непријатеља савез који су сачи-њавале Ђурђијанска, Шејх Али Ерлатова, Кара Јусуфова и Баг-дадска држава, а поред њих осећало се и непријатељско држање Кипчака и Египта. Рачунало се са могућношћу устанка у удаље-нијим пределима Индије и Кине, а исто тако Чете и Монголска морале су се осматрати са јаким војничким снагама. Непријатељ-ско држање Османлија и рат са истим, били су очигледни.

Године 804 (1402) стање је било следеће:

Индија и Кина нису се покретале; од Чете и Монголске одузето је више места и један део тамошње војске враћен је, што је омогућило стварање јаче резерве. Кипчак се покорио и предао. Египат је морално и материјално тако сломљен, да за једно две године не може ништа предузети, а Сирија је с краја на крај тако јако прегажена, да се у њој војска не може ни ство-рити акамоли штогод предузети. Држава Ирак, Тамерланов не-пријатељ и члан четворног савеза, која се херојски и истрајно бранила, четири пута је потучена, а Багдад, извор њене силе и снаге, порушен и спаљен. Ђурђијанци су потучени и данак им је наметнут. Шејх Шеки Ерлат се предао и примљен у Тамерла-нову службу. Држава Кара Јусуфова, који је побегао, била је

заузета и од Дијарбекира и околних вилаета образована држава, која је дата Кара Осману и он је са својим снагама био у Тамерлановој служби. Како се и на који начин оно ужасно и опасно стање из 1399 (801), 1402 (804) године претворило у јако повољну ситуацију? Како се десно овако велики преображај и извршене овако велике измене у једном кратком трогодишњем времену? Ово је последица Тамерланове генијалне, беспримерне и високе способности, показане како у политици, тако и на бојном пољу; последица великог, свестраног, добро срачунатог и опрезног рада.⁴⁷

Ма да су услови и ситуација овако били повољни, ипак се код Тамерлана видело неко одуговлачење и оклевање. Али овај његов поступак не треба тумачити тако, да он није желео сударити се са Османлијама из разлога да не би нашкодио Исламу. Види се, да се Бајазитова жеља за миром не цени, да се упорно тражи Кара Јусуф Туркоман, чија је цела држава била освојена, војска разбивена и извори снаге исцрпљени, који му према том никакву штету није могао причинити, као и то, да се у сваком писму захтеви повећавају. Ово није политика која тежи миру. Силна жеља Тамерланова за миром потицала је због јунаштва и храбрости османлиске војске, коју је видео код сиваске тврђаве, као и због тежње сопствене војске, да се рат избегне. Тамерлан, који је до ситница познавао психологију, да би освојио срце своје војске, он осећа исто што и војска, пати, не тражи рат, ласка Бајазиту и моли за мир. Међутим, он је стварно вршио пропаганду за рат, када је за Бајазита говорио: „Туркоманска глава тврдоглавог држања одговара грубо и вређајући и на сваки начин тражи рат“. На овај је начин уверавао како Бајазит жели рат. Ово је ширио по својој војсци и по целом свету. Ово објашњење и тврђење није било блиско истини. Тамерлану није било доста, што је снаге околних држава толико ослабио, да у рату не могу учествовати, или их је за себе придобио, већ је непрестано мислио на средства и планове, како би османлиску војску ослабио, а своју оснажио. Из овог разлога, он је желео имати у својој руци Кара Татаре, који су се налазили у околини Сивса, Кајзерија и Мала-тије. Он је са једном мисијом послао принца Фазила, који је знао

⁴⁷ Због показане брзине у покретима, биткама и одлукама, Тамерлан би заиста имао више права од Цезара да се похвали и рече: „*Veni, vidi, vici*“ (= „Дођох, видех, победих“). За доказ овог служи то, што је све ове покрете извршио у току од три године и потукао све војске са којима се сударио. — Писац.

све источне језике и који је био много паметнија личност од данашњег енглеског Лауренса.⁴⁷ bis

Тамерлан им је поручио да их жали, због њихових понижавајућих животних прилика, јер су они његова рода и достојни да буду канови и старешине, иако желе и даље у овој земљи остати и као канови живети, онда треба да му послуже на бојном пољу, ако не у овој, а оно у будућој бици. Али ни са овим се није задовољио. Приликом свог ранијег проучавања унутрашњег стања османлиске државе, он је дознао да се новопотчињени народи нису загрејали османлиском управом, нити се са њом сложили. Он је помислио да се помоћу старих бегова, који су се код њега налазили, користи народом и војском тих земаља и почео је да предузима мере, да их придобије.

Тамерлан је јасно видео да ће до рата доћи⁴⁸. Он се још пре изласка на границу почео непријатељски понашати. При поласку из Ерзерума покупио је сав прибор и инструменте који му могу послужити при опсади и заузећу тврђава и наредио да се

⁴⁷ bis Да би обмануо Татаре, Тамерлан је рекао у писму, које је послао по Емир Фазилу, свом команданту, високој личности и саветнику, који је много што шта у животу видео, био речит и честит и ком су биле придолате извесне старешине, писари и други искусни људи:

„Ви сте од оног истог порекла од кога сам и ја, а земља и војска за које се интересујете исте су као и наше. Сви смо ми гране једног истог дрвеша и чланови једне заједнице. Наши дедови, који су вековима били племићи и високе личности, браћа су и они су у свету пољетели са једне исте куле, као што соколови одлете из свог гнезда кади одрасту. Према овом, ви сте једна грана од мојих грана и један члан од мојих великих чланова. Али један од наших предака, који је био господар Турана, са једним делом народа населио се у ту област.“

После једно десетак редова написаних у оваквом тону и обећавајућим државу рекао је:

„Немојте бити помагачи Османових синова. Ако је могуће сада прећи на нашу страну, пређите одмах и не губите ни једног тренутка. Ако је то сада немогуће, ви формално будите са њима, а у душама својим са мном, па ћете на бојном пољу прећи на нашу страну.“

Желећи самосталну државу, овај крај споразумео се и удружио са Тамерлановим људима, а султана упропастио својим лицемерством.

Превод Арапшаха Назима Заде, стр. 75. — Писац.

⁴⁸ Емир Шемсетинилмалик предочио је Тамерлану нерасположење великодостојника за рат са Османлијама, као и то да ће пораз османлиске државе обрадовати иноврце и рекао му, да би се до споразума лако могло доћи, само ако би се ово хтелo. Али Тамерлан на ово није пристао. — Писац.

хитно крене и освоји тврђава Кемах. Ово је требало да изврши султан Мехмед са новодошавшом војском из отаџбине. Под команду султанову стављене су врло јаке јединице. Тврђава Кемах је опкољена. Њен град је био врло јак. Био је подигнут на једној суровој и стрменитој стени, делимично с југа и запада испред њега је текла река Еуфрат, док су се на северној и североисточној страни налазиле простране долине, које су направиле притоке Еуфрата. Битка се почела развијати са жестином. Дрвене степенице и средства за пењање спаљена су. Дошавши у Ерзинџан, Тамерлан је послао на тврђаву још и друге принчеве и војне старешине са много војске, јер он је у брзом заузећу тврђаве гледао вредност и ваљаност једне војске, што је доказано више пута приликом освајања тврђава.

Градски водовод је пресечен. Једанаесте ноћи мекритски планинари су се попели и степенице привезали. У мрачној ноћи, тајно су се пеле одабране јединице за напад, обучене у панцире. Браниоци града обарали су их тешким камењем. Била је велика погибија. Сутрадан обе стране употребиле су ранде и катапулте. Одоздо и одозго бацано је камење и стреле. Војска се узрујала. Тамерланова опомињања и потстицања као и обећања принчева битку су оживљавала. Најзад Батук, један од Ебубекирових великодостојника, изашао је на град. Дванаестог јутра је извршен општи напад. Војска је нагрнула са свих страна. Тврђава је освојена. Извештен о овом радосном догађају, Тамерлан је дошао, пажљиво тврђаву прегледао и опет је предао Тахиртену на управу. Војска, кренувши се из Ерзинџана, стигла је у равницу Сивса, где су такође тих дана стигли и османлиски изасланици заједно са Бајазитом Чимпајем. Донети одговор, поклони, форма и садржај писма, избор и број поклона, све је било послато на начин који је Тамерлана љутио⁴⁹. Тамерлан поклоне није примио и пошто га је љутина прошла рекао је: *„Ако неко нема среће, бескорисно је желећи му добро и даваћи му савеш. Јако сам желео, да ови крајеви не виде шћешће од моје војске. Ваш господар је увек понешћо обећао, али ни једну реч није одржао. Да је послао Кара Јусуфа и Кемах предао мојим заповедницима, био би счасен и он и држава му. Хвала Богу, шврђава Кемах*

⁴⁹ Бајазит је послао дарове све по десет на броју. Послао му је и птице за лов. Своје име написао је великим и златним словима, а Тамерланово малим словима и црним мастилом. Поред овог у писму је употребно непристојне и за једног владара вређајуће изразе. Био је навео, како ће поћи за Тебриз и Султанију. (Општа историја).

је и без пристанка заузећа од наше војске. Сада му рециш, да је он до овог довео не слушајући добре савеште. Нека се мушки држи и нека чека освету моје војске“. Рат са Османлијама ушао је у такву фазу, да се више није могао спречити.

Тамерлан је хтео да прегледа војску пре сукоба са непријатељем, као што је увек радио. Сео је под шатор подигнут на једном узвишењу. Војска је почела да пролази, јединица за јединицом. Пролазили су окићени и потпуно гвожђем покривени од главе коњаника па до коњске копите. Када би се приближили Тамерлану, ком на свету није било равне личности, онда би командант јединице сјахао, држећи коња за узду клекнуо и Тамерлану верност и поштовање изразио, а он их је благонаклоно отпоздрављао⁶⁰. На овај начин пролазили су без престанка туман за туманом, хезаре за хезарем, кошун за кошуном. Резервна војска, под командом принца Мехмед Султана, која је скоро дошла из престонице, била је изванредна. Свака хиљада од њих била је изабрала засебну боју, тако да су им одело, оружје и опрема били истом бојом обојени. Поједине јединице биле су у оклопу. Према Шерафетину, елеганција одела, наоружања и опреме била је таква, да се боља није могла ни замислити. Тамерлан, задовољан усавршеношћу војске коју му је показао његов драги унук, рекао му је: *„Да те Бог сачува злих очију“*, и после клањања у подне, изјавио је жељу, да и османлиски изасланици узјашу коње и виде крај дефиловања војске. Тамерлан, показујући османлиским изасланицима величину, усавршеност, вредност и оданост своје војске, хтео је да помоћу њих делује на османлиску владу, и дајући им дозволу за повратак рекао је: *„Рециш Бајазиту, да јако желимо што ће наша војска причинити штету вашој земљи, која се већ годинама налази у светлом рају. Но ево ојет хоћу да Вам препоручим лак излазак на прави пут. Он ће владаћи у целој османлиској земљи, ако нам буде послао једног од својих синова, ког ћемо пазити као своје чедо, боље ћемо га надгледаћи и стпирати се о његовом васпитању по што би му то отац радио. Хладноћа ће се отстранити. Он ће у својој царској престоници сјасен остати, а сјакој и мир народа ових крајева неће се пореметити“*. Са оваквим захтевом велика османлиска држава била је упоређена са Шејхом Ибрахимом, господарем Ширвана, јер се од једног Бајазита тражи једна тешка гаранција за потврду пријатељства, тј. да Тамерлану пошаље свог сина.

⁶⁰ У историји Шерафетин Алије Језди стоји исто тако: „Јединствено лепо украшени све до коњске копите“. — Писац.

Да, захтев који османлиску државу спушта на низак степен, у рецима Тамерланова писма изражен је у нежном и природном облику и тобож са жељом за велико доброчинство, док се Тамерлан разљутио због једног праведног одговора и отпочео да у војсци пропагира рат. Ово сасвим личи на фамозни емски телеграм.⁵¹

Што се тиче Османлија, они су из политичке преписке добили следећи утисак: Бајазит је био убеђен да је са своје стране учинио све што је могао урадити да се до споразума дође, својом мирољубивом изјавом коју је Тамерлану писмом у Карабаг доставио. Занста је оно била велика изјава пријатељства коју је показао један владар, као што је био Бајазит, чија је тврђава порушена и син убијен и једна моћна држава, као што је била османлиска. Дакле, жеља за миром са њихове стране била је очигледна. Ма да је Тамерлан знао да Бајазит неће предати Кара Јусуфа Туркомана, ипак га је са упорношћу тражио, што је код Бајазита створило убеђење, да Тамерлан на сваки начин жели да до рата дође и као што је урадио са многим муслиманским државама, исто тако жели и османлиску државу да освоји и опустоши.⁵² У времену када је вршио опсаду Цариграда и у данима када је исти био пред падом, Бајазита су омела Тамерланова писма, због чега се јако разљутио и што га је приморало на доношење одлуке за рат.⁵³

⁵¹ Године 1870 Бизмарк се био решио да зарати са Француском, али је желео да Европи претстави Француску као нападача. Када је једног дана француски посланик учинио посету пруском краљу, он му је рекао: „Никакав други одговор не могу дати сем оног који је дала влада“. Бизмарк, да би искористити овај догађај, изменио је форму одговора и пустио из Емса телеграм следеће садржине: „Краљ је данас одбио француског посланика“. Француски народ претерано се узбудио и огорчио, не потраживши истину. Министар војни, несрећни маршал Лебеф, рекао је у парламенту, да француској војсци не фали ни једно дугме и Французи су се бацили у рат. Значај емског телеграма је у томе, што је изазвао забуну и прикрио нападача. — Писац.

⁵² bis. У делу: „Живот српског деспота Стевана Лазаревића“, које је написао Константин Филозоф 1431 године и које се и данас налази у рукопису у дубровачком музеју, о анкарској бици стоји следеће: „Демурири је затражио од императора, званог Јилдирима, да му плаћа порез и да му се потчини, нашто је Јилдирим пређајући одговорио, да је за рат спреман и сакупио велику војску у Анадолији и Румелији, а од кнеза Стевана затражио да дође са што јачом и најодабранијом војском“.

⁵³ Он је своје захтеве упорно и стално повећавао само из разлога, да би правно забуну, раздраживао и изазивао. Паметне и патриотске предлоге

Достојанственици и великаши, дознавши за ову поновну падишахову жељу за ратом, говорили су му о Тамерлановој моћи и сили, о његовим освајањима и победама на свима странама и изјавили му, да одлука за рат са тако једном јаком државом није добра. Бајазит, увређен и разљућен, побио им је изјаву, указао на погрешне тачке њихова мишљења и одговоре им није хтео саслушати.⁵⁴

Одмах је донео одлуку о дизању опсаде и наредио да се војска прикупи у пределу Измит—Изник—Бруса. Такође је наредио да се у циљу појачања постојеће војске прикупљају нове снаге, да се и у Румелији изврши попис азапа, да се први пут у војску узму силахшори, као и да потчињене државе, а нарочито *Србија*,* на основу уговора о слању војске, пошаљу најодабраније јединице. Ово се отприлике десило онда када је Тамерлан, не ценећи Бајазитову мирољубивост, упорно тражио Туркомана Кара Јусуфа и када му је послао писмо у ком је рекао да ће по свршетку зиме кренути на османлиску границу. Па и после доласка других писама, увек се појачавала и повећавала решеност за рат.

Налазимо за потребно да овде у кратко размотримо Баја-

друге стране одбијао је хладно и са неоснованим примедбама и рушио је све оно што је водило споразуму. Туран и Иран опустошио је и порушио својим доласком, становништво области Азербајџана довео је до пропасти и порушио Багдад. Алеп и Дамаск сравнио је са земљом. Сада је узео као циљ пљачке ове крајеве, тј. хоће да завлада анадољском облашћу.

⁵³ Рат је последње часно средство за одбрану опстанка, слободе и части једне државе. Молтке.

⁵⁴ Када су великодостојници и високи команданти сложено почели говорити Бајазиту о великој Тамерлановој снази и безбројним његовим лувкавствима, желећи да га заплаше и придобију, те да се мирним путем до споразума дође, он их је одбио и, према оном што каже Мелван Хатефин у „Шахнаме-у“ рекао им:

„Зар ви не ценишете достојанство? Шта нам недостаје од ратних средстава и материјала, те да молимо за мир? Ако он има безбројно велику војску, ни наша није мала. Ако бисмо тражили милости пред његовим оружјем, зар онда није смешно што ми имамо оружје? Зар се још пре почетка рата може говорити о слабој снази наше војске? Шта би са царством било, ако се другом морамо потчињавати... Бог зна“.

На овај начин Бајазит је одбио њихов предлог. Тациттеварих св. 1, стр. 165. — Писац.

* Курзив је наш. — Преводац.

зитову политичку ситуацију и његову кореспонденцију. Видели смо да Бајазит у писму које је Тамерлану у Карабаг послао пише, да је Тамерлан велики владар, да му је и он искрено одан, да се извињава због поступка приликом Тахиртенова случаја и да се заклинје и тврди, да се то више неће десити. Ово је највећа жртва коју је Бајазит могао учинити у корист мира. Тамерлан није увидео Бајазитово пожртвовање, него је у одговору на ово писмо рекао: „*Нужно је послати Кара Јусуфа*“ и, напоследку: „*Ако се ја са војском кренем, да сће од камена, у восак ћеће се претворити*“, што је учинило да Бајазит увиди Тамерланову намеру и увери се, да су дипломатска дописивања бескорисна, јер се Тамерлан у својим писмима и захтевима није ослањао на правду, већ, уздајући се у своју снагу, са охолошћу је претио. Споразумети се са једним оваквим човеком и сачувати част и самосталност било је немогуће. Бајазит, који је познавао Тамерланову силу и снагу и који се уздао у своју војску, није био личност која се ма и у најмањој мери могла одрећи свог достојанства и своје самосталности. Он се није плашио знатно јаче Тамерланове војске. Он је давао мали значај овој војсци, која је за време ратова скупљена од разних елемената и спала на низак степен. У писму упућеном Тамерлану рекао је, да му војска не личи ни на војске држава које је досада победио. Али ипак, он није сасвим потцењивао Тамерланову војску, због чега је наредио да се сакупи више војске но што је имао приликом опсаде Цариграда. Оправдана љутња, сувишно самопоуздање, охолост и жестина потстицали су га да одбија споразум, да се у писменим одговорима послатим Тамерлану удаљује од дипломатског стила и да шаље поклоне на један нарочит и увредљив начин. Изражавао се на увредљив начин.

Средином јуна османлиска војска завршила је мобилизацију и прикупљање и отпочела покрет. Путовање је вршено двома колонима, и то једна правцем: Измит—Болу—Гереде—Анкара, а друга правцем: Бруса—Гејве—Бејпазар—Анкара.* Како се Тамерланова војска састојала од коњице, то да не би, као што је раније чинила, изненада неколико тврђава заузела, а по том се упутила ка југу, Бајазитова војска, ма да је увиђала важност брзине покрета, ипак се морала држати прикупљено и носити са собом све потребе за живот и борбу, како код главнине, тако и код претходнице, да би била увек спремна. Да би војска била што прикупљенија у времену додир са непријатељем, пису унапред

* Скица бр. 1.

истурани јачи делови и гледало се, да се заштити анкарском тврђавом. Крајем јуна војска је била прикупљена под шаторима око Анкаре и све су јединице биле спремне. На основу добивених вести дознало се да се Тамерланова војска налази тек у околини Сивса и да ће кренути путем преко Токата. Бајазит је употребио Анкару као операциску основицу, где је оставио сувишну комору и допунске делове,⁵⁵ а да би сачувао земљу од сувишне инвазије и несреће, наредио је да се претходница крене средњим путем⁵⁶ и са војском предузео је покрет од Анкаре на исток. Бајазит није хтео да послуша великог везира Али пашу и још неке великодостојнике који су му говорили, да сачека непријатеља у околини Анкаре, где ће га моћи лакше победити. По прелазу реке Кизил Ирмака војска се прикупила у околини Кадишехира, Артикове и Акдагмадена. Ово место изабрано је из разлога што је планински предео за њега био повољнији за извођење битке. Већи део Бајазитове војске састојао се из пешадије, због чега је планински предео за њега био повољнији за извођење маневра. Енглески писац Лем Павел у свом делу „Исламске државе“ каже, да је Бајазит изабрао за извођење битке овај предео насељен Османлијама, из разлога, што су се Османлије и Огузи, као и један део Бозука и Кајаи, још раније населили у области Анкаре, Караџадага и Бозука и што је у њих имао поверење. Снаге које су се налазиле према Тамерлану у области Токата и Амасије затвориле су све пролазе на Акдагу и Јилдиздагу западно и северно од Сивса и отпочеле одбрану. На овај начин фронт је био заштићен планинама, а крила су се наслањала на реку Кизил и Јешил Ирмак и имао се један врло јак положај. Један велики део војске налазио се позади десног крила, а за случај битке и непријатељског повлачења лево крило било је довољно јако. Како је посто-

⁵⁵ Бајазиту кану било је саопштено следеће: „Владари који су приућени да Тамерлану буду одани, као и његове стварне присталице прикупили су у равници Сивса небројену војску. Овде се поред Тамерлана налазе двадесет чувених принчева, међу којима су: султани од Ширвана и Гејлана, краљеви од Дијарбекира и Курдистана, као и шахови од Систана, Бедехшана и Туркестана. Тамерлан је одлучио да се крене преко Токата, у ком је циљу војску распоредио и марш отпочео, пустошећи предео којим пролази“.

Бајазит кан такође је кренуо ка Токату, заузео пролазе и непријатељу пут затворио. Тациттеварих, св. I, стр. 168.

⁵⁶ Правац кретања био је: Енгурн—Хисарлик—мост на реци Кизил Ирмаку—предњи део пашњака Барани—Софулер—Сига—Керз—Каник—Чавгар—Јалинздам—Дарибогаз—Кизилтирбе—Мехетабат—Казабат—Токат. (Садашњи Јозгат и Алаџа у оно време нису постојали). Путописи хатип Челебије.

јала вероватноћа да непријатељ предузме своје наступање долином Кизил Ирмака, то је он и на том правцу предузео озбиљне мере, и долину реке затворио једним јаким одељењем. Ови покрети и заузимање положаја десили су се отприлике у првој седмици месеца јула. Извиднички делови послати у правцу Сивса дошли су у додир са Тамерлановим извидничким колонама и са истим се тукли. Према сигурним обавештењима добивеним из Сивса, непријатељска војска била је потпуно спремна за предузимање напада.⁵⁷

За време свог бављења у Карабагу Тамерлан је прикупио тачне податке о османлиској војсци. Још откако је кренуо од Сивса, па све до места судара са непријатељем, непрестано је на разне начине прикупљао податке о терену, путевима, пролазима,

⁵⁷ Према нашем мишљењу, правилна је одлука Бајазитова коју је донео на основу прикупљених података о ситуацији. Предузете мере и извршење покрета такође су правилни. Прикупљање снага било је могуће. Снаге које су већ биле истурене према непријатељу биле су спремне и решење, да се непријатељ не пусти у унутрашњост земље, било је врло правилно. На овај начин сачувала би се морална снага земље и народа и непријатељу се не би упустили ови богати предели и извори, већ би се задржали у својим рукама. Нарочито у оно време када у рату није било великих профијантских колона, исхрана војске, која би се неколико дана задржала на једном истом месту, била је врло тешка. Види се да је Бајазит идући напред ка Сивсу, у чијој се околини већ од дужег времена Тамерлан налазио, хтео истог да примора да га нападне. Тамерланов напад Бајазит би дочекао на својим јаким положајима, и пошто би га ослабио, прешао би у контра напад, нападајући га с јужног бока и позадине и пресецајући му пут Сивас—Ерзинџан, набацно би га на север и укљештио између мора и Јешил Ирмака.

Зашто Бајазит није извршио покрет путем Киршехир—Кајзери, којим је Тамерлан дошао?

Он није ово урадио из следећих разлога: прво, овај пут био је обилазан; друго, имале су се вести да ће Тамерлан наћи преко Токата и војска која се налазила у Амасији и околини остала би усамљена; треће, као што је стварно и историски утврђено, било је врло опасно имати на боку и позадини караманске вилаете, који су скоро били потчињени и који су били највећи и најжешћи османлиски непријатељи међу анадолским феудалствима. Поред овог, овај предео био је за Тамерлана повољан да одједанпут употреби сву своју надмоћнију снагу, а како му се војска састојала само из коњице, то је могао на овом терену вршити велике маневре.

Види се да је велики стратег Тамерлан намеравао да Бајазита одједанпут потуче, због чега се трудио да га навуче на своју позадину. Али искусни и велики командант, као што је био Бајазит, назрео је непријатељску намеру и трудио се да непријатеља примора да га нападне у брдовитом пределу. Ако га пак Тамерлан не би напао у овом брдовитом пределу, трудно се да га привуче на напад на којем другом сличном месту, остављајући себи слободу рада и брзину кретања. — Писац.

начину исхране и стању непријатељске војске. Резиме добивених података био је следећи:

Од путева који од Сивса воде на запад, северни пут који иде преко Токата и средњи пут који води преко данашњег места Алаџе иду планинским тереном, уски су, пролазе кроз дубоке долине, а на појединим местима и кроз шуму. Усеви, намирнице и исхрана слаби, а села ретка. Поред овог, Бајазит је овај правац посео са великом војском и отпочео се припремати за одбрану. Чарке извидничких колона и добивени извештаји од становништва и шпијуна потврђивали су раније прикупљене податке. Тамерлан, чим је проучио положај и ситуацију, одмах је *донео одлуку својствену великим командантима*⁵⁸, тј. да се више не задржава у околини Сивса, да не напада непријатеља на терену, који је за њега био неповољан⁵⁹ и наредио је да се војска крене јужним правцем, тј. долином реке Кизил Ирмака⁶⁰. Тамерлан је правилно

⁵⁸ Тамерлан је одлично познавао планинске тешкоће, због чега је увек предузимао опсежне мере и историја није забележила команданта који му је у овом погледу био дорастао. Шта је Ханибалов прелаз преко Пиринеја и Наполеонов прелаз преко Алпа у упоређењу са Тамерлановим прелазима преко Хиндуа, Елбуруза и Кавказа, које је прешао по неколико пута. Ове последње планине, у упоређењу са планинама раније наведеним, више су, шумовитије и беспутније, па их је Тамерланова војска ипак неколико пута прешла, ма да је била бројно већа и састојала се само из коњице. Тамерлан је добро познавао изреку емира Кутејбена: *Кашелеларзу цахилаха* (терен упропашћује оне који га не познају); *Кашелеларзе алимуха* (земљу освајају они који је познају).

Тамерлан је видео да су у Индији команданти наилазили на велике тешкоће и пропадали из разлога што терен нису познавали. Раније, када се Тамерлан налазио са врло малом војском и у врло тешком положају, али у планинским пределима које је добро познавао, он је постигао невероватне успехе. Из ових разлога он је налазио за опасно напасти Бајазита и његову војску у овим планинским пределима, па га није ни напао, нити је хтео да уђе у планински предео. — Писац.

⁵⁹ Доказ. *Када је Тамерлан дознао за ову ситуацију* (да је Бајазит заузео планински предео западно од Сивса), *кренуо је путем преко Кајзе-рија ка анкарској тврђави*. Тациттеварих, св. I, стр. 168.

⁶⁰ Према нашем мишљењу, овај Тамерланов покрет потпуно је правилан. Сва Тамерланова војска састојала се из коњице и била је два пута бројно јача од Бајазитове. Тамерлан је хтео да са овом надмоћнијом и знатно покретљивијом снагом одједанпут реши битку. Овако је радно и у свим својим досадашњим биткама. Али, ако би сада напао османлиску војску, која се налазила на јаким и утврђеним положајима западно од Сивса, и у случају да је натерао на повлачење северним и средњим путем, ипак наступајући стрменим и уским долинама, он не би могао искористити надмоћност ни

оценио положај и намеру Бајазитове војске, због тога га није хтео напасти ни с фронта ни с бока. Из његових покрета лепо се види да је у близини Бајазита лагано маршовао и наступао по етапама са великом опрезом и сигурношћу. Тамерлан, надирући у унутрашњост земље, очекивао је да ће га Бајазит напасти, тј. радно је да привуче Бајазита, да га нападне. Ма да се војска састојала од коњице, а од Сивса до Кајзерн-а било је свега 150 километара, ипак је због кратких маршева за прелаз овог простора и прикупљање војске код Кајзерн-а требало 6 дана марша. Ова варош, да би се спасла од напада, откупила се новом жетвом, коју је прикупила у магацине и предала. Овде је остао 4 дана. Пошто је добио нове податке о ситуацији код непријатеља и његовим покретима, наредно је покрет у правцу Киршехира.* Како је главни пут од Кајзерн-а на запад ишао северно од долине и реке и како му је непријатељ могао загорзити, то је Тамерлан био веома опрезан и сву је пажњу обратио на ову страну. Под командом принца Ебубекира и емира Шејх Нуретина упућена је јака претходница, а за бочно осигурање послата су јака одељења. Четвртог дана, када је војска улазила у Киршехир и његову околину, дошло се до јачег додира са непријатељским снагама. Да би се добили што тачнији подаци, ка непријатељу је упућен емир Шахмелик са хиљаду коњаника. Овај је у току ноћи прешао десет ферсаха (40 километара) и рано у зору видео је

брзину покрета својих снага. У оваквим околностима и слабији непријатељски делови могли би да га задржавају и туку његове коњичке јединице. Сукоби који би данима трајали довели би до оскудице у исхрани, војску би ослабили и смањили вероватноћу успеха. Њему је био потребан предео и правац на ком би одједном могао искористити надмоћност и брзину своје војске и на ком би могао обезбедити бољу исхрану.

Наступајући преко караманске области, која је била противник и непријатељ османлиски, могле су се предузети потребне мере за обезбеђење бока, и Тамерлан је донео одлуку да се крене долином реке Кизил Ирмака ка Анкари. Једним широким бочним маневром он је обишао непријатељску војску и нашао се у њеној позадини. Наполеонов начелник штаба, генерал Бертје, био је израдио један овако смео план пред битку код Регенсбурга (1809), и војска је већ била упућена по овом плану, али Наполеон није имао смелости да га примени и план је покварио, војску прикупио и отпочео покрет ка фронту и нешто мало ка ближем бочном обиласку. Такође, приликом руско-турског рата 1877—78 године војска генерала Гурка прешла је преко Балкана, не обраћајући пажњу на османлиске снаге, које су се палатиле на њеном боку и за време треће битке код Плевне, она је била приморана да у име хришћанства зове у помоћ Румуне — једну потчињену османлиску земљу. — Писац.

* Скица бр. 1.

велику османлиску војску у садашњем Јеркеју, око реке Делице. Напавши на предња одељења, заробио је два војника. Одмах је послао извештај. Тамерлан је схватио ситуацију озбиљном, и не губећи ни једног минута предузео је још исте ноћи, иако мало са стрепњом и узбуђеношћу, следеће мере:

1. Војска је одмах посела положај северно од Киршехира, који је био изабран на подесном месту;

2. Наређено је да се почне са утврђивањем и да се напред поставе као препреке трње, грање и ископани ровови;

3. Пошто је видео да је судар са непријатељем неизбежан, Тамерлан је доставио принчевима и великодостојницима податке о непријатељу и обавестио их о предузетим мерама.

Сутрадан рано добивен је извештај од принца Шахмелика, који је јавио, да се непријатељ кренуо у правцу Киршехира. Тамерлан је наредио да се под командом Илјас Хоџе, Шејх Али Бахадира, Сајин Тимура, Мурата, Дане Хоџе, принца Хусеина, Кохин Султан Мелика и Уч Караоглу ка Бајазитовој војсци крену јаке јединице. Ови су имали за задатак, да Тамерлановој војсци створе потребно време за припрему и да спрече да до битке не дође на непогодном месту или у неугодно време. Затим је позвао себи принчеве и великодостојнике и рекао им:

„Једни би могли овде чекаћи и на овом месту бићку даћи. Други би могли најпре кренући и са свих страна вршићи преладе на непријатеља. На тај начин они ће нам ићи у позадину. (Шерафетинев превод, стр. 559). У првом случају непријатељска војска и коњи неће се много замориши, а у другом случају, непријатељска војска, а нарочито његова многобројна пешадија, пролаће.“

Затим је рекао, да ће са целом војском употребити овај други начин, који је опаснији за непријатеља и наредио је покрет, не чекајући да непријатељ дође и нападне га. У правцу Анкаре упућене су јаке претходнице. Да не би колоне биле сувише велике, што би отежавало маршовање, остављено је у Киршехиру под командом принца Хусеина две хиљаде коњаника. Ови су имали доцније доћи.⁶¹ Види се да је Тамерлан желео да што пре заузме

⁶¹ Велика је погрешка што у неким историјама стоји да је Бајазит сишао јужно од Киршехира и дошао у Тамерланову позадину, као и да се за време битке код Анкаре Тамерланова војска налазила северно, а Бајазитова јужно. Ова грешка сигурно да долази отуда, што је Тамерлан рекао својим командантима у Киршехиру „пашће нам у позадину.“

Али, у ствари, Бајазит се није упутио како је Тамерлан претпостав-

Анкару, Бајазитову операциску основицу, а после тог да на другом фронту да битку.

Тамерлан, пошто се налазио у близини непријатељске војске, која је стојала под командом самог Бајазита, вршио је покрете са великом опрезношћу, и да не би био изненађен и нападнут под неповољним околностима, предузео је велике мере предострожности. По поласку из Киршехира, послата је у правцу Анкаре под командом принца Бурундука јака претходница, којој је придодато и нешто пешадије, са наређењем, да на овом правцу непријатељу затвори путеве, односно да га задржи. Предузете су потребне мере за заштиту прелаза преко реке Кизил Ирмака, и како пут од Кизил Ирмака ка Анкари води преко високог, стрменитог и безводног предела, то су са претходницом били упућени бунарџије, који су на подесним местима имали припремити бунаре.

Тамерлан је још у бици код сиваске тврђаве врло добро оцењено солидност османлиских тврђава, као и храброст и вредност њихових бранилаца. Он је такође схватио, да анкарска тврђава неће тако брзо пасти и увиђао је, да ће имати да издржи борбу, како са посадом тврђаве, тако и са Бајазитовом војском, која ће га из позадине напасти. Тамерлан је због овог југо-источно од Анкаре а на путу који води из Киршехира за Анкару, на планини Кујрукчу⁶², подигао врло јако утврђење и у предео језера Емира и Могана послао један велики део војске, како би иста брзо могла потпомоћи снаге које опседају анкарску тврђаву, као и да би брзо могла стићи у помоћ овом утврђењу.* Трећега дана марша он је стигао из Киршехира у Анкару. Снаге које су још раније стигле биле су опколиле тврђаву са свих страна и пресекле све комуникације. Тамерлан је поставио свој штаб у једној лепој башти источно од Анкаре, а северно од садашње железничке станице Џебеци, сада познатој под именом „Демирли бахче“

љао. Он је самостално мислио о свом положају и ситуацији, као и о том, како ће битку дати под што повољнијим условима и покрет је извршио северним правцем преко Калеџика.* — Писац.

⁶² Изабрано место за положај лепо се види на данашњој карти раз-
мере 1:200.000. На фронту се налазила тврђава Кепез и кепеска равница,
која је била повољна за извођење коњичких напада. Фронт положаја ишао
је од Ин планине преко Ридван планине на Кујрукчу планину и наслањао се
левим крилом на Елма планину. Фронт је био широк и отворен, а позади су
се налазила језера Емир и Моган, у којима је било доста воде. Ако би на
овом јаком положају дошло до судара са непријатељем, резерва је била
близу и могла се употребити било овде, било против тврђаве.* — Писац.

* Скица бр. 2.

и одмах узјахао коња и обишао око целе тврђаве. Као најпогодније место за извршење напада нашао је северо-источни део тврђаве, северно од реке Бендере.⁶³

Зидови који су на реци чинили брану, порушени су постављеним лагумима. Пузало се стрменитим зидовима. Одабране јединице Максутове, Токил Баурцове, Шехсуварове, Сарајеве и Али Широве са успехом су почеле да напредују на овом фронту. Тамерлан је посматрао битку с једног утврђења, које се налазило северно од реке Бендере, званог Хизирлик, које је постојало све до 1919 године. Одабрани и искусни Тамерланови војници сваког часа су јуначки све живље и жешће нападали, али се и командант Анкаре, Јакуп бег, јуначки бранио. За напад на фронту према Икиндији није се могло ни градским зидовима прићи.⁶⁴

Једна од важнијих мера, које је Тамерлан преузео, била је и та, што је хтео да преокрене ток реке Бендере из које је тврђава воду добијала, тј. хтео је да је преокрене у реку Инџе, која је текла западно од станице Џебеџи. Траса тока била је означена. Али баш у ово време извидничка одељења, која су била послата северно од Анкаре, у правцу Калеџика, известила су, да

⁶³ Затражио је од команданта анкарске тврђаве, Јакуп бега, да му преда кључеве тврђаве и намет, али пошто је био одбивен, отпочео је са предузимањем средстава да је освоји. Таџиттеварих, део I, страна 168.

⁶⁴ Предузете мере од стране Тамерлана за освајање тврђаве и начин извршеног покрета, према нашем мишљењу, потпуно су правилни и показују високо војничко знање. Тамерлан је хтео да освоји тврђаву пре судара са Бајазитом. Због овог је за време покрета обраћао пажњу на велику брзину. Још пре но што је лично дошао, наредно је да се тврђава опколи. Чим је стигао, без обзира на своју старост и умор, обишао је на коњу целу тврђаву и изабрао место за извршење напада. За извршење напада изабрао је најодабраније јединице и издао потребна наређења. Лично је са Хизирлик тепеа управљао нападом, посматрао постављање лагума, пратио покрете нападних колона и потстицао их. Свој штаб је поставио у Демир башти само из разлога што је ово место било згодно за осматрање рада на прекретању реке Бендере, градске реке и за праћење рада нападних колона. Део тврђавског фронта изабраног за напад био је врло висок. Тамерлан је желео да тврђава падне што пре. На другим деловима тврђавског фронта налазила су се три зида један позади другог. Тамерлан је напао на најјачу тачку тврђаве, али освајањем овог дела одмах се улазило у унутрашњост тврђаве и цела је тврђава одједном падала, што је било правилно. Планинарство и лагумарство било је добро усавршено и ове јединице биле су врло добро извежбане. Према овом било је могућности за постизање успеха на овом месту, и када би се једном овуда ушло, после би се лако могло ући и у последње склониште у унутрашњости тврђаве. — Писац.

„Бајазит долази са невиђено великом снагом⁶⁵ и да се примакао на 4 ферсаха (16 километара). (Шерафетинов превод, стр. 359).

Тамерлан није очекивао да ће Бајазитова војска, која је била уморна и у којој је било много пешадије, стићи тако брзо, и никако није претпостављао да ће она доћи овим путем,* због чега га није ни затворио. Највећи део његове војске налазио се југо-источно од Анкаре, тј. у утврђењу и у околини Моган и Емир језера, а једним делом и у долини анкарске реке. Тамерлан је био изненада нападнут са стране откуда напад није очекивао и на којој није био предузео никакве мере, због чега је доведен у тежак положај. Али овај печени врховни командант, који је у свом животу хиљаду пута имао тешкоће и који је преживео хиљаду криза, увек их је подесним средством умео отстранити и наћи излаза. Овај стари геније имао је велико поверење у самог себе и у своју војску, која му је свом душом била одана. Он није изгубио главу у овој опасној ситуацији, као што је то урадио маршал Даун. Он се ни за један моменат није изгубио,⁶⁶ ма да

⁶⁵ У грешку се падало већином из овог разлога: „Официр који је дошао из извиђачке колоне нашао је Тамерлана на месту са којег је посматрао борбу око тврђаве. Тамерлан је био окренут лицем југу и посматрао одбрану тврђавске посаде и наступање својих трупа. Човек који је донео извештај о Бајазиту, да би објаснио правац којим Бајазит долази, показивао је правац који се налазио позади Тамерлана, што су поједини историчари узели као да је Бајазит дошао позади Тамерланове војске. Међутим сам Тамерлан говорећи о бици са Бајазитом каже: „*Цар ми је хишнo изашао у сусреш са 4.000 коњаника и пешака, и ошћочео да се припрема за одбрану*“. Персиски Тизикат, донет из Кабула, стр. 45. — Писац.

⁶⁶ Године 1796 Наполеон је наступао против Аустријанаца и њихових малих савезника Пијемонтеза и био је ушао између њих. Али, како су му снаге биле јако растурене, то их није могао прикупити и у битку увести и био је потучен од Аустријанаца. Наполеонова војска повлачила се, а Аустријанци су наступали са великом радошћу и весељем. Стари аустриски маршал и сувише је био узбуђен због победе. Али у једном моменту, ђенерал Дезе, на челу своје дивизије, која је раније била намењена за бочни напад, напао је с бока и из позадине једну аустриску гонећу колону. У исто време ту колону је напао с фронта и бока командант коњице, Келерман. Узнемирен стари маршал није могао поправити ситуацију својих уплашених трупа и оне су отступиле без везе. Овај догађај, ова неочекивана победа, била је у то време велики предмет разговора и уздигла је Наполеона на престо. Али стари Тамерлан није лично на старог маршала. Он није губио главу усхићен победом, нити је икада заборавио, да предузме мере опрезе. Он није слабио у свом расуђивању и одлукама ни под утисцима највећег неуспеха, нити се код њега могла видети слична клоност.

* Окица бр. 2.

је врло добро познавао Бајазитову ватрену природу, као и његов неукротиви, храбри и снажни карактер, и ма да је тачно оценио опасност ситуације. Пошто је хладно размислио о ситуацији, донео је одлуку и одмах се вратио у свој главни штаб.⁶⁷ Одмах је дигао опсаду са тврђаве, узјахао на коња, истрчао нешто испред војске, и по прелазу реке (Бендере) зауставио се, да по обичају војску прегледа (он је налазио за потребно да ово уради уочи сваке битке — Писац) и наредно да војска отпочне са утврђивањем (да би била спремна). (Шерафетин, стр. 359). Војска и команданти, који су Тамерлана сматрали нат човеком, кренули су се без губитка у времену ма и једног минута. Борци који су се били попели до самих градских кула, полако су се спуштали. Све јединице поступиле су по добивеном наређењу и целе ноћи су радиле на утврђивању (Шерафетинов превод стр. 360). Док се Бајазитова војска примицала, Тамерланова војска имала је времена и могућности да покрет изврши без узнемиравања, да се прикупи и да се без губитака извуче из тешког положаја, у ком се налазила у близини тврђаве. Бајазит се и даље кретао муњевитом брзином. Изишавши северно од реке Бендере, Тамерлан је помишљао да Бајазита нападне из позадине. Заиста, да се Бајазит задржао у околини с. Равли*, био би нападнут из позадине. У овом случају обадве стране нашле би се у тешкој ситуацији.

Тамерлан је целу ноћ провео у молитви и клањању. Био је узбуђен. У току ноћи извиднички делови претстража стално су се сукобљавали.

20 јула у зору Тамерланова војска стајала је спремна према непријатељу, који се био утврдио на отстојању до 3 ферсаха (12 километара).

⁶⁷ Фридрих Велики опседао је Праг. Једна аустриска војска хитала је да спасе опседнуте и приближавала се. Али Фридрих Велики погрешно је проценио ситуацију и донео погрешну одлуку, да према овој војсци пошаље и сувише слабу снагу. Напослетку, у бици код Колина био је побеђен од маршала Дауна. Праг није више остао опседнут. Такође, за време друге опсаде Беча, Кара Мустафа паша послао је против снага Јана Собјеског само коњичке трупе са Крима, имајући у њих поуздање. Но ове снаге биле су разбијене од стране непријатеља и он је био у могућности да нападне снаге које су вршиле опсаду Беча, што је проузроковало губитак ове велике битке.

Наполеон, који је опседао Мантуу, донео је одлуку да дигне опсаду, због наступања аустриске војске, тек после једног дужег саветовања са својим ђенералима. — Писац.

* Скица бр. 2.

Битка код Анкаре

Анкарска тврђава

Стање анкарске тврђаве до 1402 године није нам у појединостима познато. У историјама које сам прочитао нисам могао наићи на детаљнији опис. Али када се узме у обзир улога коју је она у историји играла од најстаријих времена, види се да је она била најјача, најуређенија и најважнији центар у Анадолији. Из документованог дела о Малој Азији чувеног Карла Тексијена износим о Анкари укратко следеће ретке:

„За време Гала овај град је носио име Анкир и још у времену историчара Стирабона био је галско утврђење. Град Анкир налази се на једном брегу, који се у главном пружа од истока западу. Ово је једна велика вулканска стена са врло стрменитим странама. Главни град постављен је као круна на врху брда и спушта се до средине његових страна. Поред северних падина брда тече у правцу запада река Енгирн (Бендера), која се улива у реку Сангаријус (Сакарију). После дужег ратовања Римљана са Митридатом, ова је тврђава потпала под њихову власт. Помпеј је ову тврђаву уступио свом савезнику. Једно време била је и престоница. Себест (Август) је прозват Анкиром. Римљани су проширили тврђаву до саме равнице, а стари град још јаче утврдили, тако да је Анкира постала већа и јача. Од овог проширења и данас се могу наћи остаци.“ (Године 1919 и ја сам видео велико камење и трагове тврђаве поред пута, који од данашње Велике народне скупштине иде ка Јенишехиру, као и поред пута који од исте зграде иде на запад. Писац).

Наишао сам на детаљнији опис Анкаре у путопису чувеног Евлије Челебије, писаном 1633 године, који је добро умео оценити и описати ондашње тврђаве. Истина, овај опис је писан на два и по века после анкарске битке, када је већ и тои постојао и када је Ахмет паша био изменио спољне делове тврђаве, тј. изградио нове зидове, а старе римске зидове поправио и модернизирао у духу времена, место катапулти поставио топове и уредио одбрану, али је тврђава ипак била сачувала стари изглед. Опис о изградњи и величини тврђаве који сам нашао код Евлије Челебије јесте следећи:

„Ово је једна снажна баријера и врло солидна тврђава, која е подигнута на најузвишенијем делу једног брда, и то од четири зида од белог камена. Зидови један другог надвишавају. Између сваког зида постоји отстојање од 300 корака. Висина сваког зида је по шесет аршина. Ширина зидова је од по десет аршина. При-

чају да су темељи зидова око тврђаве на сводове и да су унутра празни, али ово нисам видео. Зидови су направљени изнутра празни, да непријатељ не би за време опсаде (када се тврђави приближи) могао постављати лагуме. У унутрашњој тврђави, на делу који се налази на источној страни, налази се један зид који силази низ тврђаву и који се пружа од истока к западу. На западној страни налазе се једна позади других четвора врата за улаз у тврђаву, а између сваких врата налазе се на ланцима обешене гвоздене решетке. Гвожђе сваке решетке има дебљину руке. За време опсаде тврђаве ове се решетке спуштају испред врата и служе као препреке.⁶⁸ Стан команданта тврђаве израђен је од црвеног камена, што се не може видети ни у једној другој тврђави. Најистакнутија врата тврђаве гледају на Атпазар. Она су окренута на западну страну. Свод најистакнутијих врата украшен је масивним оружјем старих хероја, риблим костурима и другим изванредним стварима... Сваки непријатељ дао би хиљаду глава само за један камен ове тврђаве, али би могли водити и сто хиљада битака и ни један камен не би могли узети.

Пошто је тврђава подигнута на узвишењу, око ње нема ровова. Али... тврђава се налази на неприступачним стенама. Није могуће заузети је ни са једне стране. Лагуме није било лако поставити. Ова тврђава, која има 360 одељења (кула), геометриски је тако добро израђена, да ова одељења једно друго виде и чувају. У сва четири зида има 1800 пушкарница (мазгала). Око унутрашње тврђаве има 4000 корака. На источној страни тврђаве налазило се брдо Хисарлик (Хизирлик—Писац), на које се ишло на молитву и које је доминирало тврђавом, али ово није имало значаја, пошто топ са Хисарлика није могао добацити до тврђаве. Што се тиче падина брега на ком се тврђава налази, оне су тако стрмените, да се тешко може уз њих попети до тврђаве. У унутрашњости тврђаве има 86 великих и малих топова. Такође има потребну количину муниције, алата и осталог наоружања. Сем башта, у тврђави се налази 600 кућа. Испод ове тврђаве налази се у добром стању зид који је направио Ценаби Ахмед паша и који има четвора врата. Око овог зида има шест хиљада корака. На овај начин, ова доња тврђава чува са једне стране горњу, уну-

⁶⁸ Пошто су врата најслабије тачке једне тврђаве, то су на њима, као и на осталим местима која су сматрана за слаба, биле постављене решетке од гвожђа дебљине човечје руке. Такође су биле припремљене велике и јаке препреке за затварање направљених отвора при нападу, како би се на тај начин одбрана могла што више продужити. — Писац.

трашњу тврђаву. Источном страном овог зида иду кроз стену путевни од горње тврђаве до реке Хизирлика (Бендере), којима се доноси вода. Унутрашња тврђава има цистерне и магацине за жито. Доња тврђава нема цистерни, пошто има довољно воде. Има 170 чесни и 3000 бунара.“

Тврђава је сачувала и за време ислама своју велику важност и значај, који је имала још од најстаријих времена. Анкару, коју су калифе Абасидске династије називали Мамуријом, освојио је Харун Ал Рашид, и, по ондашњем обичају освајача, однео је у Багдад врата чувеног Августова храма, као највећи знак своје славе и постигнутог успеха⁶⁹. Доцније је прешла у руке Селеџука. Велики Алеатин поправио је и утврдио зидове. Одбрана тврђаве била је појачана. После пада Селеџука потпала је под власт Геремјанова сина, Јакуп бега. За време владе цара Мурата прешла је у османлиске руке.

О Османлијама

Тамерланова војска није хтела код Сивса да нападне Бајазитову војску, већ је кренула у правцу Кајзери-а, због чега је Бајазит морао да донесе нову одлуку. Када су великаши и достојанственици дошли на договор, велики везир Али паша рекао је, да је Тамерланова војска знатно надмоћнија, због чега са њом битку у пољу не треба заматати, већ упутити одвојене колоне које ће јој пресецати везу са позадином, вршити ноћне нападе и отежавати јој исхрану. Када се непријатељ на овај начин изнури, онда са њим отпочети битку. Затим је још рекао, да снаге треба преместити и радити на изложени начин. Више њих је примило ово мишљење. Једино румелиски бејлербег, Фируз бег, налазио је да у циљу постигнућа успеха непријатеља треба напасти и образложио је ово своје мишљење.

Тамерланова војска била је знатно надмоћнија, налазила се под

⁶⁹ Харун Ал Рашид, који је освојио Галатију, донео је у Багдад, као амблем победе, врата са Августова храма, на којима је, према Џиханиму, било написано: „У име Божије... Еј, дете, овога свега! Буди хитро у избору момента; научи, да увек изабереш човека који одговара месту и времену. Ако претераш у весељу и задовољству, они ће се претворити у жалост и болове. Не мисли још сада на болове, који ће тек доћи. Не иди путем лудих. Не буди гордо због богатства до ког си дошло“.

Махмут Газневи однео је врата са храма Сумената када је заузео Индију. Руси су такође 1828 однели из Ерзерума једна врата. (Вероватно је да су ово била врата са Чифте минарета. — Писац).

добрим вођством и као што је на делу показала била је веома храбра, због чега су Османлије још у почетку рата осетили велике тешкоће. Али и Бајазит је био командант високог ранга. Он се није збунио у опасној ситуацији и умео је наћи начин да се из ње извуче. Непријатељ није хтео да предузме напад на припремљене положаје за одбрану код Сивса, већ је предузео покрет ка Кајзерију, с намером да дође до повољније ситуације за извршење напада, или пак да брзо заузме Анкару и по том нападне Бајазитову војску из позадине. Али ни Бајазит није хтео отпочети битку у овако неповољном положају, већ је предузео мере да дође до повољније ситуације и ступи у битку под повољнијим околностима. Одмах је одлучио да се врати у Анкару и дâ битку у њеној околини. Покрет је отпочет у реду, а Бајазит је известио команданта тврђаве о ситуацији и својој намери и наредио му да тврђаву упорно брани.⁷⁰, ⁷¹. Бојећи се да Тамерлан пре њега не стигне у Анкару, због чега би запао у тежак положај, Бајазит је вршио дуге и без преданка маршеве, крећући се преко Каледоника⁷² у правцу северно од Анкаре. Пут је био дуг (нарочито за јединице које су се налазиле северозападно од Сивса) и време

⁷⁰ Разматрање. Према нашем мишљењу, ова Бајазитова одлука потпуно је правилна. Непријатељ није напао на ове положаје из разлога што их је сматрао веома јаким. Идући одавде у правцу запада, Бајазитова војска налазила би се у планинским пределима и не би била нападнута од стране Тамерлана. С друге стране, Бајазитов напад изводно би се под врло неповољним условима за њега самог. Терен је био згодан за коњичке маневре и Тамерлан је могао одједанпут употребити сву своју надмоћнију снагу. Бајазит би морао да сиђе са планине и сусрео би се, мање више, са спремним непријатељским јединицама. Што се тиче предела источно од Кајзерија, овде је требало пред непријатељем прећи једну широку и отворену долину, као и реку Кизил Ирмак, која је била једна моћна препрека. Изненадни препад такође није било могуће извести, јер је Тамерлан био предузео све мере за обезбеђење и далеко извиђање. Како се према овом битка није могла дати у овој области, то је најбоље решење било да се дође у околину Анкаре. — Писац.

⁷¹ Доказ: (Превод са стр. 229, део 1, Хешт Бехишт). Када је Тамерлан отпочео са својом великом војском да наступа ка Анкари, султан хероја, пошто је затражио мишљење државних великодостојника, отпочео је покрет из области Токата, да би непријатеља срео и потукао.

⁷² Јилдирим кан пошао је од Токата ка Анкари где се био решио на битку са Тамерланом, говорећи: „Нека ме Бог сачува и нека ми победа дође“. Тациттеварих, део 1, стр. 168.

⁷² bis. У ово време османлиске претходнице вратиле су се од Токата и Амасије и отпочеле покрет ка Анкари. Оснивање османлиског царства, стр. 225.

кратко, а ситуација је захтевала велику брзину рада. Али османска војска била је способна за извршење великих маневара, а ватрена и смела Бајазитова природа била је подесна за извршење овог задатка. Он је овај тешки покрет извршио и појавио се на правцу где га непријатељ није очекивао* и у време када се непријатељ није надао.⁷³

Пре покрета ка Сивсу, тј. за време неколико дана које је провео код Анкаре, Бајазит је детаљно испитао солидност тврђаве и могућност одбране. Он је нашао да је тврђава с обзиром на свој природно јак положај, као и израђена утврђења, врло јака и способна за одбрану. Јаки зидови који су се налазили северно и јужно од тврђаве могли су послужити за заустављање воде и стварање препреке. Командант тврђаве, Јакуп бег, који је одавно тврђаву чувао, био је спреман командант и одбрану добро познавао. Пошто је Тамерлан био знатно надмоћнији, то је Бајазит желео да ову надмоћност смањи и приморао је Тамерлана да остави један део својих снага код Сивса, Кајзерија, Киршехира и мостова на реци Кизил Ирмаку, као важних етапа, а такође и да један део снага пошаље за осматрање Анкаре.⁷⁴ Бајазит је хтео и код Анкаре да примени исти план који је имао и код Никопоља, где је био нападнут од знатно надмоћније непријатељске војске, али је ову потукао, прво код тврђаве, а по том на Дунаву. Он је хтео да Анкара одигра исту улогу коју је одиграо Никопол, и, знајући да су непријатељске снаге растурене, хитно се упутно преко Калеџика. Принчеви и команданти рекли су: „Нападнимо Тамерлана изненада и не дајмо му очи отворити“. Али им Бајазит ништа није рекао о својим намерама и својој одлуци, само им је одговорио: „Пустити да Тамерлан прикупи војску и уреди њукове, ше да се њо обичају бијемо“⁷⁵, а да би

⁷³ У историји која се зове „Акдилџеман“ стоји: . . . Бајазит је маршовао осам дана. Био је исцрпљен од умора. Тамерлан је за ово сазнао. Одмах је против њега војску послао. Бајазит је био приморан да прими битку.

⁷⁴ bis. Да би могао одбацити непријатеља и сачувати живот и имања муслимана, као и остале раје која живи у његовој држави, он је, да би што пре могао стићи до непријатеља, маршовао без престанка и дању и ноћу, док се војници нису били изнурили и стока попадала од умора. У овом моменту Тамерлан је већ био стигао у Анкару, где је мислио да се људи и стока одморе и припреми за битку. Поред овог, он је био заузео све изворе, због чега су падишахови војници јако трпели од жеђи. Превод Ибна Арапшаха, стр. 76.

⁷⁵ О изванредној Бајазитовој брзини Тамерлан је рекао у својим мемоарима: „Трчао ми је у сусрет и да се брани“ (стр. 47). — Писац.

⁷⁶ Историја Али Лутви наше, стр. 55.

* Скица бр. 2.

привукао непријатеља између себе и тврђаве, морао је напустити околину села Равли, за коју је прво мислио да је повољна за извођење битке и продужио је наступање ка селу Мелекшаху.

Топографски опис битачне просторије

Положаји које је Бајазит изабрао и услови којима су одгопарали:
Пројекат тока битке

На карти бр. 5 види се величина и топографски створ битачне просторије⁷⁶. Да би се могла разумети велика способност

⁷⁶ Битачна просторија показана је на овој карти. Ово се потврђује на основу ратних докумената, на основу имена појединих врхова и села која су била у вези са овим догађајима, на основу народног казивања, прилагођености терена догађајима и нарочито на основу оног што је сам Тамерлан о овом походу написао. Све ово скупа потврђује нам следеће:

1. Тамерлан је идући од Сивса ка Кајзерлију, а одавде северно од реке, дошао у околину Киршехира и у даљи додир са Бајазитовом војском, због чега је целу ноћ провео у припреми за битку (Шерафетинава историја, стр. 358). Одатле је Тамерлан прешао на запад од Кизил Ирмака и дошао у област Језера. Видећи да путеви који се налазе између Ирмака и језера немају воде, он је изградио бунаре (Шерафетинава историја, стр. 359). Емир планина, Моган језеро и Емир језеро, имена која и данас постоје, јесу битни доказ за овај покрет. Емир Тамерлан је дошао из равнице Могана, којим се именом зове један предео западно од Каспског Мора, где је зима веома блага, која је добро насељена и где је снабдевање лако. Нема сумње да су сва ова имена дата као успомена. Тамерлан као и његови високи команданти имали су титулу емира. Ова имена потврђују да је овде становао један велики део Тамерланове војске. Како Тамерлан после битке није више остао у овом пределу, то је јасно, да се овде бавио пре битке. Разлог због ког се Тамерлан задржао у овом пределу није само тај што је овде било доста воде већ и због тога што је он стално мислио да ће Бајазит ударити на његову позадину.

2. У моменту када је Тамерлан добио извештај да Бајазитова војска долази позади њега и да му је пришла на четири ферсаха, он се налазио на Хизирлик тепеу, одакле је посматрао опсаду Анкаре, изабрано место за напад и порушену брану на реци Бендери. Ово место народ и данас назива „Тимуром“, да би показао где се Тамерлан налазио и на ово тепе излази се у шетњу. Тамерлан је одмах дигао опсаду, истрчао напред за један коњски трк, остављајући реку (Бендеру) позади себе, наредио да се силази са тврђаве и отпочне са утврђивањем (Шерафетинава историја, стр. 360). Непријатељ је дошао путем преко Калесџика. Да је непријатељ ишао истим путем којим је и Тамерлан дошао, било би немогуће да он приђе до на четири ферсаха, а да се за његово приближавање раније не сазна, јер је Тамерлан на овом путу имао јаке заштитнице и не би било места журби и узнемирењу. Да су Османлије дошле доњим (јужним) путем, великодостој-

Бајазитова у процени терена и видети уколико су изабрани положаји одговарали циљу, потребно је ући у суштину његових идеја и плана за битку. Пошто је непријатељ био знатно надмоћнији, то је он желео да га примора да војску држи на више разних места и да врши опсервацију према Анкари, како би га ослабио и битку примно под повољнијим условима. Како је непријатељ у коњници био знатно надмоћнији, то је могао издалека извршити опкољавање, али су Османлије били добри коњаници, војска им је била добро наоружана и могла је врло брзо образовати фронт према непријатељу, ма којим правцем он дошао. Када непријатељ

ници и принчеви не би могли тврдити да су непријатеља изненадили. (Лутви паша, стр. 55). Да је пак Тамерлан, дижући опсаду са тврђаве повукао се на север и да је Бајазитова војска дошла јужним путем, правцем од Бала, у овом случају Бајазитова војска морала би заузети као битачни положај предео Моган и Емир Језера, или пак област реке Бендере. Али у свим историјама речено је да се Бајазитова војска налазила у пределу који није имао воде, а Тамерланова у пределу који је имао воде. Такође је свим историјама (сем Нешријеве) потврђено, да се битка десила у равници Чубука. На стр. 45, првог дела Тамерланових мемоара, који су донети из Кабула, Тамерлан лично говорећи о овој бици каже: „Цар ми је изишао у сусрет са 4000 коњаника и пешака и хитно отпочео да се припрема за одбрану“. Сresti се, значи поставити се у положај лицем у лице, изаћи један према другом. Ово се може десити само онда када се оба лица не крећу у истом правцу, већ се крећу у супротним правцима идући једно другом. Дакле, Бајазит није ишао позади Тамерлана.

3. Речено је да је битка отпочела онда када се између двеју војска налазило отстојање од три ферсаха. (Тациттеварих, стр. 170).

„Када је између двеју крунисаних глава,

„Било отстојање од три ферсаха,

„Две велике војске примичале су се једна другој,

„Као два брда Елбурза“.

Ово отстојање показује да је Бајазит остао на месту које је за битку изабрао, а да је Тамерлан, дижући опсаду са тврђаве, пошао напред, уређујући се за битку (то јест узимајући битачни поредак), и ово отстојање се смањивало, док се није добило оно које је бици одговарало.

4. Један од најважнијих доказа, који се слаже са народним предањем, као и са историским детаљима, јесте постојање још и данас имена врхова: Читагана, Менадира, Бохадира и Берека, који чувају своја имена као спомен на поредак и ток ове битке. Још и данас постоји Чатал тепе (Јарбаирлари), на ком се Бајазит борио од око четири и по часа по подне па до мрака, као што је то изнето у описивању тока битке. Положај овог врха према положају осталих врхова битачне просторије, његов положај за затварање пута за отступање, као и његов створ, који показује да се врх могао бранити од знатно надмоћније снаге, потпуно потврђују објашњења која су о овој бици дата у историјама. На овој просторији такође постоје села Есен Буга

пође у напад, Бајазит је мислио прећи у контра напад, набацити га на тврђаву или на реку Кизил Ирмач и уништити (као што је радио у бици код Никопоља).

Ето тим жељама и условима требало је да одговара битачна просторија. Издвајајући јаке резерве, Бајазит је довео војску на један јак отсек јужно од села Мелекшаха и образовао фронт. Јаничари су заузели највиши, најјачи и за одбрану најповољнији положај. Као што се за време битке видело, овом се месту нико није могао приближити, а да не буде убијен стрелама које су падале као киша и које су Тамерлановој војсци наносиле велике губитке. Де-

(Туркоман из Сирије) и Санџар, која су имена имали Тамерланови команданти. Дуж потока Ове, који се налазио на отвореном крилу, и данас постоје места која се зову: *Јагибасан*, *Јајалар* и *Арнасијан*, која показују разне фазе битке. Историје су забележиле да је Бајазит у време заласка сунца пробио непријатељске редове и отступио 4 ферсаха (16 километара). Хешт Бехишт, стр. 231). На 16 километара далеко од овог врха постоји село „Махмут Оглан“, код ког је Бајазит заробљен, а које име не личи ни једном другом имену у овој околини. Ако о овом имену има каквог двоумљења, северно од овог места налази се један врх који се зове: „Тепе Спаса“, што је јасан доказ, да су се на овом месту спасли извесни делови. Такође северније, између Чубук и Ове потока, на почетку пута, који води кроз Јилдирим планину, налазе се два села која се зову Окчулар (бацачи стрела), а које је место веома повољно за затварање узане долине и као заштитнички положај.

Да се за време битке Бајазит налазио са јужне стране, отступајући делови не би могли доћи у непријатељску позадину, нити би се њихови заштитнички положаји налазили онде где се данас налазе села Окчулар.

Хамер, који је студирао Шителбергера — који је заробљен у бици код Никопоља, када му је било 16 година, а по том опет заробљен у бици код Анкаре, ступио у службу принца Шахруха и отишао у Самерканд, а доцније детаљно и дуго писао о биткама код Никопоља и Анкаре и путовању на исток — каже, да се битка десила у близини врха Сителе и на Чубучком потоку, где је била и битка између Помпеја и Митридата. У околини Чубук потока највећа планина је Мире, која је висине 1611 метара.

Противна тврђења напред изложеном долазе због погрешних превода, недовољне студије, недовољног испитивања битних извора, потчињавања личним осећајима, а код појединих и због недовољног познавања војничког заната. Они који кажу да је Бајазит дошао позади Тамерлана, базирају на Тамерлановој изреци коју је изговорио када је код Киршехира дошао у контакт са непријатељем: „*Ако ми штаљно будемо ишли најпред и на све стране вршили уидаде, непријатељ ће нам пастћи у позадину*“. Као што смо већ рекли на одговарајућем месту, Тамерлан је овако мислио, али Бајазит овако није урадио. Он је радио према условима који су за њега били повољни и дошао је са севера.

Поједини кажу да се ова битка десила између Анкаре и Кизил Ирмака, тј. на једном фронту од 40 километара. Ови изгледа заборављају прин-

сно крило наслањало се на планину Мире. Пролаз „Покривен“ на чијој се северној страни налазио Карабаир, којег је одвајао од планине Карјагди, имао је веома стрмените стране и коњица кроз њега није могла проћи. Долина Ове потока била је далеко и обилазна, те није било вероватноће да ће се већим снагама овуда штогод предузети. Но ипак био је постављен један одред за осматрање долине. Најзад, западне стране Мире планине, преко којих би се морало прећи, биле су веома стрмените. Између планине Мире и десног крила главнине османлиске војске налазио се отворен пролаз преко Бејрек брда, али га је Бајазит затворио веома спремним стрељачким јединицама. Стрмените, црвене падине Чалкаја такође су се налазиле на овом крилу. На овај начин, десно крило

ципе и начин извођења битке оног времена. Поједини кажу да се нападао ратним слоновима веома стрменитим странама, које падају у реку Бендеру и овом важном ратном средству придају само морални значај. Међутим ови су били оклопљени и са њих се бацала ватра и стреле. Наоружани слоновима, са својим сурлама и гломазним ногама, имали су у оно време морално и материјално дејство, као што га данас имају борна кола. — Писац.

Евјен Битар, чувар Етнографског музеја у Женеви, који је 1929 године био у Анкари у циљу научног путовања по Анадолији, каже на 60 страни своје књиге, која садржи разна историска и социјална разматрања, следеће: „Према оном што пише у историјама, анкарска равница је врло позната због две битке које су остале у памћењу људи“.

„Прва битка између Митридата и Помпеја у којој је Митридат био побеђен. Друга је била између Тамерлана и Бајазита, у којој је Тамерлан уништио ондашњу снагу Турске. Али где се налази ова равница? Да ли је то равница која се налази на путу када се улази у Анкару долазећи из Цариграда? Не! утврђено је да су ове битке биле у близини варошице Чубука“. Затим додаје, да је видео равницу Чубука и каже: „Место ове две велике битке, треба да буде овде. Да, овде су биле битке које су утицале на судбину двеју империја. Овде је терен заиста подесан за прикупљање војска“.

Фриц Фрајхер фон дер Голиц, који је студирао путовање на исток Баварца Шителбергера — који је био војник и имао способности да даје мишљења и који се лично налазио у биткама код Никопоља и Анкаре, а доцније био у служби принца Шахруха у Самерканду и који је о бици код Анкаре дао драгоцене и детаљне податке — каже о анкарској бици на 28 страни свог дела следеће:

„Нешто доцније дознало се да се Турци приближавају. Бајазит је ишао за Монголима још од Киршехира, али вршећи један широки обилазак и издалека обилазећи непријатељски логор, стигао је у равницу северно од Анкаре, где је предузео потребне мере. У оваквој ситуацији Тамерлан је дигао опсаду, прикупио снаге и пошао ка непријатељу“.

Ово објашњење је један драгоцен доказ, пошто базира на једном веома важном делу. — Писац.

било је тако постављено да му непријатељ обиласком није могао загоризити, а Османлије су овим крилом врло лако могли извршити противнапад. Лево османлиско крило заузимало је положај релативно у равници и било је отворено. Ово крило било је подесно за извођење маневра, те су маневри и судари на овом крилу играли велику улогу. На овом крилу налазио се као добар и јак ослонац Бехадиp теpe. Према ондашњем правилу ратоводства ово крило припадало је румелиској војсци, а позади ње били су постављени Кара Татари, чувени ратници. Обе су се сматрале поуздане и састојале су се из јединица високе вредности. Поред овога, позади овог крила постављена је под командом искусних команданата врло јака резерва, како би се исто могло појачати за случај да непријатељ на њега упути свој главни напад.

Терен је унеколико био планинског карактера и долине потока који се сливају са Мире планине у Чубучки поток дозвољавале су прикривено кретање. Једино битачна просторија у ужем смислу и њена ближа околина имали су мало воде.* Чубучки поток у овом месецу пресуши. Копањем бунара довољна количина воде није се могла обезбедити. Вода која се доносила сакама из удаљенијих места са равнице, или из појединих локава, није била довољна у жарким данима месеца јула за велику војску која је водила битку и налазила се у битачном узбуђењу. Око подне сунчани зраци су долазили са противничке стране, због чега је било тешко гађати непријатеља, а такође је тешко било предузимати и коњичке нападе, те су коњичке јединице у ово доба дана морале да буду врло обазриве.

Позади овог положаја и за 4 километра северније Бајазит је изабрао један положај на Чатал тепе-у (мештани га називају Јарбаирлари, Писац), лакше га утврдио и овде оставио комору са једним одредом војске. Неколика пута, која су водила долином Ове потока и којима је непријатељ могао дејствовати у позадину овог положаја, била су затворена. Стрмените падине биле су веома повољне за одбрану. У случају потребе, само брдо и његово продужење могло је образовати један засебан положај. Правци који иду североноточно од Чанкири и северно, односно северозападно од Гереде, воде кроз нераван, планински и шумовит терен, због чега су веома повољни за отступање, одбрану и обману непријатеља.

* У селу Мелекшаху постоје две чесме, као и два минерална извора са топлим водом. Без сумње, ти су извори у оно време били много јачи. — Писац.

Бројна величина Бајазитове и Тамерланове војске

О бици између Бајазита и Тамерлана код Анкаре има доста података, како у општој историји, тако и у посебним делима, која се само на ову битку односе. Али ова дела у појединим детаљима веома се јако разликују, па чак и код оних основних ствари, где би требало да се сва слажу, пада у очи велика разлика и веома важна питања остају нејасна. Међу овим питањима, једно од најважнијих, јесте питање величине војсака, које ћемо овде изложити.

Поједина дела претерују о величини Тамерланове војске и дају невероватан број, тј.: да је имао 840.000 војника. Друга износе да је имао 300 пукова, од којих 80 оклопничких, и да су пукови били од по 5000 људи, према чему би бројно стање војске прелазило преко милион. Тамерлан у својим мемоарима каже да је на Бајазита кренуо с великом војском, говори о етапним станицама и служби на истим, као и о подели и уређењу војске, а ништа не каже о њеној величини. (Мемоари, стр. 44). Као што се види, нема се пречишћено мишљење о величини Тамерланове војске. Но ако се размотре прилике под којима се ова војска спремала за тадашњи, као и за доцније ратове, као и настале промене и детаљно испитају основне ствари, доћи ће се до приближно тачних података. По овом питању наше је мишљење следеће:

Седмогодишњи рат Тамерлан је почео са два војскама прикупљеним у Хорасану и Мавераннехиру. (Шерафетин Алија). Према Тамерлановим мемоарима ове војске су биле јачине од по 40.000. Према овом, обе војске износиле су 80.000. Са прикупљеним јединицама из Шираза, Испахана и гарнизона осталих места, војска се повећала до 100.000. Дакле, укупна јачина војске износила је до 100.000. Са овом војском освојена је сиваска тврђава, бивене су битке код Мерцидабика и Дамаска, освојене су тврђаве: Бихисин, Халеп, Хама и Дамаск. Са њом је такође освојена и багдадска тврђава, и то после дужег времена и много проливане крви. У овој бици Тамерлан је претрпео велике губитке, што га је јако озлоједило, и да би уздигао морал код војника, наредио је да сваки војник донесе по две главе. Како је према овом наређењу донето 90.000 глава, то значи да је после багдадске битке Тамерланова војска спала на половину, односно на

45.000⁷⁷. Са ових 45.000 није се могло поћи у рат. У Тамерлановим мемоарима на стр. 46 стоји да је отпочео са прикупљањем војника из вароши и племена из околине према Азербајџану. Са овом попуном бројно стање војске се повећало. Ова попуна износила је око 35.000 војника, и када се она дода војсци која је већ постојала, онда значи да је бројно стање војске износило око 80.000. Појачања која су дошла из Мавераннехира износила су 40.000, што је са осталом војском чинило свега 120.000 војника. Поред овога, при покрету на Анадолију Тамерлан је добио од потчињених му господара Ширвана и Ерзинџана и од Кара Османа Бандира по десетак хиљада људи, што би све скупа чинило око 150.000 војника. Са овим бројем Тамерлан је отпочео покрет, али у освојеној тврђави Кемаху и другим местима оставио је око десетак хиљада и може се узети као највероватније да је Тамерлан у бици код Анкаре имао око 140.000 војника. Већи број војске Тамерлан није имао ни у доцнијим походима и биткама. Тамерланове снаге нису могле износити милион или осам стотина хиљада војника, а да су износиле и две стотине хиљада, он би другојаче вршио своје покрете. Као што ће се у бици видети, османлиска војска била је упола мања од Тамерланове. Ми видимо да се османлиска војска задржавала на путевима због исхране, као и да је за време битке трпела од жеђи.

Сигурно је да се Тамерлан са једном већом војском не би могао задржавати на једном месту. За време покрета он није маршовао по два пута и када је дошло до битке он је дигао опсаду, а све ово јасно казује да он није имао велику војску. Приликом Тамерланова повратка, Султан Мехмед пошао је са својим снагама северним правцем и у току једне године заузео неколико тврђава. Због болести од маларије, која је владала дуж Мендиреса, Тамерланова војска била је јако ослабила, да је веома лако било напасти⁷⁸.

⁷⁷ 10 зилхиџа (дванаести месец), када је варош освојена, наређено је да сваки уписани војник донесе по две главе багдадских становника и остави их на равници Кербели. На овај начин било је подигнуто 120 кула.

..... Према овоме, број убијених багдадских становника, не рачунајући погинуле у бици, износио је 90.000. (Према подацима кадије Таџетина. Ибни Арапшах, стр. 70).

⁷⁸ Према оном што каже Шерафетин Алија, губици Тамерланове војске у бици код Анкаре били су седам пута крвавији но у ма којој другој бици ове војске. Ово је такође тачно. Османлиска војска била је већа од ма које војске са којом се Тамерлан дотада тукао, а у тактичком погледу

О Бајазитовој војсци

Величину Бајазитове војске сазнаћемо помоћу следећег прорачуна:

Бајазит је био опсео Цариград. У ово време византиска држава састојала се само из престонице Цариграда и његове најближе околине, због чега му број становништва није био велики. На основу ранијег уговора Византија је била обавезна да Османлијама даје 12.000 војника, и према томе она је и сада могла имати највише овај број војске. Војска која је вршила опсаду вероватно је износила 15—20.000 војника, јер османлиска војска по свом квалитету била је у несравњивој надмоћности над опседнутом војском. За рат са Тамерланом спремљена је велика војска. Позвате су у помоћ српске снаге.⁷⁹ Поново су скупљени војници у Румелији и Анадолији. Извршен је попис азаплара. Наређено је прикупљање силахшора, који до овог времена нису били позивани. Према Тациттевариху укупан број војске могао је бити 90.000, а према Хешту 80.000. Ови историчари узимају број бораца који је постојао уочи битке. Према нашем убеђењу,

Османлије су биле надмоћније. Према Шерафетинову мишљењу, губици Тамерланове војске прешли су 40.000 људи.

У времену када снабдевање још није било усавршено и када су се војске кретале преко некултивисаних предела, војске су биле мале. 40.000 војника претстављало је снагу једне нормалне војске. Причање о милионитим војскама Дарија, Кира и Ксеркса није ништа друго сем легенда. Највећи освајач првих епоха био је Александар Велики. Када је пошао на Индију, он је на тако далеки поход кренуо из своје отаџбине са војском која је бројала свега 35.000 људи. Према Шилифину, Ханибалова војска, која је дошла до капија Рима, износила је свега 50.000 људи. У биткама на Косову и Никопољу, које се рачунају међу највеће османлиске битке, њихове снаге нису прелазиле 40.000 војника. И војска Фридриха Великог, који је био приморан да се од 1742—49 бори са надмоћнијим непријатељским снагама у култивисаним пределима Европе, као и у својој земљи, била је јачине око 40.000 војника. — Писац.

⁷⁹ Нешто мало после косовске битке, која се десила 1389 године, дошао је код Бајазита Стеван, син цара Лазара, да му се закуне на верност и Бајазит је са њим закључио уговор. Према овом уговору Стеван је био обавезан да дође Османлијама у помоћ у сваком њихову рату са 20.000 војника, којима је лично морао командовати. Хамер, књига 6, стр. 259.

Стварно, не може се прецизирати снага српске војске у бици код Анкаре. Министар финансија, Мустафа паша, у својој књизи „Резултат догађаја“ каже да их је било 8.000. Српски историчар Константин Филозоф, ма да каже да је деспот Стеван лично командовао оном војском, не даје прецизност о њеној бројној јачини. — Писац.

ово је немогуће. Уморне јединице целе су се ноћи уређивале, а делом су биле заузете и на утврђивању. Напред наведена величина војске могла је постојати пре предузетог покрета. Бајазит је прво дошао до Сивса, па после одавде поново кренуо ка Анкари, маршујући брзо и без одмора. Због врућих дана било је 6.000 губитака, према чему је остало 74.000 војника. Ово је стварно била јачина османлиске војске. У појединим историјама каже се да је османлиска војска износила 120.000, а поједине повећавају је чак до 400.000, коју величину никада није била достигла, јер османлиска војска бројала је сто хиљада само под султаном Јавуз Селимом. У време Фатихове опсаде и освојења Цариграда, османлиска војска није износила сто хиљада. Није било ни потребе држати тако велику војску. Наши историчари претеривали су у броју Бајазитове војске, да би показали њену величанственост. Грчки историчари такође кажу, иако су се византиски војници храбро борили, они су морали бити савладани, од бројно знатно надмоћније војске. Султан Јавуз и Фатих Отлукбели за рат са Ираном такође су желели формирати и опремити војску два пута већу од непријатељске, али ипак нису успели да прикупе више од по 60.000 војника, иако је у оно време држава Ебунасира Узун Хасана била врло јака.

Османлиска војска маршовала је од Сивса ка Анкари само једним путем, што такође потврђује да она није била велика. Фронт битачне просторије био је узак, а такође се види и из стања приликом повлачења да је војска износила мање од сто хиљада. За доказ овога служи следеће: Једна колона јачине до десет хиљада виђена је северно од Изника. Ако се узме да је највећи део војске, који је отступио ка Чанаккалеу, износио четрдесет хиљада, сигурно је да је половину ове војске сачињавало становништво које је бежало због страха од окупације, што значи да је овде стварно било 20.000. Дакле, у обема овим колонама било је свега 30.000 војника. Снага која је отступила из Анадолије ка Амасији износила је свега хиљаду војника, а снаге које су отступиле ка области Баликесири и другим правцима износиле су пет хиљада, чему треба додати још 12.000 јаничара, спахија, азапа и силахшора, што чини свега око 18.000. У Анадолији је остало око 8—10.000 Кара Татара, а 18.000 Кара Татара и анадолских тимара предало се Тамерлану. Напред наведеним бројевима треба додати око 20.000 губитака. Погрешно схватање о величини војске дошло је због погрешних превода. На пример, Тамерлан говорећи о Бајазитовој војсци каже: „К мени

је хитао Бајазит са 4.000 коњаника и пешака“. Француски историчар Лангл превео је овај број као 400.000 и сви европски историчари ово су узели као основицу. Сигурно, да је он броју четири додао још две цифре.

Међутим према нашем убеђењу Бајазитова војска износила је свега 74.000 војника.*

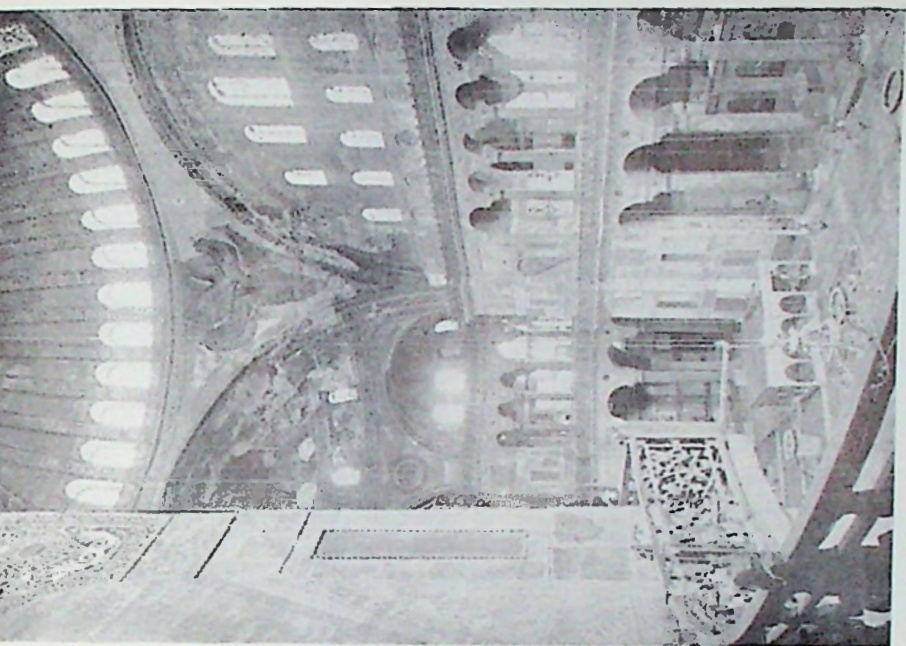
Овај познати историчар превео је реч хитати као реч гонити, што је довело у заблуду више личности, јер из његова излагања излази да је Бајазит гонио Тамерлана. У Тамерлановој војсци било је 40 најодабранијих кошуна непосредно под његовом командом. Кошун у појединим земљама бројао је неколико стотина и одговарао је једној трупној јединици. Ако узмемо да је један кошун износио 1.000 војника, то значи да је било свега 40.000 војника. Како у појединим подацима стоји да је Тамерланова војска износила 940.000, то значи да је он имао под својом непосредном командом само 40.000, односно 40 кошуна. У појединим историјама реч *koşun* преведена је као реч *kişi*, што значи личност и према томе каже се: „Тамерлан је имао поред себе једно одељење од четрдесет коњаника (људи на коњима)“. Такође се може наћи још више сличних погрешака, али не налазимо за потребно да их износимо.

Неколико речи о Тамерлановој личности

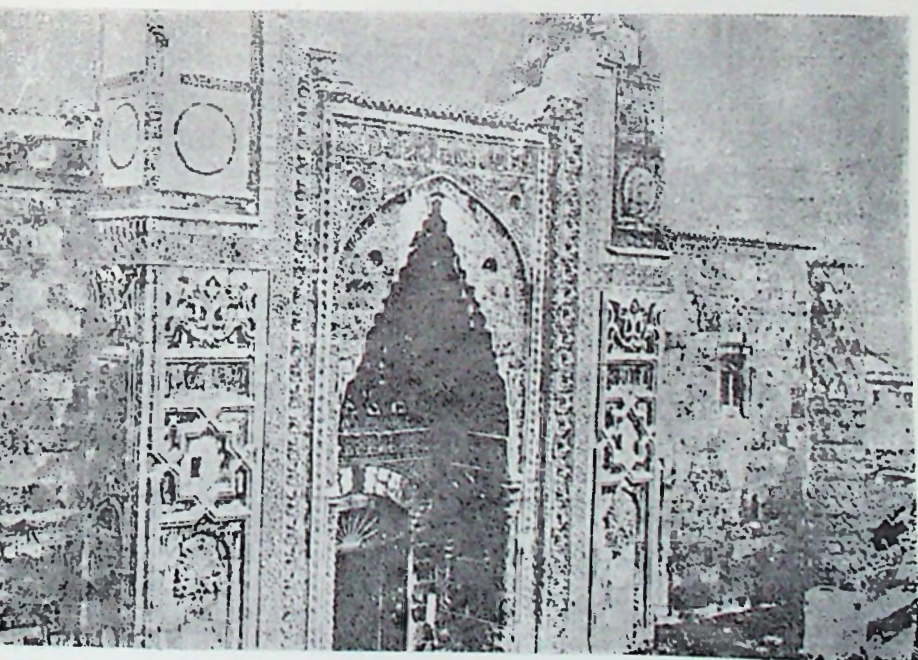
Ми налазимо да је најтачније мишљење о Тамерлановој личности изнео сам Тамерлан у свом разговору са славним халепским научником Ибни Шехнеом, којем је рекао: „*Ја сам ујола човек. Освојио сам јола свећа. Ако ми Бог живош продужи, освојићу и другу јоловину*“. Ибни Шехне: „*Треба биши милосшив и јравичан. Никог не шреба убијаши*“. На ово је Тамерлан одговорио: „*Вала, ја никог нисам намерно убио. Ја само кривце кажјавам. Ко својом руком дигне оружје на мене, ја га убијем*“.

Овим речима Тамерлан је отворено показао своју грамзивост за освајањем. Он је говорио о освајању света и у својој 71 години, када се налазио на челу једне простране империје, коју је образовало 27 држава, но ово му није било доста, већ је усред зиме кренуо на освајање Кине, и овом приликом је на путу умро.

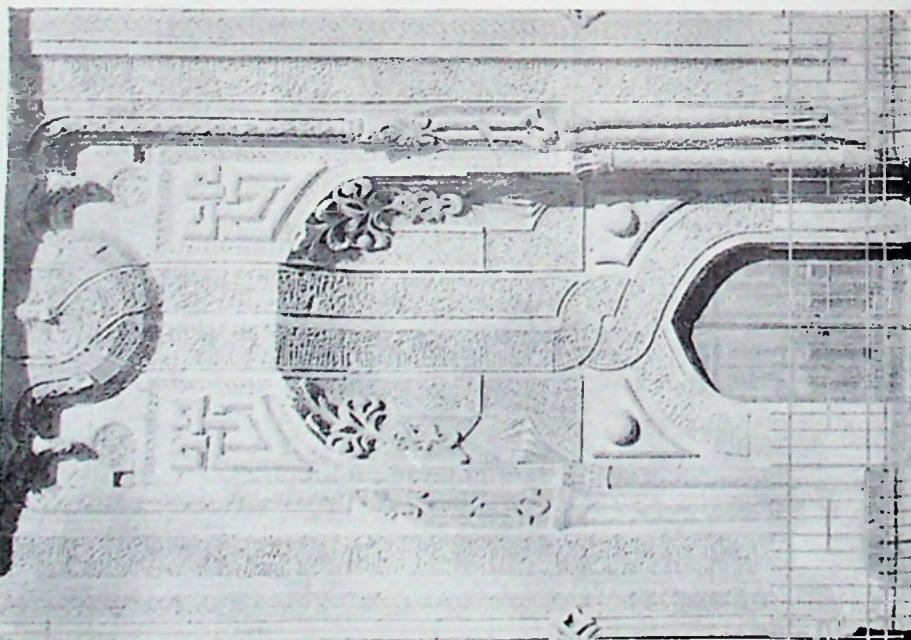
* Када се сабере јачина напред наведених отступајућих колона са деловима који су остали у Анадолији, деловима који су прешли на Тамерланову страну, као и губицима претрпљеним у бици, онда излази да је јачина Бајазитове војске износила око 95.000 војника. — Преводилац.

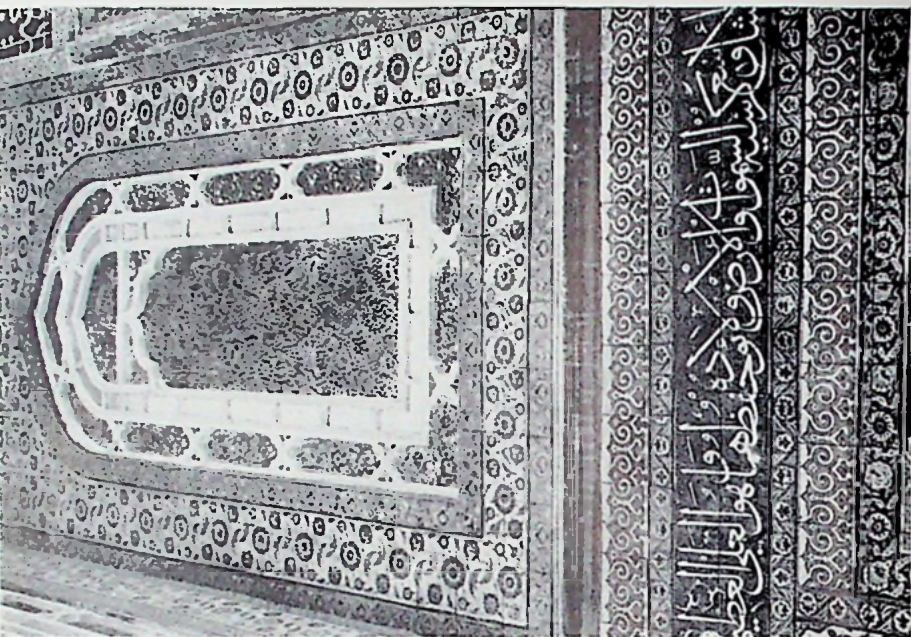
Део унутрашњости Свете Софије

Врата медресе у Сопцу

Улаз у једно сепиљчко турбе у Коњи

Део унутрашњости Зелене пачије у Ерусалиму

Али као што сам напред рекао, Тамерлан је на свој начин ствари схватао. Речи и дела која нису била у складу са његовим идејама Тамерлан је сматрао као преступ, и према томе, хтео је то да казни. Он је сматрао све народе који су се противили његову освајању да су дигли оружје против њега, због чега је налазио да је у потпуном праву да зарати са тим народима.

Због чега је овај велики геније и филозоф пао у овакву погрешку? Разлог овоме треба тражити у утицају који су хоће стално вршиле над Тамерланом још од његове ране младости. Због освајања Џингизових и његових наследника био је настао прави метеж, због чега је муслимански свет преживљавао тешку социјалну, моралну и административну кризу, па је због овог требало довести у ред идеје и духовно стање, а да би до овог дошли, хоће су желеле да нађу једну снагу. Да би дошли до свог циља, они су радили на том да нађу једног човека тиранина и гвоздене воље који би завео јаку дисциплину. Према њихову мишљењу, требало је пролити крв и збацити са ислама љагу и срамоту. Тамерлан је морално и материјално нагињао овим идејама, са њима се слагао и сви скупа желели су да ове идеје уздигну на степен вере; на овом су радили и успели су.

Пошто је спао са достојанства, Тургај бегов син Тамерлан и постао обичан сирмах, како се још налазио у годинама када је могао нешто научити, ишао је у с. Хоџе Илгата, које се налазило у близини вароши Кеша, код оца и шејхова који су се налазили у истој ситуацији као и његов отац. Овде се разговарало о том како да се спасе од анархије Мавераиннехир. Разговарало се о разним социјалним и политичким питањима. Овај врло млади човек јако се интересовао стварима о којима се расправљало. Био је чврстог карактера и интелигенције која је брзо схватала суштину питања, због чега је скренуо на себе пажњу личних Илгатових пријатеља. Све више и више припремали су га за ову велику идеју. Они су му говорили, како је он од исто тако виђене породице као и Џингиз и да је по својој мајци рођак са Џингизом. Један од његових прадедова, Шахкулу Бахадинрин, сањао је да ће један из осмог колена њихове породице постати велики владар и они су почели да ово Тамерлану у главу усађују. Године су пролазиле. Стари отац је умро. Уколико се Тамерлан духовно више развијао, утолико је више увиђао да је ислам почео да се квари и да га треба очистити. Он је повећао своје напоре. Увек жалостан, замишљен и зрелог размишљања, Тамерлан је растао међу хоџама и шејховима код којих се и васпитавао.

Он је још у време свог детињства био замишљен, озбиљан, мало је говорио, није се смејао, а игре и забављање није волео. Био је пријатељ хоџа и улема и био је човек високог морала. Он је био уверен да га је Алах одредио да уздигне величину ислама.

Поред овога био је врло добар јахач, стрелац и борац мачем. Његово тело је било као од гвожђа и одликовао се код своје околине као човек са великом снагом. Он је успевао у судару са бандама и у мањим борбама, био сазрео у тешким искушењима и познавао је тајну како се људи за себе привезују и воде у борбу. Према историским књигама, Тамерлан је био солидне конструкције, висок, велике главе, високог чела и оштра и дубока погледа. Имао је дугачку браду. Још док је био млад и свежег лица почео је да седи. У једном изненадном нападу, који је извршио Текил бег, Тамерлан је остао сакат у једну руку и хром у једну ногу, али се ипак спасао, и због овога странци Тимура називају *Тамерланом* (Тимур = гвожђе, ленк = сакат, тимурленк сакато гвожђе. — Преводаилац).

Што се тиче моралних особина, оне су биле следеће. Тамерлан је био изванредно паметан, одлучан, јаке воље, од речи, веран, великодушан, дарежљив и одан друг. Био је побожан. Имао је велику љубав према породици. Био је веома јако резервисан, одвише смео и дискретан. Био је велики стваралац, имао је јако памћење, у државним стварима није био немаран, а у политичким стварима био је оштар. Био је врло озбиљан како приликом награде, тако и приликом казне. Знао је да цени услугу. Није забрављао оне који су му успеху допринели и своју наклоност према њима није умањивао. Био је психолог, веровао је у свце и заносио се шејхом и Мухамедовим потомцима. Волео је науку и научнике, ценио је знање, прогрес и уметност и потстицао је на рад. Нарочито је имао смисла за студирање историје и верских питања. Био је врло озбиљан, али скроман, без охолости и имао је велики ауторитет. Није отступио од оног што је отпочео, волео је логичност и уживао је у логичном излагању ствари, Био је човек који је праштао ствари које су се лично њега тичале. Он је показао све ове особине и врлине за време деветогодишњих разних побуна и борби са беговима о превласт, Тамо где се Тамерлан налазио, та је страна и добивала, благодарети његовој умешности и његовој храбрости. Беговима који су имали леп углед и положаје и који су се трудили да постану господари он је доказао да је он једини достојан да буде господар.

Хоћемо да нарочито истакнемо две Тамерланове особине,

које је он показивао у свим својим ратовима, а које су резултат поуке добивене у његовим првим борбама, то јест:

1. У једној борби, на Тамерлана који је имао 60 коњаника, напао је Текил бег са 1000 коњаника. Тамерлан се борио са упорношћу и жестином све док нападача није смањено до на 50 коњаника и док сам није остао са 7 коњаника. Напослетку непријатељ је морао да утече са бојног поља и Тамерлан је увидео да истрајност и морална снага остају господар ситуације и увек се тог придржавао;

2. У бици коју је имао са својим стрицем Хизир Јесуријем, Тамерлан је потукао његову војску, али после када су Тамерланови војници прешли на страну његова стрица — о овом се прво мислило да је Тамерланово лукавство — Тамерлан се јако уплашио и био је приморан да се и сам стави под заштиту свог стрица, кога је дан раније био потукао. Овде је Тамерлан добио поуку, да најефикасније средство, да се непријатељска војска поколеба и сломи, јесте слабљење верности непријатељских војника и предузимање средстава да се придобију и преведу на своју страну. Тамерлан је овако и радио скоро у свим својим биткама. (У бици са Токтамишем он је превео на своју страну један део заповедника и војника, у бици код Алепа придобио је за себе Туркомане, а у бици код Анкаре превео је на своју страну Кара Татаре и анадоолске тимаре. Писац).

Што се тиче његових војничких особина, оне су биле следеће. Тамерлан је био велики организатор. Он је створио велике војске. Вођење и управа великом војском, коју је кретао далеко десетинама хиљада километара, показује његову велику стратигиску способност. Када је био у рату са више непријатеља, прво је нападао војску најопаснијег, а остале је заваравао и тако је умео тући једног по једног. Још у оно време, он је пронашао и примењивао неколика ратна принципа, који су тек данас правилно схваћени. Дознати и тачно утврдити политичку, војничку и економску снагу суседне земље у погледу вођења рата, оставити непријатеља у неизвесности, уверавајући га да се мобилизација врши у циљу напада на једну другу земљу били су основни Тамерланови принципи, којих се он увек придржавао. У обавештењима и пропаганди, да се једна битка добије још пре но што је бивена, био је велики и без такмаца. Био је човек широког расуђивања, брзих одлука и хитрог извршења. Имао је неограничену жељу за победом и освајањем. Служити исламу био је његов основни принцип, ког се стално придржавао. У пределима велике Азије није остала ни једна војска коју он није победио својом

гвозденом вољом, није остало тврђаве која се није отворила, нити владе која се није покорила. Кини је то исто било суђено. Он се на ово био одлучио и хтео је да га изврши, али га је смрт омела.^{79bis}

Неколико речи о Бајазиту Муњевитом и његовој личности

Бајазит Муњевити био је високог раста, снажан, хитар и оштрог погледа. Карактера је био врло чврстог и живог и брз у просуђивању. Био је изванредне храбрости.⁸⁰ У најтежем положају и најтежој ситуацији чувао је потпуну хладнокрвност и радио правилно. Личним достојанством сувише је био обузет, и сувише је био горд. Волео је сјај и да се о њему похвално говори. Није био фанатик, али је био добар муслиман. Ма да се једно време, будући под утицајем великог везира Али паше и примајући његове погрешне савете, био одао уживању и разврату, и напустио државне послове, ипак после битке код Никопоља оставио се свих рђавих навика.⁸¹ Војском и државом управљао је са највећом строгошћу и правичношћу и држао је велику дисциплину. Био је велики дипломата. Он је у косовској бици Србе до ноге

⁷⁹ bis. Ово што је написано о Тамерлановој личности и његовим високим особинама слабо је и непотпуно. О анкарској бици стварно се не може више написати, али ако будем имао времена и могућности, ја мислим, да напишем једно дело под насловом „Тамерлан Герган и његова личност“, у ком ћу простудирати његова мишљења о политици, рату и економији, његове мисли и идеје, његове велике и историске походе и прикупити његове речи, радове и дела. — Писац.

⁸⁰ Бајазит је рекао нећаку француског краља грофу од Наваре, званом Јовану Неустрашивом, који је у бици код Никопоља заробљен са осталим војницима, следеће:

„Ослобођавам те заклетве коју си дао да нећеш више употребити оружје против мене. Напротив, ако си човек од чисти, ја те позивам да одмах узмеш оружје у руке и дигнеш против мене све хришћанске снаге. Учинићеш ми велико задовољство ако будеш потражио нову прилику да до славе дођеш“. Хамер, св. 7, стр. 288.

⁸¹ Једно време био се одао пићу и уживању, гајио у свом срцу једну љубав и напустио државне послове. Окусио је пиће ружине боје, којег се његови племенити дедови никада нису дотакли. Али паша, син Хајретин паше, био је пао у пороке, одао се пићу и уживању и стално је желео и султана на ово да наведе, говорећи му: „Султан треба да буде правичан, да има добро срце, да верује у Бога и да води свете ратове. Вода покајања и молбе за опроштај пере све грехове. Оном који није грешан због рушења људских права сви остали грехови биће опроштени, на основу свете изреке: „Бог нам прости све наше грехове“. Тацит-теварих, св. 1, стр. 138.

потукао, и ови, док су још осећали болове и крварење рана ове страшне битке, постали су његови пријатељи и савезници и у анкарској бици, на челу одабране српске војске, која се са успехом борила, налазио се лично деспот Стеван. На исти начин придобно је Маџаре и остале хришћанске балканске државе које су му били непријатељи. За кратко време извршио је велика освајања у Анадолији и Румелији. Краљеви: Влашке, Србије, Бугарске и Босне били су скоро једновременно потчињени, а цариградски император био је обавезан да плаћа данак и даје војску за случај рата, што је доказ његове дипломатске способности.⁸² Али ови успеси још више су повећали његову гордост и охолост и учинили га страшним деспотом. Ниције савете ни идеје није хтео усвојити. Оно што је смислио и рекао није се могло мењати. Сам је по својој вољи заповедао и потпуно слободно радио. Но поред свега овога, био је велике интелигенције, племенитих осећаја, паметан и праведан. Имао је велико командантско знање, а нарочито се разумевао у оцени терена. У стратегији и тактици имао је велико искуство и добро их је познавао. Благодарем свом великом и сјајном искуству са бојних поља, он је врло добро познавао принципе и тајне које доносе победу у ратовима и биткама.

У расуђивању био је савршен, у доношењу одлука брз, а у извршењу ватрен. Уколико је ситуација била опаснија, утолико је био храбрији и његово јунаштво никаква опасност није могла умањити. Он је противстао једном генију као што је био Тамерлан, чија се сва војска састојала из коњице и била знатно надмоћнија и није му хтео дати иницијативу. Тамерлан је био збуњен смелим покретима и донетом одлуком да га опколи, а још више брзим покретима, када га је дочекао у околини Киршехира, као и брзим и смелим покретима када се појавио северно од Анкаре, због чега га је довео у тежак положај.⁸³ Бајазит је био

⁸² Јован Палеолог не само што се обавезао да ће плаћати порез него и то да ће сваке године с пролећа прикупити за падишаха 12 хиљада коњаника и пешака, да ће сваке године доћи да изјави падишаху своју покорност и оданост, као и да ће османлиске пријатеље сматрати својим пријатељима, а њихове непријатеље — својим непријатељима. Хамер, св. 7, стр. 261.

⁸³ „...Ја сам дошао у Анкару. Цар, са 4.000 коњаника и пешака брзо ми је изашао у сусрет“ (Тамерланови мемоари, I део, стр. 45). Овим кратким објашњењем потврђује се Бајазитова снага, смелост и брзина. Он је био јак, јер је донео најправилнију и најподеснију одлуку за ову ситуацију. Он је био брз, јер је стигао са својом војском, у којој је био један велики део пешадије, истовремено кад и Тамерланова војска, која се састојала из коњице. Он је био смео, јер је ступио у битку и тукао се са снагом два пута већом од своје. — Писац.

уморан и његова војска бројно слабија, али у наоружању, маневровању, извежбаности и обуци била је надмоћнија, те је због овог, као и због повољне улоге тврђаве и повољних теренских услова, био уверен да ће битку добити.⁸⁴ И заиста битка је из-

⁸⁴ Бајазит је био љут због захтева и претњи које су се налазиле у Тамерлановим писмима, због чега му је послао једно писмо у ком је по Арапшахову преводу, страна 79, рекао следеће: „..... Да ли ти мислиш да ме плашиш таквим глупостима? Или пак мислиш да личим краљевима из Персије, или људима из Трансјорданије? Мислиш ли да ме збуним као војнике Ирака? Да не мислиш да победоносни војници мога султанства личе на дамаске коњанике? Мислиш ли да не знам колико си владара на овој земљи лукавством потчинио, да си им имања и трезоре одузео и у каквом си им стању земље оставио?“

Говорећи после овога о појединим земљама, против којих је Тамерлан рат водио, Бајазит каже: „Персиски краљеви имали су могућности да ти противстану и да се бране, али ти си их преварио помоћу хиљаду разних лукавства и пошто си их победио, докопао си се њихових земаља. Токтамиш је сатрвен због издајства својих војника. Али зар се они Татари могу упоредити са мојом војском? Борбену снагу индиске војске сломно си разним лукавствима и спречио јој пут ка слави и величини. Смрћу њеног владара срушен је поредак, скидане везе и слога уништена. Случај дамаских војника и раздор који међу њима влада добро су познати. Смрћу њихова суверена темељи државе уздрмани су и чланови владе растурили су се. Њихови искусни бегови побијени су. Бегови незналице отимали су се за власт и нису умели земљу бранити. Они се нису хтели потчинити свом господару, а ово је довело до расула и слабљења. Да су остали сложни и верни своме господару, они су непријатеља могли најурити. По изгледу они су били сложни, али стварно били су у неслози; по спољашњости су били пријатељи, али по унутрашњости заклети непријатељи. Но и да су били потпуно сложни, и ма да су храбри заштитници ислама, ипак се они не би могли упоредити са нашим храбрим војницима и са нашом војском, која личи бурним морским таласима. Обичај наших војника је да у битку улазе са храброшћу и њихова једина жеља је да убију оног који убија. Рат је њихов занат, а победа, с Божјом помоћу, јесте њихов свети закон. Ако је Ваш циљ да овладате светом, циљ наших војника је да славе Божју реч и да жртвују своје животе, како би у рај могли доспети. Ако им се рече да се баци у ватру, они не губе ни једног тренутка, а ако им се нареди да пију крв неверника, они је пију као воду са извора. Они су увек готови да савладају невернике и њихове груди увек су спремне да издрже напад непријатеља, па макар се он налазио са свих страна. Они су одани и верни свом падишаху и прикупљају се одмах чим се позову. Њихови коњи брзи су као јутарњи повестарац, њихове сабље пеку као ватра, њихове мишице су снажне, њихове стреле увек погађају циљ, њихово размишљање је добро и идеје правилне, њихов филит је брз, а њихов мач пролива крв. Војници ни једне земље не могу се упоредити са овим војницима...“

губљена само због издајства Кара Татара,⁸⁵ и анадолских тимара, који су прешли на страну својих старих бегова. Он је стварно у овој бици још једном показао своју вредност и своју храброст. И сам Тамерлан изразио је своје дивљење и поштовање величанственом примеру храбрости и јунаштва. Учинио је погрешку што је остао на бојном пољу, али он није хтео утећи, већ је продужио немогућну и несразмерну борбу. Никада се није поклатио, али напослетку био је сломљен.

Битка код Анкаре

(Петак 20 јула 1402 године)

Главнина Бајазитове војске провела је ноћ у миру све до зоре и само су вођене чарке између претстражарских и извиђачких делова. Тамерланова војска целе ноћи радила је на утврђивању, и пошто је била притешњена тврђавом, то су унапред били истурени јаки делови са наређењем да држе заузети терен и да чесме које у околини пађу доведу у такво стање да се не могу искористити.⁸⁶ У јутру, прво је Бајазит постројио своју војску. Развили су се барјаци. Музика је почела да свира и Бајазит је одржао војницима говор о високој дужности, верности и јунаштву. Тамерлан је такође постројио и уредио своју војску. Отстојање између двеју војска износило је три ферсаха (12 километара).*

Тамерлан, по свом обичају, сјахао је с коња и пред војницима извршио два клањања и протрљао челом по земљи, после чега је опет узјахао и наредно напао (Шерафетин).

⁸⁵ У бици код Молвица ситуација је у једно време постала критична за Фридриха Великог. Фридрих Велики, нешто по својој увиђавности, а нешто по савету маршала Шиверина, повукао се назад и на бојно поље повратио се тек онда када је над непријатељем победа добивена.

Наполеон после битке код Ватерлоа престао је да се бије, ма да је предвиђао шта ће се десити. Заиста, када је једном раније хтео да се отрује, мајка му је рекла: „Сине, твојој слави одговара твоја смрт, само са мачем у руци“. Али овај охоли владар, ова велика и горда личност, који је претендовао да племство са њим почиње, ипак се није устручавао да потражи уточиште код својих најопаснијих и најомрзнутијих непријатеља, ма да је знао са каквим ће понижењем продужити свој живот. Турчин Бајазит борио се до краја, и када је хтео да се спасе из ватре и смрти, подлегао је тешкој судбини и био приморан да прими овакав свршетак. — Писац.

⁸⁶ Он је наредно да се загаде бунари који су се налазили на путу и у околини анадолске војске. Тациттеварих, стр. 170.

* Скица бр. 5.

Прво је отпочело да наступа Тамерланово десно крило под командом принца Ебубекира. Трупe су наступале бацајући стреле. У нападу десног крила одмах су узели учешће емир Џиханшах и Кара Осман Бајиндир. Делови који су пошли у напад обухватили су из позадине лево османлиско крило и дошли до других бојних редова. Битка се развијала са великом жестином. Османлије нису давали никакве важности слоновима, којима је Тамерлан придавао велики значај, и који су стварно својим наоружањем и својим телом претстављали једно моћно средство.⁸⁷

Румелиски војници херојски су се борили, ломили су Тамерланове борце и нагонили их у бекство. Када је битка била најжешћа, констатовано је да су Кара Татари издали и уместо да нападну непријатеља, они су из позадине напали прву линију османлиске војске, која се састојала из румелиских војника и почели на њу стреле бацати. Овај неочекивани догађај проузроковао је код румелиских војника велико изненађење и узнемиреност. Командант опште резерве, Челебија Султан Мехмед, одмах је кренуо резерву у напад, да би поправио ову тешку ситуацију. Ма да се борио гордо, храбро и јуначки, тако да је изазвао дивљење код Тамерланове војске, он ипак није могао поправити ситуацију, пошто је морал војске овим неочекиваним догађајем био поколебан, као и због тог што је издајством Татара настала велика разлика у односу снага. Поновљеним и жестоким нападом резерве само се успело да се непријатељ задржи позади Бехадиртспе-а. Тамерланове снаге на овом крилу знатно су напредовале.

На левом Тамерлановом крилу прво су пошле у напад снаге под командом Султана Хусеина. Борба је вођена стрелама и ма-

⁸⁷ Напред су ишли слонове украшени разним оружјем, на којим су се налазили гневни бадачи ватре и они су се бацили против анадолских лавова као бесни вуци, али су се причевни такмичили у одбијању гнусних непријатељских група, не обраћајући се на буктиње које су стално бацане и не остајући запрепашћени пред нападом слоних наоружаних разним оружјем. Ратници су се сударили на свим деловима фронта. Први напад десно се на овај начин. После овог предузели су напад султанови синови. Овај напад заиста је био достојан небесне похвале. Напади падишахових војника наговештавали су успех и победу, док је борба Тамерланових војника водила ка неуспеху и пропасти. Тамерлан се заиста уверио, ко је на свету прави херој и био је спреман да побегне, да је само још један напад извршен. Али издајници, чија је оданост непријатељу била позната, то јест гнусне татарске хорде, прешле су на страну непријатеља и одједанпут сложено почели да бацају своје стреле и цилите на војнике свога добротвора, који су стали запрепашћени... Историја Книхилахбара, св. 3, глава 2, стр. 90.

чевима. Нападали су са изванредном храброшћу. Бацачи стрела који су се налазили испред османлиског фронта оборили су више Тамерланових коњаника (Хешт Бехишт, стр. 227). На овај начин поредак нападних трупа био је покварен. У овом крвавом нападу Тамерланова војска није успела. Противнапад османлиских снага, који је извршен у врло повољном моменту, био је веома жесток. Принц Хусеин налазио се у врло тешкој ситуацији. Његове трупе претрпеле су велике губитке, бојни поредак био му је покварен иступајући мало по мало, доведен је у врло тежак положај.⁸⁸ У овом моменту Султан Мехмед, командант опште резерве, замолио је Тамерлана да са резервом ступи у битку и нападне непријатељски центар, на ком делу војска није могла да продужи наступање, због смртоносних погодака јаничарских стрела, које су јој наносиле велике губитке. Али Тамерлан, видећи да је његово лево крило разбијено и веома јако отступило, наредио му је, да хитно пође у помоћ овом крилу (Шерафетин, стр. 364). Ови турански хероји, који су скоро били дошли из Самерканда, наступали су смело и веома брзо. Са османлиске стране, на овај напад, одговорили су још жешћим контра нападом анадолски тимари и српски војници из другог бојног реда, који су се веома јуначки борили.* Ово османлиско крило, које се већим делом састојало од оклопника и које је било добро наоружано и извежбано, са успехом се борило против надмоћније снаге. Због јуначке борбе непријатеља, као и због важности и опасности овога крила, Тамерлан је из близа посматрао развој битке на овој страни. По неколика пута, обе стране прелазиле су у наступање и повлачење. Најзад, бегови од Гермијана, Сарухана, Ајдина и Ментеше, који су се налазили поред Тамерлана, појавили су се на фронту и зовући поименце тимаре и њихове старешине, своје раније команданте, унели су забуну и деморал код анадолских војника. Ови су оставили своје другове на бојном пољу и прешли на страну Тамерланове војске.⁸⁹

⁸⁸ Ови војници били су добри ратници.

* Курсив је наш. — Преводилац.

⁸⁹ Војници из Ајдина, Сарухана, Ментеше и Гермијана, чији су се стари бегови одраније налазили код Тамерлана, били су такође спремни да напусте битку, да пређу својим ранијим беговима и да се придруже Тамерлановој војсци. Солокзаде, стр. 75.

⁸⁹ bis. У време када осећаји за јединство нације и државе још нису били развијени, а у циљу деморалисања непријатеља, предузимане су мере да се цела његова војска, или пак њен један део, обмане, растури, или пак

Поред овог Тамерлан је ово крило стално појачавао, те је тако и овде победа била на његовој страни. Крила, која су се због гнусног издајства морала повући назад, открила су бокове јаничара, који су се налазили у центру. На овај начин и јаничари су били приморани на повлачење, ма да на њихову утврђеном фронту и пред њиховим смртоносним стрелама, где је пало хиљадама непријатеља, ни један непријатељски војник није могао напредовати ни једног корака. За време овог отступања, које се десило око 4 $\frac{1}{2}$ часа по подне, непријатељ је извршио општи напад целом својом снагом. Бокови пешадије разбијени су од стране великог броја коњаника. Губици су се знатно повећали. Османлиска војска, жртва издајства, била је растурена. Од овог часа и под оваквим околностима, повољан исход битке за непријатеља био је јасан. Уосталом, одмах после издајства Кара Татара, на левом османлиском крилу и још у време када је резерва чинила напоре да спасе ситуацију, високе османлиске старешине као: велики везир Али паша, Мурат паша, Јаничарски ага-Хасан, и капетан Каросна-Ајна бег напустили су бојно поље одводећи са собом најстаријег Бајазитова сина, а под изговором „да спасу част државе“. Одмах за овим отступили су ка Амасији команданти и достојанственици Челебије Султана Мехмеда узевши са собом 1000 војника, ма да је овај млади принц инсистирао да их задржи. Румелиски војници, који су на левом крилу остали без старешина, сада су отступили ка с. Мире, путем којим је отступио Сулејман Челебија и његови следбеници. У једном моменту српски деспот замолио је падишаха да и он отступи, али је Бајазит љутито одбио. Нешто доцније, Минет бег, који је био врло искусан чозек, укратко је објаснио падишаху ситуацију и преклињао га да отступи, али он ни ову молбу није усвојио.⁹⁰ Бајазит, који

на своју страну преведе. Ово се сматрало у оно време као једна велика војничка и дипломатска мера. У свим биткама у Азији дешавале су се сличне ствари, а према Безмирземовој историји такве ствари су се дешавале у целој Анадолији. — Писац.

⁹⁰ Минет бег, који је био међу беговима који су се налазили поред Бајазита, рекао је у циљу предузимања мера за спасавање следеће: „Код војника више не постоји воља за битком, издајници су утекли и непријатељу се придружили и нема више могућности да се дође до победе. Наши пешаци немају више могућности ни за победу ни за одбрану. Са свих страна око нас, као и у целом пределу који се око нас налази, пуно је непријатељских војника. Најбоље је решење да се Ваше Царско Величанство одмах повуче из ове тешке ситуације, а ја ћу продужити битку, док се Ваше Величанство не удаљи и спасе“. Солакзаде, стр. 76.

се налазио под утисцима одвратног издајства и чуђења због бекства војске и видећи којим путем бегунци отступају, лично је узјахао коња и пошао да их задржи с одлуком да да нову одбрану на Чатал тепеу (Јарбаирларима), које је раније био уочио и где му се логор налазио. Ка Чатал тепеу пошао је са око хиљаду коњаника (вероватно да су ово биле спахије). За време када се пео уз брдо, напао га је Мехмед Султан са 6 кошуна. Одмах по отступању Срба, Мехмед Султан био је прешао у наступање са циљем да Бајазита нападне из позадине. Бајазит је извршио снажан контра напад и нападаче одбаacio. Потстицање Мехмед Султана није имало успеха и нови напади извршени са појачаним снагама, одбивени су од ове шаке јунака који су се лавовски борили под личном командом Бајазитовом. На овај начин врх је остао потпуно у Бајазитовим рукама (Шерафетин, стр. 365).

Посматрајући одавде бојно поље, Бајазит је видео да су се сви његови делови растурили, да је на бојишту остало још врло мало војника и да је, сем гомила мртвих Османлија, цело бојиште притисла непријатељска војска. Одмах је прикупио коњанике и пешаке, разбацане остатке крила и центра, који су били у отступању и решио се да брани овај врх и да ту сачека ноћ.⁹¹

Ово је било око 4¹/₂ часа после подне. (Према оном што је раније речено, морало је бити нешто доцније, јер су око 4¹/₂ часа отступили јаничари и непријатељ предузео општи напад. — Преводилац). Тамерлан, дознавши да је његова војска победилац на свим правцима и да се Бајазит са врло мало војника задржао на Чатал тепеу, наредно је принцу Шахруху да наступа у овом правцу. Ову велику част (да зароби Бајазита), Тамерлан је хтео да додели свом најмилијем сину и веровао је да ће ово лако извршити. Али ову велику част такође су желели и Мираншахови команданти, који су били на десном крилу, принц Султан Хуссин, са левога крила и емир Сулејман Шах, те су и они са својим снагама кренули ка месту на ком се Бајазит налазио.

Ови многобројни војници који су са свих страна били опколили ово мало брдо, жестоко су напали на Бајазита. Бајазит, са врло мало хероја, који су поред њега били остали, одупирао се и бранио се. Тамерланови делови који су били пошли у шири обилазак крила и који су на бојишту гонили непријатеља такође су се повратили. Врх је бранило 2—3 хиљаде редовне османлиске

⁹¹ Око Султана остало је свега око 5.000 пешака и коњаника и са овом снагом он је остао непомицан на разбојишту и жестоко продужио битку. Арапшахов превод, стр. 76.

војске и ово мало место било је опкољено са 70.000 војника, чији су се степености редови до на далеко налазили.⁹² Део брега којим је коњица могла проћи бранили су јаничари и спахије, као и нешто мало тимара, који су својим стрелама обарали предња одељења Тамерланове коњице, као што су ово радили и спахиски коњаници који су се налазили под личном Бајазитовом командом. Ни са једне стране непријатељ се није могао на брег попети. Код Тамерланове војске настала је извесна клонулост. Војници су сматрали да је доста урађено и уморне јединице обухватило је нерасположење. Један део Тамерланових војника, који се даље налазио, могао је да посматра ову лепу слику битке и да се диви овој крвавој и херојској борби.

Висок и снажан, на свом високом коњу, са главом која се ни пред ким није поклонила, и створеном да командује светом, украшеном дугом косом и брадом, под зрацима залазећег сунца, Бајазит је потсећао на старог витеза, давао врло лепу слику и изазивао поштовање. Бајазит, чији је мач био изломљен у парампарче, држао је у руци једну тешку и украшену ратну секиру, која му је врло добро пристајала и којом је једним јединим ударцем задавао смрт најкрупнијим и наодабранијим непријатељским војницима.

Овај мали врх, Чатал тепе (Јарбаирлари) био је опкољен са сто хиљада војника, чији су се редови у степенима налазили и с правом се може тврдити, да историја света није забележила

⁹² Војници који су штитили падишаха борили су се лавовски и херојски. Пред смртном опасношћу они нису губили своју жешћину, али на несрећу, Њ. В. Падишах је био сломљен боловима и морао се предати својој судбини.

Када је ова слабост код падишаха примећена, исламски војници опкољени су са свих страна са великом снагом и нападнути стрелама, секирама, мачевима и копљима. Победоносним исламским војницима био је дошао крај и живота више није било. Коњаници и пешаци били су већ изнемогли, животу помоћи није било и одједном су се растурили. Арапшахов превод, стр. 77.

⁹³ Хатифи у својим песмама, које се зову „Тимурнаме“ и које је испевао у славу Тамерлана, на једном месту каже: „Да се Бајазит кан овога дана, који се може упоредити са даном страшног суда, моментално бацио на свом коњу против Татара, држећи у својој руци масу своје војске, он би са тако једном тешком масом растурио и уништио непријатеља, као што гладан курјак растури и уништи стадо оваца. Само једним ударцем своје гвоздене руке пообарао би све оне које би дохватио и други ударац био би непотребан. С времена на време чуо се његов громовски глас. Бацајући муње својом сабљом крвљу натопљеном, уништавао је Татаре које је дохватио. Својим копљем пробадао је непријатеље као муњом и са свог коња смрт је сејао. Али кан Бајазит Муљевити утопио се у својој крви“. Солакзаде, стр. 77.

битку сличну овој, на чијој је ацени показано величанствено јунаштво и где је крв ужасно текла.

Најзад, у времену заласка сунца, у моменту када су непријатељски напади били ослабили и када су снаге Бајазитове спале на свега неколико стотина војника, Бајазит је нашао за нужно да отступи и прикупио је коњанике који су се на врху налазили. Свега их је било три стотине хероја⁹⁵.

Кренуо је у североисточном правцу брда. На месту где се данас налази село Сигирли Хаџи, бацно се на непријатеља одједанпут и веома жестоко. Дошло је до страшне борбе прса у прса. Овде су успели да продру. Али брег није био опкољен само једним борбеним редом. На најузвишенијој линији са леве стране изгледало је да су јединице ретке и решио се на пролаз овим правцем. Продирући сусретао се са новијим и новијим јединицама. Једне је могао обићи, али се са другим морао сударити. Обарајући и ломећи непријатеља јуначки су отварали себи пут и прођувавали отступање. Најзад, више се нису у близини могле видети непријатељске јединице. Но и њих је врло мало остало. Људи и коњи већ су били малаксали, мало је било наде, али са високим моралом и натчовечанском моћи нашли су снаге да се спасу из руку победоносног непријатеља, две стотине пута надмоћнијег, и да се извуку из најопасније зоне.

С друге стране, Тамерлан, дознавши за бекство Бајазитово, наредно је Махмут Оглану, кану Чагатајском, који је био веома издржљив човек, да са новом и јаком колоном гони Бајазита. Овој колони пришла су појачања са свих страна. Бајазит и његови другови су бежали, а ови су их гонили. Залазак сунца и гониоцу непознат брдовит терен олакшавали су бекство, јер се због овог ни са надмоћнијом снагом није могло вршити ефикасно гоњење. Али и број Бајазитових људи стално се смањивао. Један део пао је од жеђи, јер су целога дана ове страшне битке горели под врућим сунцем, а ни капи воде нису окусили. Коњи су такође били малаксали. Жеђ им је била одузела сву снагу. У близини села Сарајџика гониоци су почели да гоне са већим еланом, јер су овде стигле и снаге Махмута Оглана. Гониоци су све брже го-

⁹⁵ Султан Бајазит кан остао је до заласка сунца на бојном пољу и успео да уништи масу непријатељских војника који су га нападали. Но напослетку, не могући више продужити одбрану и користећи се примцањем мрака, отступио је са *три стотине* војника, који су му још били преостали. Али срећа га није послужила да се спасе и пао је у руке својих гонилаца. После вечерње молитве, Тамерлан је извештен о заробљавању Бајазита. Кинкилахбар, св. 3, стр. 90.

нили и све ближе се примицали. Видећи да непријатељ иде са леве стране и да уморни коњи лакше иду низ страну, Бајазит је почео да бежи самим Чубучким потоком, односно западним подножјем планине која је била на његовој левој обали. Најзад, на месту које се данас зове „Село Махмуди Оглана“,^{*} које му је име дато из разлога, да би се овековечно овај ужасни догађај, када је Бајазит силазио низ једну стрму и камениту страну, ушао је камен у копиту његова коња и његов високи коњ се стропоштао.⁹⁶ Непријатељски коњаници, који су били врло близу, нису му дозволили да се дигне и промени коња и Бајазит је заробљен.⁹⁷ Предњи делови, који су Бајазиту пут отварали, у овом часу били су стигли на једно брдо, северно од овог места, које се данас зове „Врх спаса“, и кад су видели да је Бајазит заробљен, били су уверени да је гоњење престало и да су спасени. Сунце је већ било потпуно зашло.

⁹⁶ Када је крваво сунце залазило на западу, обојеном црвеном бојом, да би био у хармонији са разбојиштем, одане слуге анадолског падишаха бацајући стреле и херојски се борећи употребиле су сву своју снагу да се спасу из овог пакла. Ове земаљске муње сишле су са овог врха брзином летећих звезда и својим голим мачевима обарале непријатељске хорде, које су их окружавале. Они су растурали непријатељске редове и крвљу бојили сунцобране њихових капа, сећајући се стихова:

„Ма на коју страну бацно се на свом љутом коњу,

„Он ће пробити непријатељске редове који га нападају.“

Када је Тамерлан дознао да се Бајазит, благодарећи својој смелости, спасао сигурне смрти, он је одабрао одморне и храбре коњанике, да гоне великог султана. Махмут Оглан, један од потомака лукавог Џингиза, са неколико паса ђаволског изгледа, пошао је у потеру за султаном.

Султанова пратња чинила је све могуће да се жртвује за његов спас и тукла се са гонцима, које је било немогуће победити.

„Кад се неко реши да погине на бојном пољу,

„За њега је све једно, да ли је непријатељ један, или их има хиљаду.“

Тациттеварих, св. I, стр. 176.

⁹⁷ Овога дана, када је почео да пада мрак и у моменту када су војници почели да пале ратничке ватре, гордог суверена, лавовског држања и лепих врлина задесила је велика несрећа, јер је у копиту његова коња, која се ни брда није плашила, ушао један злокобни камен. Коњ је пао на земљу и са њега величанствени султан, исто онако као кад једна сјајна звезда падне са неба на површину земље, где се претвори у обичан метал. Његов коњ, који је по својој величини лично на слона, био је мртав, а падишах је остао стојећи и Тамерланови коњаници као љуте гује и проклете оснице на њега су навалили. Махмут Оглан видећи да се овај горди створ налази без свoga коња, похитао је да га зароби и са поштовањем, које је припадало његовом достојанству, одвео га је код Тамерлана. Тациттеварих, стр. 178.

„Кад Сулејман падне пред ноге мрва,

„То је, као кад комарац укроти слона“.

* Скица бр. 6.

На једној страни сунце је залазило, осветљујући црвеном светлошћу 60.000 турских крвавих јунака, палих на бојном пољу са обеју страна, а на другој страни везивали су руке Бајазиту, овом беспримерном ратнику, овом гордом и величанственом владару, о чијој је храбрости и јунаштву говорила цела Европа, која је од њега живела у страху и неспокојству. Поред Бајазита били су: румелиски бејлербег-Фируз бег, Минет бег, Мустафа бег и неколика његова сина, који су такође заробљени. Вахши бег и више других команданата погинули су. Место на ком је Бајазит заробљен удаљено је 4 ферсаха (16 километара) од врха на ком се борио.⁹⁸

Кад је Тамерлан дознао да је Бајазит напустио врх, констатовао је да је победа потпуна, сјахао је с коња и примио честитања и изјаве високопоштовања од стране принчева и великодостојника. Није било никакве промене ни у главном штабу ни у војничком логору. Тамерлан је био уморан и хтео је да своје мисли мало удаљи од битке и узбуђења, играјући шаха са својим сином Шахрухом. Он је продужио игру до дубоко у ноћ. У моменту када је Бајазит доведен, Тамерлан, који је врло добро играо шаха, матирао је топом свог противника и на тај начин победио свог сина.^{98bis} Када се Бајазит приближио, Тамерлан му је изашао у сусрет. Примео га је са почашћу и поштовањем. Обојица су сели на исто сецаде (један мали тепих на ком се врши молитва. — Преводилац). Указао му је почаст и уважавање. Мада је Бајазит био уморан и одело му прашљиво, ипак није био ништа изгубио од своје смелости и достојанства.⁹⁹ Он је после

⁹⁸ У моменту када се био удаљно 4 ферсаха од бојишта, видео је, да га гоне многобројни и свежи Тамерланови војници. Ови војници наступали су за султаном са свих страна и гонили га до времена када се свршава вечера молитва. Хешт Бехишт, стр. 231.

^{98 bis} Тамерлан је много волео да игра такозваног великог шаха, чија је табла имала једанаест хоризонталних и десет вертикалних поља. На овом шаху нико га није могао победити. Уосталом, то је био његов проналазак. (Хамерова историја, османлиски превод, књига 7, стр. 66). Овај шах имао је: две жирафе, две камиле, два коња, два пешака, једног везира и остале фигуре (Хамерова историја, напомена преводиоца ове историје на турски језик, стр. 385).

⁹⁹ Бајазит није био ништа изгубио од своје велике психологије, нити се трудио да задобије Тамерланову наклоност. И у овим тренуцима свога пада он се држао као један веома горд владар, што пре тога никада није тако радио. Тамерлан је био импресиониран држањем и понашањем свог заробљеника и дозволио је да му се указује сва пажња која припада његову високом положају. Херберт Адам Гибонс, Оснивање отоманског царства, стр. 228.

овог неочекиваног догађаја, и после ове ужасне битке, у којој је пао у тако тешку несрећу, ипак сачувао своје природно држање, и ово његово држање и понашање изазвало је код Тамерлана дубок утисак. Тамерлан је својим очима видео да је онај који му је писао неустрашива писма заиста један велики човек и храбар војник, и помисао да је битку добио издајством Кара Татара бацила је једну црну сенку на његову победу.

Најзад, његова дубока мржња према Бајазиту прошла је. Они су разговарали једним срдчним тоном о овој бици и рату, почев од његове прве фазе. Лагано и опрезно Тамерлан је водио разговор ка оном што је хтео да каже и рекао је:

„Све што се на свету дешава бива Божјом вољом и Божјом моћу. Нико на земљи нема своје сопствене воље ни снаге. Али, ако се заиста рече права истина, онда сће Ви узрок ових догађаја. Ви сће први напали. Ми смо били приморани да дамо одговор. Све ово ја сам подносио рађујући против неверника. Ја нисам занемаривао ислам и мислио сам о добру муслимана. Надао сам се да ћете Ви усвојити праведне захтеве и послушати. Ја сам рекао да ћу Вам дати новаца и војника колико Вам треба. На овај начин Ви сће могли продужити свети рат са неверницима, а као гаранцију за споразум ја сам Вас молио да предате тврђаву Кемах, да вратите Тахиршенове поданике, да из државе протерате Туркомана Кара Јусуфа и да пошљете код мене човека од поверења. И само због ових ствари показала се љутња и тврдоглавост. Најзад, ствар је дошла до овог резултата и цео свет треба да зна да је Вас Бог обдарио снагом и освајањима, којим је мене обдарио, ја и моји војници били би мртви. Али захваљујући победи коју ми је Бог поклатио, Вама и Вашој прашњи неће се десити ништа сеп добра. Будите спокојни...“ Пошто је ово рекао, наредио је да се за Бајазита донесе свечано одело, чиме му је указао поштовање и пријатељство и дао гаранцију и наду. Два дана доцније пронађен је Муса Челебија и када је доведен дочекан је са почастима и дато му је свечано одело да обуче. Шатор за Бајазита подигнут је у близини Тамерланова и дат му је на службу посланик Бајазит Чимпај.

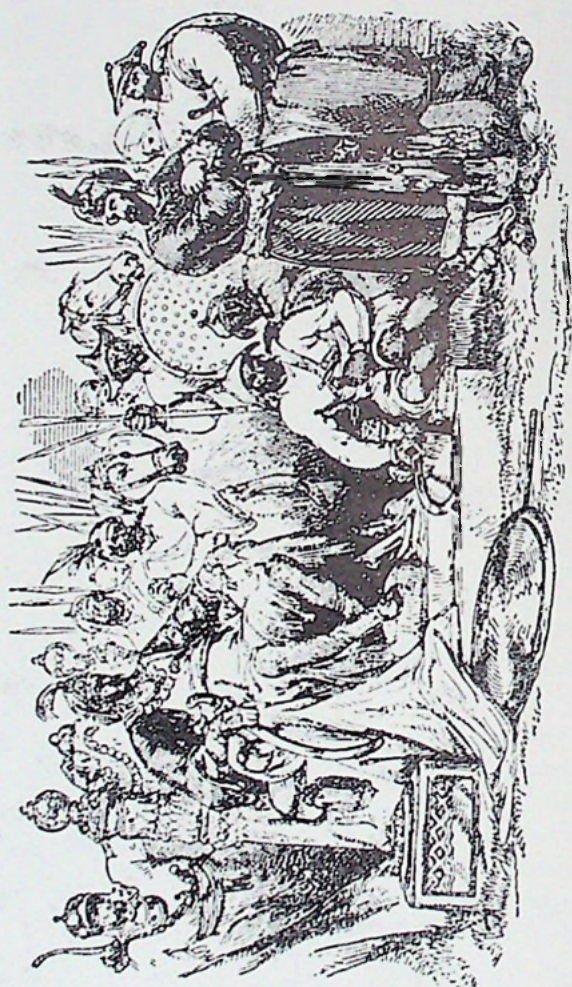
Сутрадан после битке Тамерлан је преместио свој штаб у анкарске винограде. (То је свакако био Кечиерен, јер је овде било довољно воде и добрих кула. Ово место налазило се позади места са ког је Тамерлан управљао битком. — Писац).

Командант тврђаве, Јакуп бег, пошто је предао анкарску тврђаву Али Султану Тевацији, дошао је код Тамерлана, да му

ДЕО БИТАЧНЕ ПРОСТОРИЈЕ

Писац књиге, генерал Емерхалис (1) и генерал Назми (2) са неколико мештана из с. Мелекшаха посматрају битачну просторију. — Позади се види Чатал тепе (+) на којем се Бајазит јуначки борио.

Бѣзита доводе код Таверлана.

понути своје услуге. Државни чиновници почели су по вароши Анкари да прикупљају новац, који се имао предати као откуп за добивену милост. На све стране Ирана и Турана послати су извештаји о заузећу тврђаве.

После свршене битке, примљених честитања и једне проведене ноћи, Тамерлан је послао у правцу престонице Брусе принца Мехмеда Султана са 30.000 коњаника, а принца султана Хусеина са 15.000 коњаника у правцу Коње и Акшехира у циљу гоњења и окупације.

Принца Халила Султана послао је у Самерканд, емира Мизрапа у Хорасан, а он лично дошао је после шест дана марша у Сиврихисар. Одавде је послао принца Шахруха са једном доста јаком снагом, која се имала кретати као лева колона, правцем: Зир (Истанос)—Гелхисар—Кете (Кесте), емира Шахмелика са једним делом снаге у правцу Гереде (околина Коџаели), а он је после дводневног марша дошао у Китахију, где се настанио. Одавде је послао емира Хаџи Сејфетина ка Ментеши. На овај начин, сви предели на запад до морске обале постали су једно шетно поље за војску. Окупација ове плодне области са богатим становништвом изазвала је велику радост и задовољство, због чега су наређене свечаности са пићем.¹⁰⁰

Мехмед Султан, који је пошао у правцу Брусе, прешао је овај велики простор за пет дана, али од тридесет хиљада коњаника остало му је свега око четири хиљаде. Но ипак он није могао стићи Сулејман Челебију, који је са собом носио најскупљи и најдрагоценији део благајне. Чим се чуло за несрећу код Анкаре, један део народа почео је да бежи ка морској обали, а други део покушао је да се спасе у Улу планину. Бруса је била опљачкана, а делом и спаљена. Трезори, чланови Бајазитове породице и велики улема послати су Тамерлану. Када је Тамерлан стигао у Китахију, и ови су ту дошли. Тамерлан је одавде затражио од цариградског императора да му пошаље намет. Такође

¹⁰⁰ Шерафетин каже: „Шах од Турана и господар Ирана освојио је Анадолију и заробио падишаха. Све је прошло као што је желео и после је отпочео весело забављање“, а за тим каже: „Од јутра до мрака и целе ноћи до зоре пило се пиће одлична укуса, из руку послужилаца слатка гласа и лица као месец“. После овог додаје да су се милошћу и наклоношћу овог господара веселили владари Индије, Кине, Турана и Ирана, као и да је свуда на земљиној површини у ово време владала велика радост и весеље. Тиме хоће да опише Тамерланову величину и правичност. Превод „Песама о победи Тамерлана Гергана“ стр. 370 од Алије Језди Шерафетина.

је послао своје изасланике Сулејману Челебији, који је био прешао у Румелију. Тамерлан је остао у Китахији месец дана.

Неколико погледа на битку код Ањкаре

Писати критику о Тамерлановој бици код Анкаре стварно изгледа чудновато. Тамерлан, који је био већи од свих освајача, прешао је један простор од 6.000 километара, сударио се са османлиском војском, која је била уздрмала и застрашила Европу, разбио је и заробио тако једног храброг врховног заповедника као што је био Бајазит.¹⁰¹ Дакле, има ли штогод што би се могло критиковати у извођењу једне овакве битке? Али у критици ратне историје не може се применити немачка пословица.¹⁰² Не морају бити добре и све фазе једне добро завршене битке. Према овом, када се разматрају поједине фазе битке треба видети да ли је било могућности да се оне боље изводе, тражити узроке због којих нису боље извођене и све ово изложити, како би могло користити. Базирајући на оваквом разматрању, ми износимо у доле наведеним речима следеће опаске:

1. Тамерлан није могао унапред установити место и време где ће се и када ће се битка са Бајазитом десити и предвиђао је ову битку са свим другојаче но што се она догодила. Разлог је овоме тај што је емир Шахмелик, који је био упућен у правцу непријатеља, послао један једини извештај у време када се Тамерланова војска налазила у околини Киршехира, којим је известио да Бајазит наступа ка Киршехиру. Тамерлан, не зна се због чега, овога пута више се био везао за овај једини извештај но за своје расуђивање, и, узимајући овај извештај као апсолутно тачан, предузео је све мере и планове за битку с претпоставком да ће Бајазит доћи јужним путем у његову позадину. Природно је да ова претпоставка није морала бити тачна. Као што је то обичај и сада, такође и у оно време, требало је претпостављати најопаснији непријатељски покрет и један извештај који је био од утицаја на доношење тако важне одлуке требало је неколико пута

¹⁰¹ Тамерлан се сударио са османлиском војском и успео је да један њен део преведе на своју страну. Под утицајем овог издајства већи део османлиске војске, још пре но што је био разбиен и претрпео велике губитке, отступнио је и растурио се. Велики део војске није продужио докраја битку са Тамерланом. Део османлиске војске, који је остао на бојном пољу и докраја се борио са Тамерланом, састојао се из редовних војника. — Писан.

¹⁰² Немачка пословица гласи: „Ende gut, alles gut“.

проверити и утврдити његову апсолутну тачност.¹⁰³ Било је довољно времена и могућности да се ово уради.

Међутим заштитница коју је Тамерлан на овом путу оставио није имала никаквих података о непријатељу;

2. Али када је 19 јула по подне дознао да Бајазит долази са севера, Тамерлан је одмах схватио ситуацију и одмах донео одлуку која је била у сагласности са новом ситуацијом. Наредио је да се дигне опсада, да се изађе пред непријатеља и, да би се отклонила опасност ситуације, упутио је напред јаке делове, како би за сутрашњи напад имао у својим рукама доминирајући терен. Истурно је напред јаке претстражарске делове и, да би имао припремљен положај, целе ноћи је радио на утврђивању, што је било правилно. Тамерлан је знао да његова војска није била много распложена да се бије са Османлијама и, да се не би изговарала изненадним нападом Османлија, он је припремио све потребне елементе за победу и нарочито у овој бици ништа није хтео оставити срећи на случају. Он је био одлучно решен да победи, а и нужно му је било да победи. У овој Тамерлановој одлуци, заповести, извршењу, вођењу и управи види се велико знање и велика снага;

3. Уздајући се у надмоћност, брзину кретања и велику снагу своје војске Тамерлан је идући преко Кајзерија једним широким обиласком изманеврисао Бајазитове положаје западно од Сивса и извео један велики и смео стратешки маневар, чији је резултат битка код Анкаре, али у домену тактике не види се добро вођење и управљање.¹⁰⁴ Да би Бајазита потпуно уништио, требало је да Тамерлан да битку са обрнутим фронтом. Није требало да у потпуности опседа тврђаву. Бајазит је морао доћи или у његову позадину, као што је Тамерлан и мислио, или пак северним

¹⁰³ У великој немачкој офанзиви за време наступања ка Паризу командант I армије имајући стално фикс идеју да ће Енглези напасти спољни бок његове армије стално је појачавао ово крило, лагано је наступао и није довољно потпомагао II армију. На основу извештаја једног ваздухопловног потпоручника који је гласно, да транспорти пристижу возовима, предузео је мере које су биле на штету ове офанзиве. — Писац.

¹⁰⁴ 1809 године, за време Наполеонова кретања ка Регенсбургу, његов начелник штаба, ђенерал Бertiје, мислио је да Аустријанце треба напасти преко Инголштата с бока и из позадине и у овом смислу био је изradio један план који је и предложио. Али Наполеон, за ког се зна да је био храбар, није имао храбрости да примени овај план, већ је прикупио пред непријатељским фронтом своје снаге и дао битку која се може назвати фронталном битком. — Писац.

путем преко Калеџика. Према томе, ако Бајазит не би дошао са јужне стране, обрнути фронт брзо би се могао окренути на северну страну и тако би војска била добро постављена. Тврђаву је требало само осматрати.

Како се ово могло извести?

Према нашем мишљењу, једна битка са обрнутим фронтом била је апсолутно потребна за случај да је Бајазит дошао јужним путем. Али како се Бајазит није приближавао од Сивса ка око-лини Киршехира једним таквим покретом, пошто би он за њега значно пропаст, то је требало мислити да ће он доћи северним правцем и у овом пределу требало је предузети мере да се да битка обрнутим фронтом. Анкарску тврђаву само је требало осма-трати са делом снаге са северне и источне стране, као што се стварно и десило за време битке. Све снаге требало је прику-пити и добро уредити северно од Анкаре, у околини села Равли, непријатеља напасти када буде прешао реку и стегнути га између Идриз планине и реке Кизил Ирмака. Ово није учињено;

4. Поред овога није требало да ова велика војска нападне Бајазита у равници Чубука, на бојном пољу изабраном од стране самога Бајазита и утврђеном, на чијем су се фронту налазили одлични стрелци јаничари, и где су оклопни коњаници могли обра-зовати фронт и на крилима. Једна знатно надмоћнија и бржа вој-ска могла је, вршећи далеке обиласке, да да битку на месту које би за њу било повољније.¹⁰⁵

Нарочито због слабе брзине кретања османлиске пешадије, један део њене војске могао је и изостати, а и уморну лакше је било напасти. Поред овога, постојала је могућност да се нападне приликом промене фронта и заламања крила, који је моменат за једну војску најкритичнији. Ако би пак непријатељ остао на свом месту, онда се могао притиснути с фронта, а напад би се могао извршити на источни (десни) бок и позадину, куда је био повољан напад коњице. У ствари, Тамерлан је једновременно напао прву и другу линију, тј. с фронта и с бока, но ово се ипак доц-

¹⁰⁵ За време свог похода на Египат, а приликом битке код Риданије, Јавуз Селим, наступајући преко Биркетилхачтана, стигао је са падом мрака пред непријатељски фронт и дао му утисак да ће напад извршити с фронта. Али користећи се мраком, он је у току ноћи обишао Џебели Муктам и из-вршио један изненадни напад на непријатељско десно крило и позадину. Он је извршио овај маневар са војском која се највећим делом састојала из пешадије, која је прешла целу египатску пустињу и која се није одморилa. — Писац.

није претворило у фронтални напад и лево османлиско крило с почетка се борило с успехом, а после издајства Кара Татара нашло је могућности да отступи, наносећи непријатељу губитке.

Ови покрети нису изведени због недовољне маневарске способности, обуке и извежбаности Тамерланових трупа, које нису биле на висини способности врховног команданта. Из Тамерланових мемоара види се да је он знао да његова војска не може извршити овај тешки маневар. Нема сумње да је најбоље вођење и командовање једном војском оно које одговара њеној моралној и материјалној снази и способности. И најсјајнији планови, чије је извршење немогуће, унапред су осуђени на неуспех и узрок су поразу и пропасти (као што је било са нападом код Сарикамиша*).

5. Види се да је у бици код Анкаре Тамерлан унеколико био под утицајем османлиских покрета. Он је тражио успех на свом десном крилу, које је одговарало повољним условима за извршење коњичког напада. Превођењем Кара Татара на своју страну ови су услови постали још знатно повољнији. Али због снажног и успешног противнапада десног османлиског крила он је упутно своје резерве у овом правцу и тим лишио своје десно крило јачих напада и напредовања, као и заузимања Чатал тепеа (Јарбарлара), са ког се пресецала отступница и онемогућавало османлиској војсци повлачење са бојног поља. Ово је имало за последицу, да су непријатељска крила, као и његов центар, ма да су били знатно слабији, и још после издаје једног дела својих снага, тј. под најнеповољнијим условима и у најтежој ситуацији, ипак могли отступити и наћи могућности да се бране на другој одбранбеној линији.

6. Десно османлиско крило, са ког је прешао на Тамерланову страну један део војника (тимари из Гермџана, Сарухана, Ајдина и Ментеше) Тамерлан је нападао са две трећине своје војске, али и поред овако велике непријатељске надмоћности ово крило прво је непријатеља задржало, а затим га назад одбацило, што показује другостепени ранг Тамерланових команданата у вођењу и управљању војском, као и то, да је његова војска у погледу маневарске способности, бацања стрела, сечења, васпитања и извежбаности, била знатно изостала иза *османлиске војске и српских јединица*.** Као што је јасно речено у османлиским историјама, а што и Шерафетин потврђује, Тамерланова заповест за хитно упућивање резерве на лево крило показује да се победа

* Напад Енвер паше на Русе у светском рату, када је упропашћена једна цела турска армија. — Преводилац.

** Курзив је наш. — Преводилац.

осмехивала османлијама, али до ње није дошло због преласка анадолских тимара на Тамерланову страну.¹⁰⁶ Нарочито Бајазитов отпор у последњој фази битке, када се борио са највише 5.000 редовних војника од 4½ часа по подне па до заласка сунца против више од 90.000 непријатељских војника, показује пре свега, да би се много могло урадити, ма колико да је ситуација била рђава и ма колико да је непријатељ био надмоћнији, само да је постојала једна јака команда која познаје ствар. Овај отпор показује добру спремну, способност и дисциплину, као и снагу и величину турских војника, а нарочито лепо показује непобедиву храброст усађену у њиховим душама. Стрмените стране брда за браниоца су биле повољне и природно је што надмоћност оружја није могла доћи до пуног изражаја.

7. Није било потребно бацати масе и масе коњичких јединица и сатирати их. Према нашем мишљењу, уместо што су коњаници све више и више упућивани са свих страна брда, због чега је било десетинама хиљада губитака, врх је требало напасти одједном, са јаком снагом и само са једне стране. На овај начин избегли би се овако велики губици, врх би се заузео и непријатељу би се онемогућила одбрана. Види се да је жеља да се Бајазит зароби била већа од свих тактичких гледишта и правила и да су Тамерланови команданти другостепеног ранга, који нису познавали тактику ни утицај оружја, дали жртве без потребе. Разуме се да су ова критика и гледишта изнети с обзиром на ондашње наоружање и принципе битке. Против браниоца, који би се данас бранио на тако једном малом врху, употребила би се једна до две батерије тешких топова, као и једно авијонско бомбардовање, који би одмах решили питање.

8. Према нашем мишљењу, Тамерланова војска није предузела добро ни благовремено гоњење: оно је доцкан отпочело. Тешку ситуацију левог крила, која је настала због издајства Татара, османлиске резерве нису могле поправити и најзад отступање десног османлиског крила и предаја анадолских тимара Тамерлану јасно су показали резултате битке. Пошто гоњење раније није отпочело, то је сада требало одмах издати наређење за го-

¹⁰⁶ Почивши Намик Кемал у свом делу „Растурени папири“ даје на врло леп начин резиме резултата ове битке и каже: „Када је Бајазит увидео да нема довољно османлиских земаља и када их је хтео увести освајањем околних земаља, наишао је на свом путу на Тамерлана као на један громобран. Није била далека могућност да га Бајазит обори, али у почетку битке срећа га је изневерила и сасвим уништила ову велику снагу“.

њење и исто се морало одмах предузети. Оно што је требало предузети у циљу гоњења било је врло просто. Требало је дознати, којим ће правцем непријатељ отступити, на ком путу му треба пресећи отступницу и у овом правцу упутити довољно јаке делове. Идући једним паралелним путем не би се задржавало због борби са заштитничким деловима, нити би се задоцнило. Да се ово није могло урадити, да се резултати битке нису могли дознати пре њеног свршетка, или пак да се заповести нису благовремено могле издати, онда је требало искористити слободан пут Анкара—Гејве—Цариград и по доласку у Гејве заузети мост између Гејве и Адапазара и чекати непријатеља западно од Сакарије, јер би он долазећи са истока овуда наишао.

У ствари, ишло се позади непријатеља, с времена на време било је појединих судара¹⁰⁷ и после преласка брдовитих терена остало је од тридесет хиљада коњаника свега четири хиљаде. Али и поред показане жестине и брзине, снаге Сулејман Челебије нису се могле стићи и оне су стално измицале за један дан марша. Тамерланове снаге, које су вршиле гоњење путем Анкара—Бејпазар, нису могле снажно притиснути османлиске делове који су отступали путем Гереде—Болу.

По свом доласку у Брусу Султан Мехмед упутно је колону емира Синџикина ка морској обали, а принца Ебубекира са 10.000 коњаника упутно је северно од Изника, где се овај сусрео са Сулејман Челебијом, који је био под своју команду прикупио делове румелиске војске. Али како се ни са једне стране битка није желела, то су Османлије на већ припремљеним лађама прешле на другу страну мора. Иако се није вршило узастопно гоњење, ипак непријатељу је пао у руке један део коморе. Османлиски делови који су отступали у правцу Чанаккалеа, пошто су прошли кроз Брусу за један дан раније, а, без сумње, да су гониоци изгубили још један дан због пљачке и пађења Брусе, стигли су у

¹⁰⁷ Српски историчар Константин Филозоф у свом рукопису од 1431 године, који се односи на живот српског деспота Лазаревића, каже: „Непријатељ је гонио веома јако растурен и када је Деспот стигао на морску обалу, скеле и лађе биле су угрожене и није се малим лађама могло прећи преко мореуза северно од Чанаккалеа, због чега се морало склонити у Цариград“. На карти 1:200.000, а на путу којим се отступало, пише на једном месту *Срп Гази — Српски победник, што значи, да су се Срби са успехом борили*. (Курзив је наш. Преводилац). — Писац.

Брдо Срп Гази налази се јужно од планине Јилдирима, 40 километара северозападно од вароши Чубука, а 25 километара источно од вароши Кизилца Хамам. — Преводилац.

Чанаккале, одакле су се помоћу и лађама Ђеновљана, Венеција-наца и Грка пребацили на другу обалу.¹⁰⁸ Такође видимо да су војници из околине Карасија, који су остали верни влади и који су се јуначки борили, а који су се налазили под командом капетана Ајна бега, заповедника Карасија, једне ноћи, после пљачке Баликесири, једним снажним и добро изведеним изненадним нападом довели у врло тежак положај најодабранији део Тамерланове војске. С друге стране, Мехмед Челебија, који се у почетку био повукао са 1000 људи у правцу Амасије, и поред тога што је у овом пределу имао политичких противника, као и поред тога што је био стално нападан по Тамерлановој жељи и заповести, ипак је све ово храбро и јуначки сломио, своје снаге повећао и са успехом и сигурношћу продужио своје господарство у овом пределу. Ово су несумњиви докази, да османлиска војска није била уништена, нако је била растурена. Ово доказују три велике групе које су се налазиле у Румелији, Карасију и Амасији, као и четири мање групе, од којих једна на Улу планини, једна јужно од Кизил хисара (источни Денизли), снаге Хизил и Ибрахим бега које су спречавале кретање Тамерланове војске источно од Акшехира и група која се налазила у околини Кајзерија, које су с времена на време показивале своје постојање и непријатељство, водиле борбу, вршиле изненадне нападе и сударале се.

9. Колона принца Султана Хусенна од 15.000 коњаника, која је била упућена правцем Коња-Акшехир-Карахисар, опљачкала је овај предео. Она је сишла до Хамитабата, Анталије и Аланије. Ова кретања и пљачке на свим странама у оно време биле су потребне и у обичају; војска је на то била навикла и тим је хтела да сломи непријатеља и натера га на послушност, па према томе и ови су то исто радили.¹⁰⁹

10. Тамерлан је био принуђен да не прелази у Румелију. Када се Тамерлан налазио у Китахији, код њега је дошао један посланик цариградског императора да му јави да ће му се давати порез који је био даван и Бајазиту и донео му је скупочене да-

¹⁰⁸ У рукопису српског историчара Константина Филозофа од 1431 године стоји, да су српске снаге по прелазу у Румелију дошле у околину Једрена и Чермена.

¹⁰⁹ Пљачкање и уништавање пре пет стотина година били су веома мали у односу на данашње. За време енглеског рата у јужној Африци, Киченер, да би сломио одбрану сиротих Бура, све им је поналио и уништио. Чињен је такав терор и рђаве ствари, да су протествовали и сами Енглези. Киченер и рат, стр. 28.

рове. Доцније, Тамерлан је био припремио лађе и наредио да се пређе у Румелију. Ово је изазвало велики страх код цариградског императора.¹¹⁰ Али у току недеља које су протекле османлиска влада у Румелији ојачала се и војска повећала, због чега је Тамерлан увидео да је са прелазом задоцнио и оставио се овог предузећа, а у политичким односима почео једну умеренију фазу. Према нашем мишљењу, Тамерлан никад није ни желео да прелази у Румелију. Ове вести и гласови пуштани су због спољне ситуације, као и да би се застрашила Византија и Сулејман Челебија. Тамерланова војска на море није била навикнута. Море је било један елемент који јој је задавао страх, а у исто време ова је војска била јако измучена, њени остаци уморни, а и разнежени богатим пленом, због чега су се биле смањиле жестина и жеља за битком. Један велики командант и психолог као што је био Тамерлан, који је пулс своје војске држао у својој руци, не би ушао у овакву погрешку, и није ни ушао. Такође и император Византије, који је био психолог врло искусан, знао је задовољити Тамерлана, због чега Тамерлан није хтео ништа да предузме против ове веома слабе државе, па чак није у потпуности заузео ни азиску обалу и врло је интересно да је околина Картала, Хереке и Гебзе, коју је император Цариграда одузео од Османлија, остала у његовим рукама.

После свог бављења у Китахији Тамерлан је прешао у Алтинташ (Златни камен). Овде је такође било угодно и налазили су се лепи вртови. Весела и забаве које су почеле у Китахији настављене су. Шерафетин ово описује на следећи начин: „Живот је био лепши него у рају. Видели су се само лепи послужоци вина, вино, нимфе и нектар“.

На ове састанке он је позивао и Бајазита и указивао му поштовање. Обећавао му је да ће му вратити господарство над земљом, трудио се да поправи његову клонулост и верио је једну од Бајазитових кћери за принца Ебубекира.¹¹¹ Шаљући писмо по

¹¹⁰ Мануела је обузео страх када је од Тамерлана добио наређење да спреми једну флоту помоћу које би татарски војници могли прећи у Европу, јер Смирна је била скоро пала, па је мислио да ће и Цариград имати исту судбину (Оснивање османлиског царства, стр. 334). Китавхо, који је следеће године посетио Цариград, такође потврђује да се Тамерлан љутио што га Грци нису потпомогли да уништи османлиску војску која је била прешла у Румелију. Оснивање османлиског царства, стр. 335.

¹¹¹ Европски историчари, који се радују што је сломљен оштри мач победника са Никопоља, који је висео над Европом, кажу, да је за време ових свечаности Тамерлан понижавао Бајазита и на овај начин хоће да

Мевлану Бедретину тражио је од Египта и Дамаска да се на молитвама спомиње његово име и да се кује новац са његовим именом и ставио до знања да ће се кренути на Египат ако се ово не уради. Овај изасланик имао је отпутовати лађом из Анталије у Александрију. Тамерлан је почео да притискује Египат чим се са Османлијама споразумео. У ово време дошао је и посланик цариградског императора са скупоченим даровима. Од Сулејмана Челебије такође су дошли дарови и посланици. Тамерлан је овим посланицима рекао: „Оно што је било, било је; Божја воља дошла је на своје место. Долазећи у посету хладноћу треба отстранити“.

Дознавши за смрт Махмута Оглана, који је носио дивно име кана од Чагатаја и који је у Гечибурлу заробио Бајазита, Тамерлан је плакао, а дознавши за болест Сент Хоџе Шејк Али Бахадра, који је опљачкао околину Ајдина, отишао је да га обиђе. После саветовања са принчевима и великодостојницима послао је војску у зимске логоре, а он лично дошао је из Денизли у Тире. Смирнску тврђаву заузео је у року од 14 дана.¹¹² Фоча, Едремит и Сакиз такође су се покорили и пристали да даду намет. Од Сулејмана Челебије дошли су дарови. Тамерлан је признао ње-

умање у погледу особина и карактера ова два велика Турчина. Ово није право. Јер Тамерлан није био личност која би чинила тако ниске ствари, нити је Бајазит био личност која би трпела врећање. На овим састанцима говорило се о сродству између две породице, до ког би дошло једног дана путем женидбе и природно је да ту није могло бити врећања. Више историчара, па и сам Волтер, потврђују да није било овог врећања. — Писац.

¹¹² Пад у року од две недеље чврсте и солидне смирнске тврђаве, на коју је цела Европа скретала своју пажњу, због њених утврђења и бранилаца, показује Тамерланову величину и разумевање и спрему његових трупа. Тамерлан је био предузео све потребне мере за снажан и жесток напад, како са мора тако и са сува, пресекао је све везе тврђаве са спољашњошћу и приморао непријатеља да остане под његовим сталним притиском. Немачки мајор Ханс Мунден у својој књизи „Командовање“ каже, да је Александар Велики приморао Тири (стару варош Сур), који је имао сличности са тврђавом у Смирни, да се преда тек после седмочесечне опсаде. — Писац.

¹¹² Ње Године 1798 Наполеон је опсађивао тврђаву Аку, коју је јупачки бранио Џезар Ахмет паша, а са морске стране одбрану је потпомагао енглески адмирал Сиднеј Смит. Под утисцима снажне одбране Наполеон је рекао: „Овај човек је уздрмао моју будућност“ и одустао је од освајања тврђаве. Дигао је опсаду и отступио ка Египту убијајући на путу заробљенике, као и своје рањенике. Упоредјујући освајање тврђаве Смирне, где је Тамерлан показао своју снагу и величину, са опсадом Аке, где је Наполеон показао своју слабост и где је био приморан на повлачење, види се разлика између ових двају војсковођа. — Писац.

гову владу. Од Иса Челебије дошао је један посланик и био је добро примљен. Од господара Кастамоне добио је хиљадама коња. Јакуп бегу, Гермџијановом сину, који је био заједно са Тамерланом још од Дамаска, повратио је његову земљу. Ибрахим бегу, кога је ослободио из затвора у Бруси, дао је на управу цео Караман.¹¹³

Главни разлози Тамерланове победе јесу следећи:

1. Тамерлан није мислио једино на битку, већ је он радио и мислио о свим политичким мерама које су могле утицати на добитак битке, тј. врховни командант био је врло обазрив и о свему је мислио. (Он је, на пример, превео из Бајазитове војске на своју страну прво Кара Татаре, а по том и велики део анадоличких тимара);

2. У бројном погледу он је за једанпут био надмоћнији;

3. Лагано маршовање чинило је да коњи буду одморни и после марша, те је због овог Тамерланова војска била веома снажна;

4. У Тамерлановој војсци била је толика приврженост врховном команданту, да таквог примера нема у историји света;

5. Тамерланова војска добро је подносила ратне оскудице и жеђ, ма да је снабдевање водом било добро регулисано;

6. Добро насељена и богата земља, као и драгоцени плен који је имао пасти, увесељавали су Тамерланову војску и доводили је до ентузијазма; и

7. Стално су вршена разна агитовања, која су морално снажила Тамерланову војску.

Ове чињенице и узроци тако су велики и од толиког утицаја на битку, да су они надокнадили велике недостатке и грешке које су постојале у Тамерлановој војсци, те је она могла обезбедити једну сјајну победу.

Погледи на Бајазитове покрете и извођење битке

1. Бајазит, пошто је донео одлуку за рат, наредио је да се прикупи једна много већа војска од оне која је опседала Цариград.

¹¹³ Може се разумети што је победилац код Анкаре из политичких разлога, и да би са сигурношћу провео зиму, допуштајући непријатељима Османлија да се оснаже. Али чудновато је да Тамерлан, који је говорио да је послат од Бога да штити ислам и који је страховито дејствовао против Турцијанаца и Јермена, као и идијских обожаваца ватре, није ништа предузео против слабе, дрске и лицемерне Византије, која је запалила османлијске квартове у Цариграду чим је чула да је у бици код Анкаре османлијска војска уништена и Бајазит заробљен. (Историја Хајрулах ефендије, стр. 30). — Писац.

град и природно, да је затражио од потчињених држава да пошаљу своје снаге сагласно постојећим уговорима.*

Румелиске снаге и опсадну војску превезао је преко мореуза, а такође и ново позване снаге из Анадолије и концентрисао их у простору Бруса—Изник—Измит. Да Тамерлану не би дозволио већу инвазију земље, задоцнио је са враћањем његових посланика и, пошто се прикупио, отпочео је покрет двома колонама. Бајазит је предвиђао могућност Тамерланова доласка у Анкару пре но што би он могао стићи, а испуштање из руку овог важног центра и ове јаке тврђаве за њега би било веома неповољно, због чега је хитао са поласком. Ово размишљање, одлука и начин рада били су правилни и одговарали су ситуацији.

2. Чим је дошао у Анкару дознао је да је Тамерланова војска прикупљена у Сивсу. Због овог мислио је да се крене још напред, у један други предео, како би инвазија земље била што мања. Узео је Анкару за своју базу. Овде је оставио теже ствари и кренуо још напред. Пошто је добио још један извештај о непријатељској војсци, то сходно својој новој одлуци, још пре но што се кренуо из Анкаре, наредио је својим деловима који су се налазили у пределу Амасије да затворе све пролазе западно од Сивса, који су водили преко планина Јилдиза и са највећим делом своје снаге прикупио се у пределу данашњег Кадишехира, Акдаг Маденија и Артикове. Према нашем мишљењу, он је правилно урадио што се овим путевима напред кренуо. Једанпут се добио извештај да се Тамерлан кренуо у правцу Токата. Мислило се да му се изађе у сусрет. Наступајући овим правцем, Тамерлану се није остављала могућност, да својим доласком у простор између Амасије и Токата раздвоји османлиске снаге. На овај начин османлиској војсци придруживали су се и Кара Татари из области Кајзери—Сивас, а нису се узимали у војску из позадине ни са стране становници Карамана, који се још нису били загрејали за Османлије, као што би био случај да је покрет извршен дуж реке Кизил Ирмака. Енглез Лем Павел у својој књизи „Политика држава“ каже, да су Османлије заузеле положај у околини Бозока, који је био насељен њиховим становништвом, што је било корисно.

3. Према овом, Бајазит је правилно мислио о начину гру-

* Према уговору који је имала са Бајазитом, који се налазио у затегнутим односима са Тамерланом, због додира у Карабагу, Византија је имала да да Бајазиту 12.000 војника, али не само што војнике није послала него је прво задоцнила и са слањем намета у пову, а после га није ни послала. — Писац.

писања. Осматрајући један велики простор позади отвореног крила, он је могао једним контра нападом одбацити на север јужно Тамерланово крило и на тај начин заузети пут Сивас—Ерзинџан. У случају да Тамерлан не нападне на јако утврђени фронт западно од Сивса, већ напад изврши само на једно крило, онда би се могао извршити напад на Тамерланово спољно крило. Ако би Тамерлан сасвим одустао од напада у овом пределу, као што се, у ствари, и догодило и кренуо се даље на запад у правцу Анкаре, могла се сачувати слобода маневра, тј. могло се кренути северним путем преко Калеџика натраг ка Анкари, или пак према ситуацији напасти десно Тамерланово крило. Према нашем мишљењу, овај план и ова одлука били су правилни.

4. Чим је добивен извештај да је Тамерлан кренуо преко Кајзерија ка Анкари, Бајазит је позвао на саветовање принчеве и великодостојнике. Констатовано је да је непријатељ знатно надмоћнији. Пошто је саслушао мишљење Али паше, који је налазио да непријатеља треба изнурити герилском војном и румелиског бејлерберга, Фируз бега, који је налазио да је интерес земље да се успех тражи у бици, Бајазит је одмах донео одлуку да се крене ка Анкари и да битку, користећи се улогом ове тврђаве. На основу ове одлуке, која је по нашем мишљењу, правилна, одмах је предузео покрет и другим маршевима, без иједног дана одмора, дошао код Анкаре.

Тамерлан није хтео да нападне на јаке положаје на планинама Јилдиза, а такође ни за време свог покрета долином Кизил Ирмака није хтео да нападне Бајазитову војску, која се стално налазила у брдовитим пределима. Бајазитов напад на десно Тамерланово крило био би изведен под неповољним условима. Требало је прећи источно од Киршехира широку долину Кизил Ирмака, као и саму реку. Ирмак се није могао прећи одједном и са широким фронтом. Да се непријатељ издалека нападне једним изненадним нападом није било могуће, јер је Тамерланова војска била предузела далека извиђања и велике мере сигурности. У исто време било би погрешно напасти знатно надмоћнијег непријатеља на једном месту које му омогућава једновремену употребу свих његових снага. Напад на Тамерланову војску из позадине имао би као резултат битку са обрнутим фронтовима, са једном надмоћнијом непријатељском војском, а ово би било исто тако као када би се ишло у очигледну смрт. Како су овакви подухвати били веома неповољни, то је најправилније било ићи ка околини Анкаре. У већим варошима непријатељ је морао оставити

посаду на етапним станицама, а тврђава, која се налазила у близини битачне просторије, морала се бар осматрати са извесним делом снаге и на овај начин непријатељска надмоћност била би унеколико смањена. Поред овога, битачна просторија, коју је Бајазит изабрао за време свог ранијег тродневног бављења у Анкари, дозвољавала је наслон једног крила на Мире планину, непријатељ се могао привући између тврђаве и сопствене војске и имао би се један повољан положај. Са истих гледишта и због истих услова и разлога, Бајазит није ни мислио на битку код Киршехира.

Кад је чело колоне било у висини с. Равли, северно од Анкаре, и када су извиђачки делови јавили да је Тамерланова војска заузета опседањем тврђаве, као и да се знатан део његових снага налази у околини Моган језера и дуж Анкарског потока, принчеви и команданти предложили су да се Тамерлан нападне, али Бајазит ово није усвојио.

По нашем мишљењу, Бајазит је правилно поступио, јер је војска стигла маршујући без преданка. Била је уморна и налазила се на путу у колони. Ово је било у време око четири часа по подне. До пада мрака било је још свега три до четири часа. Да би се Тамерланова војска стварно могла напасти, требало је прећи отстојање од три до четири сата марша. Да се војска постави у битачни поредак, такође су била потребна неколика часа.

Ондашње војске нису имале као данашње топове, који дејствују на 10—15 километара. Каже се: „изненадни напад је наклонен нападачу“, и да се бацио у напад, базирајући на овом, овај напад није обећавао никакав успех нити би га дао. Да је Тамерлан дигао опсаду са Анкаре и повукао се на планинске гребене јужно од Анкаре, или пак да се повукао ка месту где се налази већи део његових снага, непријатељ би извео напад под врло неповољним околностима, а да је Бајазит извршио један овакав напад, шта би се могло десити? У овом случају упало би се у једну тежу ситуацију него што би била она у долини Кизил Ирмака и тврђава би изгубила своју улогу.

Али Тамерлан није био командант који се плашио изненадног напада, који се бојао што ће бити нападнут, који се збуњивао и који није предузимао мере безбедности. Због овога Бајазит је испитивао целокупну ситуацију и све могућности, главном пуном искуства, а принчевима је рекао: „Допустити да Тамерлан прикупи своје људе и уреди пукове, те да се по обичају бијемо“, не старајући се да им да много образложења.

6. Одлазак из околине с. Равли, где је било воде, у безводни предео на запад:

Према нашем мишљењу, ово је било правилно. Пре свега, примајући битку код с. Равли, Бајазит би се борио обрнутим фронтом са надмоћнијим непријатељем и његов северни бок био би откривен, и то на једном терену веома повољном за коњички напад. На овај начин битка би се извела на једном месту које је позади себе на један дан марша имало препреку Кизил Ирмак, који није био прелазан и на ком је био свега један мост. Привукао би на себе надмоћније непријатељске снаге и тврђава, можда, не би одиграла своју улогу. Један врховни командант, као што је био Бајазит, није могао примити битку на једном опасном месту, само због тог што је оно имало воде, ма колико да је ово важна чињеница, и није је ни примио.

7. Давање битке:

Бајазит је био уверен да ће добити битку, ма да је знао да је Тамерланова војска надмоћнија. Наравно, он је имао поуздања у своју одабрану војску, која је одговарала условима битке и била надмоћнија у маневровању, обуци, извешбаности и наоружању. Ако се упореде ове битне чињенице, онда је Бајазит имао право. Ма да је бројна надмоћност један од важних елемената за победу, ипак ратне историје нису забележиле, да је једна надмоћнија снага апсолутно увек однела победу.

Војске које су имале остале услове за победу, које су биле ваљаније, које су боље вођене и којима је боље командовано чешће пута добијале су победу, иако су биле бројно слабије од непријатељске војске. Бајазитова војска у овом погледу била је позната као надмоћнија. У „Kriegslexikon“-у, где су изнети као примери чувене битке великих команданата, Бајазитово командовање и управа у бици код Никопоља забележени су као генијални. Бајазит је заиста био велика личност у политичким и ратним делима. Он је имао више сјајних победа, као што су: Косово, Никопол и Коња.

8. Због издајства Кара Татара, Бајазиту се не може приписати као велика грешка што није познавао дух своје војске. Али је тешка Бајазитова грешка, што је и даље поред себе задржао на високом положају великог везира Али пашу (везира пијаницу)*, који је још од почетка затегнутости односа са Тамерланом често

* Ове речи рекао је Бајазиту један солак (војник из гарде) у моменту када је битка била ушла у најкритичнију фазу и када је побегао велики везир, узевши са собом и престолонаследника. — Писац.

говорио, да се Тамерлану да оно што тражи, који је кроз земљу пронео вести, како ће Тамерлан доћи и ратовати и, напослетку, који је претпостављао, да се непријатељ може победити герилском војном и ово протурао међу великодостојнике, официре па чак и међу просте војнике. Нема сумње да је Али паша предосећао издајство Кара Татара, а можда и рђаве намере анадолских тимара. Али ово није јасно објаснио и није испунио своју дужност.¹¹⁴

9. Друга виднија грешка јесте та, што у свој штаб није узео неколико кара татарских старешина, како би утицао на њихову верност. Апсолутно се морало знати, да је Тамерлан у свим приликама радио да за себе придобије непријатељске војнике, од чега је имао велике користи, и Бајазит је ово знао. Нарочито у последњем рату, он је успео у околини Халепа, да преведе на своју страну Туркомане. Ма да у овом случају ово није било много вероватно, ипак је требало предузети одговарајуће мере опрезе.

10. Потпуно је правилно што је Бајазит остао у одбрани, јер му је војска била уморна, боље је могао искористити надмоћност свог наоружања, а поред овог најодабранији и један знатан део његове војске била је пешадија. Што је тражио успех у противнападима, набацујући непријатеља на тврђаву и Кизил Ирмак, такође је правилно, јер је тим спречавао непријатеља да изведе један брз и широк обухват, набацивао га је на брдовит терен и онемогућавао му да искористи своју бројну надмоћност. Пошто није позната јачина крила, то се не може рећи: „Јачина крила требало је да буде та и та“. Пада у очи да су се најодабраније и оклопничке јединице налазиле на десном крилу. Место резерве такође се не може критиковати, јер на једном битачном фронту од 7 километара, резерва, која се састојала из коњице, могла је стићи врло брзо и врло лако, било на фронт, било на један или други бок. Само се види да је резерва, која се налазила ближе левом крилу, ступила у битку без наређења врховног команданта. Упућивање добрих стрелаца испред фронта и

¹¹⁴ Уколико је већи чин оних који негативно утичу на морал војске, утолико је већи и њихов злочин и утолико је нужније из војске их укло- нити. За време Јавузова похода на Персију, Хемдем паша, који је имао хра- брости да достави султану молбу војске за отступање, имао је трагичан свр- шетак. Јавуз му је отсекао главу и бацио је оним који су одговор чекали. Колика чврстина командантског карактера! Колико велики осећај дужности и какав беспримеран поступак!

Његова Екселенција Гази рекао је: „Онај који руши слогу и хармонију у војсци и умањује љубав према дужности штетан је, па макар био и ге- није“ и наредио је да се слични људи удаље из војске. — Писац.

крила, што је имало утицаја на поредак и морал непријатељске коњице још пре судара, као и постављање главног штаба на само тепе, било је потпуно правилно. Ојачавање фронта уморном јаничарском пешадијом јесте једна мера коју треба посматрати са великим респектом.

11. Битка која је отпочетка лавовски вођена, како на крилима, тако и на центру, заслужује велико и потпуно признање.

Ратни слоновии који су имали веома велики утицај на војске разних земаља овде се нису ни узимали у обзир и јуначки се борило, а нарочито на десном (западном) крилу, где су Тамерлановим деловима задати велики губици, због чега су били поколебани, те су се морали појачати.

На левом (источном) крилу Тамерлан је дошао у контакт са Кара Татарима, који су се налазили у другој линији. Њихово издајство и напад из позадине на прву линију, која се јуначки борила, проузроковали су запрепашћење и панику, што треба да нам послужи за добру поуку. Дакле, за време марша, за време одмора, као и за време борбе, увек треба предузети мере надзора над војницима недовољног васпитања и извежбаности, слабих осећаја према нацији, настраних идеја и слабе љубави према отаџбини и апсолутно је потребно измешати их са другим јединицама.

12. Гледиште Али паше, који је проузроковао напуштање бојног поља од стране снага са левог крила и из резерве:

Везир пијаница, који је својом негативном пропагандом стално смањивао борбени дух војске, користећи се својим положајем, повео је због страха и кукавичлука команданта левог крила у Брусу и румелиски војници оставши на тај начин обезглављени напустили су бојно поље, што је опет утицало и на резерву, те се и она растурила својим кућама. Ово није ништа друго до издајство и ово је највећи узрок губитка битке. Да се ово крило повило назад, било је могућности да се отпор продужи. Терен је био повољан. Битка се са жестином развијала на центру и десном крилу и победа се приближавала Османлијама.

13. Предлог српског деспота за отступање:

На десном крилу српске снаге које су биле дошле у помоћ прешле су у контра напад заједно са анадолским тимарима и *борећи се веома херојски оне су неколико пуша одбациле назад надмоћније Тамерланове снаге, наносећи им врло велике губишке.** Ма да је Тамерлан, имајући у резерви врло велику снагу, ово

* Курзив је наш. — Преводилац.

крило хитно ојачавао, ипак су Османлије свој успех могле очувати, али српски деспот (тј. потчињен владар) учинио је предлог за отступање, који је Бајазит љутито одбио. Према нашем мишљењу за овај предлог још није било време и он је био неумесан и погрешан.¹¹⁵

Бајазит, стварни победник у бици на Косову, имао је право од земље до неба да овај предлог одбаци. На Косову, где је командовао десним османлиским крилом и где се стварно борио са надмоћнијим непријатељем, који се налазио у повољнијем положају, овог је потукао и задобио највећи успех. Према овом, он је знао да и када османлиски центар не би постојао, победоносно десно крило могло је, тукући и ломећи непријатељско лево крило, заћи у позадину центра и десног непријатељског крила и на тај начин постићи успех.

У овом моменту османлиски центар стварно се јуначки борио са надмоћнијим непријатељем. Али, упоређујући ову ситуацију са косовском, по нашем мишљењу, види се да постоје неколике велике разлике и да је ова ситуација била тежа из следећих разлога:

а. Лево османлиско крило, које је на Косову било разбијено, непријатеља је јако истрошило. У анкарској бици лево османлиско крило није на непријатеља учинило слично дејство. Напротив, преласком Кара Татара на Тамерланову страну оно се ојачало и бројно постало веће;

б. Ма да су лево османлиско крило и центар у бици на Косову били одбачени назад, они ипак нису напустили бојно поље. Ове снаге су се позади прикупиле и повлачећи за собом непријатеља, нису престале да на битку утичу. Међутим код Анкаре лево крило и резерва потпуно су се повукли и отишли;

в. Издајство учињено од једног дела војске, о ком се на све стране дознало и рашчуло, није било без утицаја на остале делове који су се налазили на бојном пољу. Од колико је год великог утицаја на бојном пољу материјална снага, од још много

¹¹⁵ У једној енглеској енциклопедији, која је изашла 1931 године пише, да је српски деспот Лазар II, после битке отишао у Цариград и молио византиског императора Емануела II да му потврди титулу и објавио да ће се оженити једном његовом ћерком.

Други историчари кажу да се веома храбро борио и да је на бојном пољу погинуо, али није тачно да је погинуо. Српски историчар Константин Филозоф каже, да се за време отступања борио са Тамерлановим деловима и да је био рањен у десну руку, што је тачно. — Писац.

већег је утицаја морална снага и њено слабљење треба узети у обзир са великим значајем и о њему мислити;

г. Бекство румелиских војника и резерве са бојног поља уздигло је морал код непријатеља и привукло његове снаге на османлиске делове који су се још борили. Али — опет по нашем мишљењу — није „грешка“ што је Бајазит продужио борбу и поред свих немилних догађаја. Јер се могло десити да се сви ови догађаји, које смо напред изнели, не сазнају одједанпут и у потпуности, а храброст и одлучност у једној жестокој фази битке могу бити од истог значаја као и логика и прорачун у почетку битке.

14. Прелазак анадолских тимара са десног крила на Тамерланову страну:

После преласка анадолских тимара са десног крила на Тамерланову страну, ово крило више није било у могућности да борбу са успехом продужи. Како више није било могућности ни за одбрану, то је угледни и искусни Минет бег изложио и објаснио падишаху у какву је опасну фазу битка дошла и предложио му да отступи. Пошто се ситуација била из основа изменила, то је ово требало усвојити. Да... ситуација у односу на почетак битке, па и у односу на фазе нешто мало раније претстављала је сасвим другаче стање. Једно од два крила више није ни постојало. Друго крило, које је било спало на половину својих снага, такође се налазило у положају да буде осуђено на пропаст и његов морал био је пао. Центар који је био знатно слабији од непријатеља, ма да је био навикао да лети на крилима победе, не би је могао однети, па да је био орао. За ово није више било могућности. Пошто више није било резерве за продужење битке, а није било наде да ће се добити нове јединице, нити је пак више било могућности за продужење битке, то је требало отступити и морало се отступити. Према нашем мишљењу, најдоцнији моменат за повлачење био је када је непријатељ предузео контра напад са новим и надмоћнијим снагама. Десно крило требало је повући на северни део Море планине и овде се уредити и бранити. Центар је требало повући под заштитом десног крила. Ма колико да је било тешко извести отступање јаничарске пешадије, пошто је ово било скопчано са губицима, ипак су се спахије могле успешно са непријатељем борити, а када би непријатељска гонећа коњица пришла близу, могао се напасти њен унутрашњи бок, те би се на тај начин задржала и јаничаре је било могуће повући. Главно оружје за гађање у оно време биле су стреле, чији су погоци

били слаби, домет кратак, а брзина гађања мала, те се ово лако могло извести.

Отступање тешко пролазним странама, које се налазе у близини Чал стене, могло је смањити жестину коњичког гоњења. После планине Мире, могло се изаћи долином потока Ове право на север на вододелницу Дибек и Гек потока и на овом месту, где се налази с. Окчулар и где је стварно и био заштитнички положај румелиске војске, могао се заузети нов положај и јединице се прикупити. Почев одавде улазило се у планински терен, а и ноћ је потпомагала да се дохвати Јилдирим планина. Даље одавде отступање се могло продужити кратким и сигурним отступним маршевима из предела у предео.

Терен је био шумовит, брдовит и насељен османлиским становништвом, а поред овог, непријатељ не би могао брзо гонити ни због тешкоћа око снабдевања. У близини није било праваца који би дозвољавали упоредно гоњење. Још даље, могла су се заузети пре доласка непријатеља важна места, као: Гереде, Налихан и Каракеј. Румелиски војници могли су се задржати по њихову доласку у предео Болу, а било је могућности да се поврате и прикупе и они који су се налазили на путу за Амасију. Одавде се одмах могло прећи западно од Сакарије и доцније радити према ситуацији.

Према оваквом стању, војска не би била потпуно разбијена, а анкарска тврђава могла би продужити своју одбрану и своју улогу.

После овога, Бајазит се могао вратити у Брусу да прикупи нове снаге, а византиском императору и осталим потчињеним државама могао је намет смањити, или сасвим га укинути и с њима се споразумети, како би и они упутили своје снаге. Заузимајући предео Сакарије између Каракеја и Гејве, могао је затворити планинске пролазе који воде на запад и прикупљајући овде резервне снаге могао се припремити за нову одбрану. С друге стране, могао је пустити гласове, како је прикупио врло велику војску и како је нашао савезнике, у непријатељској позадини могао је предузети разне мере у циљу притискивања непријатеља. Затим, одмах требало је ступити у дипломатске преговоре са Тамерланом и ствар би се свршила закључењем мира. Тамерлан се могао решити на освајање анкарске тврђаве, или пак да ову само осматра и продужи гоњење. Ма на што да се решио, ипак, због тешкоћа око снабдевања, не би се могло вршити брзо гоњење, нити је било могућности да са целом војском отпочне брзо наступање. Ситуација је приморавала Тамерлана да буде на опрези, као што је

био долазећи од Сивса у Анкару и да се креће кратким маршевима. Румелиске снаге, које су се отступањем извукле из панике, претстављале су за Бајазитову војску још увек једну важну снагу. Могло се претпоставити да ће Бајазит напасти у планинским пределима растурене Тамерланове снаге, због чега се морало радити лагано и са опрезом и на овај начин Бајазит би добио у времену.¹¹⁶ Уосталом, Тамерланова војска није битку много ни желела. Тамерлан би гурао напред своју војску сугеришући јој, да „Бајазит тврдоглаво инсистира на продужењу борбе и поред предлога који су му учињени са великодушношћу и муслиманским поштовањем“. Бајазит је могао осигурати мир и сачувати своју самосталност, изговарајући се потребом за јединство и сигурност ислама, радећи преко великих научника и дајући Тамерлану израза и уверења о свом поштовању. Кара Јусуф, који је био једна сметња миру, још раније је утекао, никог не извештавајући. Према нашем мишљењу, највећа Бајазитова грешка јесте та што је и даље остао на Чатал тепеу (Јарбаирларима), ма да је видео да му је мач сломљен и што је продужио дуел и борбу не водећи рачуна о страшној непријатељској надмоћности, те је на тај начин срушио и себе и своју земљу.

15. За случај ако би ово отступање било скопчано са великим тешкоћама, и ако се Бајазит не би могао задржати позади Сакарије, већ би био приморан да пређе у Румелију — као што се и десило са делом војске — он би могао превести румелиске јединице, као и делове који су остали у Анадолији у околини Амације и Каресија и на тај начин могао је утицати на закључење

¹¹⁶ Наполеон се налазио у Москви у врло тешком положају и морао је отступити. Код Березине спасао се опасности под заштитом „свете чете“, формиране од официра високих чинова. Одавде је Наполеон хитно и са великом брзином дошао у Париз, и одмах позвао у војску и оне рекруте којима је требало још неколико година па да се рекрутују, а подесном пропагандом створио је повољан утисак у Француској и у Европи. Са овом ново створеном армијом Наполеон је још једном хтео да дочека непријатеља. Али овај нови сусрет није дао добре резултате. Ови резултати нису дошли због погрешних планова, већ због тога што снага Наполеона и Француске није више одговарала новој ситуацији и новим условима. Међутим, Бајазит је могао имати врло повољне услове и, према нашем мишљењу, постојала је велика вероватноћа за успех. Претпоставимо да Бајазит није дошао да затвори прелазе преко Сакарије и да се није могао бранити у овом пределу. У том случају он је могао напустити и Брусу, која је иначе већ била евакуисана и могао је сасвим прећи у Румелију. Уосталом, од важности је било, да се спасе Бајазитова личност. У оно време Бајазитова личност вредела је колико и једна јака држава, колико и једна велика војска. — Писац.

мира. У случају да Тамерлан не би хтео да прими мир, он би у Анадолији урадио оно што је и иначе урадио, тј. заузео је и опљачкао и старим беговима вратио њихове беглуке. Али одмах после повратка Тамерланова, једна снажна и здрава војска, а нарочито под Бајазитовом командом, могла је одједном и за врло кратко време, као што је и раније било, да одузме беговима земље које им је Тамерлан дао и врло брзо су се могле успоставити старе границе. Међутим Бајазитово уништење проузроковало је раздор између његових синова, који је у току једанаест година рушио земљу, предео за пределом и уништавао снаге османлиске војске, а старим анадолским беговима дозволио да се прикупе, оснаже и нађу времена и могућности да се за отпор припреме. По нашем мишљењу, највећа Бајазитова грешка, како са политичког тако и са војничког гледишта јесте та што ове догађаје није предвидео и предузео потребно да их спречи.¹¹⁷ У оно време, а нарочито после Тамерланова повратка, као прву ствар требало је предузети, да се стегне византиски император, да се узме Цариград и да се на тај начин казни Византија што своју реч није одржала.¹¹⁸ Овај успех утицао би да се још брже поврате анадолски беглуци. Није се могло очекивати да ће Европа напасти на Румелију, те да би помогла и спасла Цариград.

Иако се стварно херој од Никопоља тамо није налазио, Сулејман Челебија и његова влада, који су били прешли у Румелију, ни од ког нису били нападнути, ма да су се налазили, као што је напред изложено, у доста тешкој ситуацији. Европљани су се још налазили под крвавим утисцима са Никопоља.

¹¹⁷ Оно што се тражи од једног великог човека, који се налази на челу државе и војске, јесте то, да он у даном моменту донесе одлуке и предузме мере које ће најбоље користити земљи и народу, па ма колико ове одлуке биле тешке и болне. У овим одлукама и мерама огледа се његова политичка храброст. — Писац.

¹¹⁸ Сигурно је да је између византиског императора и Тамерлана постојао споразум. Ово потврђује њихов начин рада, како пре тако и после анкарске битке.

Император Цариграда није послао Бајазиту 12.000 војника, као што се уговором обавезао, нити га је новчано потпомагао. Тамерлан у Индији и Ђурђијанској, против којих је водио свети рат, није оставио непорушене и неспаљене ни једне тврђаве, па ни у најстременијим и најтежим пределима, док према граници Византије није учинио ни једног корака. Велико непоштовање, које је Византија показивала према османлиској држави, као и велике пљачке и жестока убиства исламског становништва оставили су Тамерлана равнодушног и он ништа није предузео. Лукави Грци умекнали су на неки начин ово тврдо гвожђе. — Писац.

* * *

Главни разлози Бајазитова пораза јесу следећи:

1. Имајући велико поверење у своју личност и у своју војску, није предузео потребне мере да би утицао на верност Кара Татара, који су по раси били у сродству са непријатељем;

2. Један већи број команданата није се слагао с тим да се бије битка, нити је налазио да је она потребна и издао је првом приликом;*

3. Издајство за време битке Кара Татара и анадолских тимара, чији су се бегови налазили поред Тамерлана;

4. Паника румелиских тимара који су отступили, пошто су били обезглављени и остали без команданата;

5. У извесном степену умор и жеђ;

6. Деструктивна агитовања која је Тамерлан кроз војску ширио;

7. Слаба приврженост отаџбини од стране тимара, а донекле и недовољни осећаји дисциплине;

8. Недостатак у бици духовног уживања и ентузиазма, што није случај када се води офанзивни рат на непријатељској територији; и

9. Принчеви и виши заповедници, одајући се пићу и уживању, били су изгубили високе особине.

Тамерланов повратак

Ма да је зима ове године била веома оштра, ипак Тамерлан није смањивао своју активност и много је урадио и у војничком и у политичком погледу. Тврђава Смирна, стварно са великим јунаштвом, освојена је за две недеље и узета из руку фанатичних витезова. Едремит, Фоча и Сакиз капитулирали су и пристали да даду намет. Окупационе колоне свуда су ушле. Али и поред свега овога ипак се не може рећи да је после Анкаре Тамерлан постао господар целе простране и јаке Анадолије, као што се не може рећи ни то да је Наполеон после Јене постао господар Пруске, нити пак да је Молтке после Седана постао господар целе Француске. Пролеће се већ приближавало; делови османлиске војске који су остали у Анадолији почели су на појединим местима показивати своје непријатељство. Још за време самог го-

* Ако желите да постигнете успех у ма којој борби, треба да припремите средину која ће ову борбу водити и да је убедите да је ова борба нужна. Исмет паша.

њења капетан Ајна бег, напао је оне ноћи када је запаљен Балкесир најодабранији део Тамерланове војске и његова најхрабријег команданта и нанео им велике губитке. Путем Бруса—Китахија и шумовитим и брдовитим пределом јужно од Брусе мања одељења нису се могла кретати, јер су била убијана. У Кизилхисару, источно од Денизли, десно се један веома јак судар, у ком је Тамерланова војска имала велике губитке и у ком су ухваћени и румелиски војници. Дознало се да се источно од Акшехира налазе снаге Хизир бега и Ибрахим бега, као и да се у околини Кајзерлија крећу јаке колоне. Шпијуни су извештавали да се врше тајне припреме и да се буди жеља за осветом. Једанпут су биле предузете мере да се Бајазиту омогући бекство. Челебија Султан Мехмед и поред тога што му је обећано да ће постати зет Тамерланов, да ће бити владар целе земље, као и поред тога што су му указане почести које се указују једном владару и слати му скупочени дарови, ипак није хтео да лично учини посету Тамерлану. Он је у својој околини прикупио снагу од 15.000 добро наоружаних и опремљених војника. Он је тукао све снаге које су против њега биле слате и учврстио свој утицај и своју власт у целој северној Анадолији.¹¹⁹

¹¹⁹ Ма да ово што ћу доле изнети нема везе са нашом ратном историјом, ипак налазим за потребно да га изложим ради утврђивања истине.

Ахмет Расим бег на стр. 115 првог дела своје историје каже, да је Мехмед Челебија био признао Тамерланов суверенитет и за доказ овог износи натпис са једног новца, на ком пише: „Мехмед син Бајазитов... Тимур хан“. Да је што тако постојало, сигурно је да би Шерафетин ово потврдио. У Шерафетиновој историји стоји да је Тамерлан придавао велики значај својим односима са Мехмед Челебијом, као и то да му је Мехмед по свом гувернеру Софу Бајазиту послао дар и изјаву поштовања, а у замену за раније добивени дар и ништа друго не пише. Тамерлан је послао ферман Сулејман Челебији, који се налазио у Румелији, да признаје његову владу, али за Мехмед Челебију нема ништа слично. Да је Мехмед Челебија примио Тамерланов суверенитет, Тамерлан не би имао потребе да према њему предузима сличне мере, и Мехмед Челебија био би приморан да му изађе у сусрет и донесе му дарове, као што је то учинио Тахиртен, Ибрахим бег из Коње и као што су то радили и други сизерени у другим ратним походима. Видимо да су обе стране сматрале једна другу за непријатеље и предузимале мере за одбрану. Што се тиче новца, Тамерлан никада није био узео титулу хана, нити је пак икада носио. Његов назив је био: „Велики емир Тимур Герган Сахипкиран“. Поред овог, Тамерлан је напустио земљу 805 године и није могао да се 808 године коначно понао са његовим именом. Ако се претпостави да је датум погрешан, ипак треба видети и испитати, да Тамерлан није пустио овај новац у циркулацију из политичких разлога, тј. да би народу показао да му се Мехмед Челебија потчинио, како

Што се тиче Тамерланове војске, она се потпуно обогатила и почела да губи своје врлине и жељу за борбом. Код ње више није било ни воље ни снаге за битку. Дуж тока реке Мендиресе и у околини Динара маларија је нанела велике губитке, па и они што су остали били су слаби и изнурени. Тамерлан је био заузео и опљачкао целу Анадолију. Због неповољне ситуације код своје војске и прикупљања османлиских снага у Румелији, прелазак у Румелију није се могао предузети, а у Анадолији није више имао шта да ради. Без сумње да би у пролеће османлиске банде и делови који су се налазили у позадини отпочели са непријатељством и није налазио за угодно да овако растурен остане усред непријатељске земље. Према овом Тамерлан је донео одлуку за повратак. У овом циљу он је прешао из Ајазлика (Селџука) у Денизли и отпочео да полако прикупља јединице са северозапада и запада, на југоисточну и источну страну. Уколико је то било могуће, Тамерлан је желео да се не приближава северу и овај предео хтео је да издалека обиђе. Он је желео да прође кроз Сивас, крећући се путем: Ајдин—Денизли—Улубурлу—Акшехир—Коња—Кајзер и да што пре изађе из османлиских граница. Због овога он је хтео да затвори правац ка Анкари и да се обезбеди од Мехмед Челебије, који се био учврстио на простору од Амасије до Болу и имао велики утицај на становништво области Бозока, које је веома било одано Османлијама. Желећи имати потпуно у својим рукама анкарску тврђаву и њену околину до проласка целе своје војске, Тамерлан је овамо послао најодабранији део своје снаге и под командом најхрабријег команданта Мехмеда Султана, ког је претходно позвао да дође у Денизли, дао му инструкције и наредио му да се крене. Мехмед Султан требало је да оде путем Алашехир—Сиврихисар.¹²⁰

Дознавши да се једна јака Тамерланова колона креће ка Анкари, Мехмед Челебија није нашао за умесно да и даље остане у Токату и Амасији. На страни 222 Тациттевариха, а поводом

би сузбину његову јаку снагу и велики утицај који је имао у Анадолији и умањно његов углед.

Разлика натписа на новцу, који је Тамерлан ковао у Ерзинџану, потврђује напред изнето мишљење. Ми доносимо облик и натпис овог новца, који се налази на стр. 240 историје Ерзинџана. Писац. (На овом месту показан је облик новца и натпис на истом. Преводилац).

¹²⁰ Ја сам нашао у историји да се Мехмед Султан разболео у Сиврихисару, али нигде нисам ништа нашао да је он био рањен у бици код Анкаре, или приликом препада у Баликесиру. — Писац.

овог, стоји следеће: „Он се био удаљио од предела Амасије и Токата, који се налазио на путу проласка Тамерланове војске, отишао у предео Гереде и задржао се у планинама око Болу. Пошто су Тамерланови војници сасвим прешли овај предео, он је сишао с планина и дошао у предео Мудурнуа. У ово време Бајазит се тешко разболео у Улубурлу. Тамерлан га је послао са својим лекарима Изетин Месут Ширазом и Џелалетин Арабом у Акшехир, куда је такође послао и један део своје коморе, а сам је у исто време напустио зимски логор у Улубурли и заузео тврђаве Игридир, Фелекабат и Ниси, које су се налазиле на језеру. Уочи петка 17 шабана Бајазит је умро од астме. Тамерлан, мислећи да је ван сваке сумње он узрок рушења једне велике земље и уништења једног беспримерног хероја, плакао је. Сада се покрет продужавао без заустављања. Тамерлан је плакао и због смрти Махмута Оглана, који је умро у Кечиборлу, на неколика месеца пре Бајазита. У близини Акшехира Тамерлан је добио извештај, да је Мехмед Султан тешко болестан. Дознавши за болест овог изванредно ваљаног младића и свог најмилијег унука, у ком је гледао своју одлучност и своју интелигенцију, Тамерлан је био јако срушен. Покрет је вршен брзо. За време пута тражио је извештај о стању његова здравља. Добио је извештај да је умро. Тамерлан је постао очајан. У Акшехиру указао је врло леп пријем Муси Челебији и Бајазитовој пратњи и дао им дарове. Препоручио им је да Бајазита сахране у Бруси са највећим почастима. У једном теснацу источно од Акшехира снаге Хизир и Ибрахим бега извршиле су препад на Тамерланове колоне. Нанели су им јаке губитке, али су и сами претрпели велике губитке. У Коњи, Караманоглу Ибрахим бег, који је из затвора доведен на престо, донео је велике и скупоцене дарове. Овај предео био је један од оних у ком је владала највећа мржња према Османлијама. Тамерлан је доста дуго овде остао. Посланици су дошли из Египта и известили га да му се ова земља покорила. Ови посланици донели су му врло велике и драгоцене дарове. Све колоне биле су пошле ка околини Кајзерија, где су се и прикупиле. Тамерлан је такође пошао за Кајзери. 40.000 Кара Татара растуруени су по разним јединицама, пошто им је оружје лукавством било одузето. Источно од Кајзерија, Тамерлану је опет пут био пресечен и изненада је нападнут. Дошло је до крвавог судара. Напослетку, војска је ушла у равницу Сивса. У Ерзинџану се вој-

ска задржала један до два дана и по том премо Ерзерума и Авника отишла у Карабаг.¹²¹

Шта кажу странци?

Извесни историчари страних народа писали су врло погрешно о Тамерлану и Бајазиту и износили своја мишљења која су далеко од истине. На пример, један од ових и познати немачки писац дао је свом делу назив *Die gelbe Gefahr* „Жута опасност“. Он показује Тамерлана, који је био Турчин и његову војску, која је била турска војска, као жуту опасност за цивилизацију и прогрес Европе. Овај господин нашврљао је ово име идући за модом, али он није могао разумети утицај Тамерланових битака на историју Европе и Азије, нити је разумео где су оне и како утицале на судбину народа. У овом је његова грешка. Без сваке је сумње да Тамерлан није следовао једној националној идеји. Он је био обузет идејама једног рђавог владара, који је потстрекиван и варан од стране смутљивих и варљивих интриганата крсташа, којих је било по мало у свакој епоси, потукао Бајазита и растурио његову војску. Потукао је оног Бајазита и ону османлиску војску против које се била кренула цела Европа са највећом мржњом и гордим претензијама, али је била уништена, морала се спасавати плаћајући данак и у своје земље могла је вратити само болове ове жалосне авантуре. Потукао га је онај Тамерлан који је сломио и великог Токтамиша, велику и храбру личност, која се налазила на челу једне моћне северне државе и на тај начин дао један нов живот Русима и Пољацима, који су изумирали и овим оживљавањем потпомогао их да нађу моћи и снаге и спасу Европу.

Према овом, Тамерланови походи нису били за Европу жута опасност, већ, напротив, они су били зелено оздрављење и плаво ослобођење. Дакле, ако он мисли да претстављајући Тамерлана као жуту расу изнесе један ближи пример опасности ове расе, ту се јако вара. Тамерлан је по свом роду и својим прецима чист Турчин.

Што се Бајазита тиче, енглеиз Херберт Адам Гибонс, у свом зајста одличном делу „Оснивање османлиског царства“, узимајући

¹²¹ Тамерлан је провео зиму у пределима Ајдиноглуа, Гермијаноглуа, Хамида, Ментеше и Караманоглуа, који су били османлиски противници и када се кренуо за Анадолију, пошао је из ових области. Ово показује да су земље правих Османлија биле жестоки Тамерланови непријатељи и да се Мехмед Челебија био добро учврстно. — Писац.

нетачне податке о Бајазиту, не познавајући војничке ствари, а по мало остајући и под личним осећајима, на појединим местима врло је оштро критиковао Бајазита, као: ... „Бајазит се најзад одао духовном и телесном уживању и постао је распусник“... „Бајазит није пропао што му је тако било суђено, већ због својих порока“. На једном другом месту каже: „Бајазит више није био онај исти човек који је био и код Никопоља, јер је пијанством и развратом изгубио све своје телесне и моралне особине, које су му дозвољавале, ако не надмоћност, а оно ривалство са ма којим човеком његова времена“. Такође, остајући под утисцима резултата битке код Никопоља, који су понизили целу Европу и да би се осветио хероју који је ове резултате проузроковао, каже, да је Бајазит био стављен у један гвоздени кавез и у један сандук у којем су се преносиле жене на коњима за време великих ратних похода, као и да је на гозбама и забавама у Китахији — на којима је стварно Бајазиту указивано поштовање и срдачност и на једном од тих састанака говорило се о удадби Бајазитове кћери за Тамерланова унука — Тамерлан вређао Бајазита. Међутим, као што је речено у свим историјама, базирајући на провереним документима, све до Волтера било је мишљење, да од једне тако велике личности, као што је био Тамерлан, нешто слично не би могло доћи. Још на једном другом месту каже: „Европа је у ово време била у узбуђењу, које је долазило од резултата битке код Никопоља. Бајазит је налазио да још није време да се узме Цариград.¹²² Поред овог, после својих победа на Косову и Никопољу и својих успеха над Караманима, Бајазит, као ни остали ратници, који иду испод шатора у палату, није се могао уздржати а да не падне под утицај својих прикривених страсти. Према овом, не

¹²² Господин Гибонс овде износи ствари које не одговарају историској истини, јер каже, да због утицаја побеђене и ослабљене Европе, Бајазит није заузео Цариград. Не! Историја није таква. Када се опсађивао Цариград, сукоб са Тамерланом био је дошао до таквог степена, да се рат више није могао отклонити, те је због тог опсада дигнута и прешло се у Анадолију. Европљани су дошли са великим претензијама, али су брзо видели свој жалостан свршетак и од каквог би значаја било, да су још једном дошли они који су већ били деморалисани? У осталом, зар није Бајазит ово објаснио грофу од Наваре?

Да су Европљани имали моћи и снаге, какве би потребе имали да иду чак до Самарканда и Карабага, те да моле Тамерлана да дође? Оставимо на страну мале државе, као Византију и Ђенову, али због чега су се обраћали Тамерлану француски краљ Карло VI и енглески краљ Хенри IV и због чега је кастилски краљ слао свог посланика Килавихана на тако један дуг пут и са тако великим даровима? — Писан.

треба се чудити, што се Бајазит није могао уздржати од уживања, које нуди сто и харем“ (стр. 211).

Зашто? Зато што се у својој књизи писаној у XX веку, поноси тиме што енглески краљ има у себи крви крсташа са Никопоља и за то што је фанатик... Ево због овог.¹²³ Треба сажаљевати овог великог историчара, који није имао способности да види и да покаже истину. Да би спасао свој живот, Бајазит не би могао подносити увреде о којим Гибонс говори, јер он није био човек који би ово могао подносити, што му, уосталом, и Гибонс признаје.

Да је Бајазит био такав као што га Гибонс претставља, он не би могао напустити своја задовољства и ступити у рат због племенитих осећаја према једном човеку који се код њега био склонио. Он би заборавио осећаје своје дужности. Што се тиче војничких гледишта, одлука и покрета, то је једно велико питање, које Гибонс не може ни разумети. Његово јунаштво, чију величину Гибонс описује, свакако да није дело једног пропалог човека.

„Огледало једног човека јесте његов рад, и не треба гледати на речи“.

„Величина интелигенције једне личности оцењује се према њеним делима“.

Такође, страни историчари пишући о Тамерлану не износе оно што је овај велики човек створио, већ само износе оно што је он порушио. Из његових похода и акција само су негативне ствари марљиво забележене.

Енглеz Х. Џ. Велс у свом великом и важном делу, које носи назив „Главне линије историје света“, говорећи о Тамерлану каже: „... Али у XV веку подигао се из западног Туркестана последњи номадски вал. Њихов вођа овога пута био је Тимур Хроми или Тамерлан. Ово је било једно номадско племе примитивног стања. Он је створио једно царство пустоши, које се пружало од северне Индије па до Сирије. Уживао је да прави пирамиде од људских глава... Тамерланово царство, после смрти његовог оснивача претстављало је само рушевине опљачканих и очајних земаља. Смањена и осиротела Персија није мислила ни о чем дру-

¹²³ Наследник Ричарда II заиста није присуствовао бици код Никопоља, али у венама династије енглеских краљева, као и у венама династија свих европских владара има крви ратника са Никопоља. Оснивање османлиског царства од Херберт Адама Гибонса, стр. 191.

гом сем о страху и ужасу"¹²⁴ (стр. 175). Ево овај велики историчар, говорећи о једном великом генију као што је био Тамерлан, који је из ничега створио једну велику империју, и о његовим политичким, економским и војничким радовима, какви се не могу наћи у вековима, само на једној страни написао је ова неколика ретка. Зашто? Зато што је Тамерлан Турчин; зато што је Тамерлан муслиман.

Да ми сада запитамо његову екселенцију Велса, како је једно номадско племе примитивног стања могло створити овако велика дела? Зашто велики и цивилизовани европски владари нису могли вршити сличне походе? Зашто европски владари, који нису извршили ни десети део оног освајања које је извршио Тамерлан, добијају разне славне титуле? Зашто је Тамерланов савременик енглески краљ Хенри IV слао овом писма са даровима и због чега га је молио? Он је звао ову велику снагу да прими Хришћанство. Он му је обећавао да ће постати хришћански херој. У ком је делу Европе у ово време била опсерваторија и да ли је ма која европска престоница имала и четрдесети део науке и уметности које је у то време имао Самарканд? Како је једно номадско племе

¹²⁴ Турци су увек живели као конструктори и заштитници науке и прогреса. Другим народима давали су најшири либерализам, остављали их у слободи и чинили их срећним. И онда када није постојало Друштво народа, ни право мањина, Турци су својом личном савешћу, дозвољавали овим народима да лепо живе, па ма то било и на штету турског народа. За доказ овог наводим пример, да и данас постоји 15 држава народа који су били у саставу османлиске империје (Маџарска, Румунија, Србија, Бугарска, Грчка, Ирак, Сирија, Палестина, Египат, Јемен, Хецас, Тунис, Јерменија и Ђурђијанска). У старој Андалузији види ли се данас иједан Арапин? Види ли се данас иједно турско племе у западној Русији и Пољској? Што се Индије тиче, турски освајачи почев од Огуз хана, Махмуда Газневи, Тамерлана, Бабира, Великог Абаса и Надир Шаха Афшарина, сви су они показивали такву правичност и хуманост у овој великој освојеној области, да се ове не могу ни упоредити са поступањем Португалаца који су ушли у Индију не као освајачи већ као гусари и то стотинама година доцније. Па и сами Енглези пишу о тиранији, мучењу и недостојним радњама које су вршиле источне индијске компаније. Данашња тешка ситуација у Индији није довољно позната.

Да бих потврдио ово што сам рекао, ја ћу навести следеће речи једног Енглеза:

Не може се опорети чињеница, да су Османлије, окупирајући народе данашње историје, *поштовали слободу вере и да су они прва нација која је ово узела као принцип*. У времену мучења Јевреја и инквизиције, и када су ова недела потпомагана (хоће да рече од стране Европљана — Писац), у то време Хришћани и Муслимани живели су у слози под османлиском владом. Оснивање османлиског царства од Херберта Адама Гибонса, стр. 63.

у примитивном стању могло створити и ценити тако велика цивилизаторска дела и како је могло потстицати на стварање истих?

Што се тиче Тамерлана, он је по својој природи био велики. Говорио је и писао турски, персиски и монголски; могао је да даје мишљења по верским и научним питањима. Тамерлан је једанпут разговарао са Ибни Халдуном, који је још у то време, у чувеном предговору своје историје изложио своје високо мишљење о изучавању историје и изненадио га је својим познавањем историје. О његову високом карактеру ништа се рђаво не може рећи. Он је био толико велики, да у Европи није имао себи равног команданта или владара, не само у своје време него ни у једно време. Али, ако се ова величина описује под бледом светлошћу црквеног кандила, природно је да ће се грешити. Велика је грешка Тамерланова што је ишао против Турака и нанео им велику штету, ма да је и сам био Турчин.

Нарочито Тамерланови мемоари јесу сведок и докуменат његове велике интелигенције.

Немац Цинкајзен каже: „Татарска племена ушла су у села и градове једног пространог предела који је био данима удаљен. Све су опустошили палећи и рушећи. Убијали су ненаоружани народ. Одузели су им њихова имања и од целог предела направили пустињу. На овај начин они су створили један ужасни споменик варваризма“.

Оно што се десило у Анадолији не потврђује напред речено. У оно време био је обичај да се запали непријатељска престоница, и ми знамо да је Бруса била запаљена, али и данас налазимо у доста добром стању лепе споменике који су још онда у Бруси постојали. Варварски споменик је лично мишљење овог страног историчара. Ми смо читали и дознали о племенитом и хуманом поступању центлмена крсташа према несрећним заробљеницима ухваћеним код Никопоља.

Веома је чудновата ствар да је против Тамерлана сипао ватру његов други историчар, Ибни Арапшах, који је живео на Тамерланову двору. Овај у свом излагању врло често пада у нелогичност и контрадикцију. Он се не устручава да даје врло тешка мишљења. Зашто? Ми не знамо да ли ово долази због личног или националног осећања. Напоследку, треба, на жалост, да признам, да поједини од наших историчара имају неправилно мишљење о Тамерлану и да се о њему добро не изражавају. Ја не знам, да ли је све ово написано због тога да би се допало појединим епохама?

Значај и ранг битке код Анкаре у светској историји ¹²⁵

Ни у једној историји коју сам прочитао нисам видео да су правилно оцењени резултати битке код Анкаре, као ни велики утицај ове битке на османлиску државу и Тамерланово царство, а посредно и на судбину, политички, социјални и војнички живот народа и држава Европе и Азије, па и саме Африке. Историчари у свом расуђивању падају у грешку и кажу: „Тамерлан је потукао Бајазита, војску му разбио и растурио и јако уздрмао османлиску државу, али је она ипак постојала и после мањег колебања и задоцњења, могла је да игра своју историску улогу. Тамерланова војска такође је била мало ослабљена битком код Анкаре, али у току још исте године кренула се са још већом снагом у рат против Кине“. Из овакве оцене битке код Анкаре не види се, да су обе државе после битке јако ослабиле, да је време од десет година после ове битке најжалоснија епоха у османлиској историји, као и да је она узрок смрти Мехмеда Султана, у ком је Тамерлан гледао своју личност и своју интелигенцију.

Да, стварно је сасвим другојаче било. Између османлиске државе, која је постојала пре анкарске битке и државе Сулејмана Челебије у Румелији која је закључила мир са Тамерланом постојала је велика разлика.

Прва је својом великом војничком и политичком снагом застрашивала Европу, мењала цариградске императоре како је хтела, узимала данак од крајева Србије, Влашке, Бугарске и Босне, потчинила све анадолске бегове, ујединила Турке и била је једна моћна држава и једно велико царство. Друга је морала да тражи пријатељство цариградског императора, који је раније дрхтао од османлиске снаге и, да би могла прећи преко мореуза, морала је да даје земљу и дарове и да шаље новац. Ово је била једна веома слаба држава.¹²⁶ Што ова слаба држава у Румелији није била на-

¹²⁵ Значај једне битке, уопште, цени се по броју бораца који су у бици учествовали, по спреми и гласу команданата, жестини и трајању битке, месту битке, прогресу који је ова битка показала у ратној вештини, а нарочито према утицају исхода битке на судбину народа који је имао пасти под господарство непријатељског владара, који се на бојном пољу налазио.

У вези напред наведеног, влада једнодушно мишљење, да је *битка код Анкаре једна од најважнијих бићака које је историја забележила*. Хамер, св. 7, ст. 67.

¹²⁶ Сулејман Челебија, да би могао прећи у Румелију са својом војском, дао је цариградском Императору срезове: Гебзе, Пендик и Картал и да би га уверио о свом пријатељству, послао му је као гаранцију младог принца Кјасим Челебију и Фатма Султана. — Писац.

паднуга од европског савеза, том није разлог њена снага и политика, већ је томе узрок, што је Европа била под утисцима пораза код Никопоља, и што се византиски император, који је раније потстицао и наговарао Тамерлана да удари на Бајазита, сада плашио од Тамерлана и тражио савез и пријатељство са Османлијама. За Европу је такође сада било корисно, да османлиска војска остане што јача, како би се могла одупрети Тамерлану. Истина, османлиска војска у бици код Анкаре није потпуно уништена. За доказ овог служи нам следеће:

1. Мехмед Челебији, који је отступио са бојног поља са око 1000 људи, када је стигао у близину Тосје, запречио је даље отступање Кара Јахјан, нећак Исфендијарев, али се Челебија одмах на њега бацио и потукао га. Против Челебије такође се био кренуо са једном јаком колоном Кара Девлет шах, говорећи, да му је Тамерлан дао владу над Амасијом. Челебија се са њим сударио близу Гереде, снаге му растурио и један део његових војника превео на своју страну, те се тако појачао. У исто време победио је Кабатоглуа, који је опседао Никасар и отео је од Ташаноглуа, код ког се био склонио Кабатоглу, јаку тврђаву Филинбил.

Идући ка Токату Мехмед Челебија сусрео се са Иналоглуом, који је на челу десет хиљада војника наступао ка Казови, тражећи да му се да данак или да се земља напусти. Он се и са њим сударио и разбио га. Османлиска оклопничка коњица показала је изванредно јунаштво и разбила много надмоћније непријатељске снаге. Турци и Туркомани из ове области пришли су Челебији и ојачали његове снаге, те је он на овај начин имао једну малу армију. Он је победио и Гезлероглуа, који је опседао Источни Карахисар. Такође је победио и заробио Мезита, који је освојио Сивас. Шпијуни које је Тамерлан био послао у ове крајеве вратили су се у зимовник у Ајдину и известили га, да је Челебија потукао све снаге које су против њега биле слате, да се оснажио и учврстио, као и да ће бити опасан за Тамерланов пролаз кроз овај предео, ако и даље остане у тако добром стању. Тамерлан је због овог покушао да га придобије политичким путем и послао му је посланика са лепим даровима и писмом, у ком му је рекао, да ће му постати зет и господар целе земље и позвао га да дође код њега, а и Бајазит му је такође послао једно писмо.

Бајазит паша, човек високог и чврстог карактера, који се налазио поред младога принца као командант, и принчев гувернер Бајазит, нису примили предлог за одлазак Тамерлану и за време својих покрета још једном су се срели са војницима Кара-

јахје, а нешто доцније и са снагама Татар Али бега, који је био послат од стране Тамерланове. Са овим снагама су се сударили и дошли до уверења да Тамерланови предлози нису искрени.

2. Један јак део Тамерланових снага, који је северно од Изника сустигао османлиску војску под командом Сулејман Челебије (око десет хиљада коњаника), исту није смео напасти и пустио је да пређе на другу страну мора.

3. Шумовити предео између Брусе и Китахије био је пун османлиских војника и стално су долазили гласови да се тамо виђају јака одељења.

4. Утврђено је да је један знатан део војске прешао са Србима из Чанаккалеа на Галипоље. Говори се да је овај део војске износио око 40.000, али како је половину овог броја чинио народ који је бежао, то се може претпоставити да је било око 20.000 војника.¹²⁷

5. У току ноћи, када је запаљен Баликесир, капетан Каресија, Ајна бег, извршио је један препад на војску јако вољеног Тамерланова унука Мехмеда Султана и причинио јој крваве губитке. У сваком случају, и овде је било неколико хиљада војника.

6. У Кизилхисару (источни Денизли) једна јака снага румелиских војника напала је на Тамерланове делове и овде је дошло до крвавог судара.

7. Снаге Ибрахим и Хизир бега које су напале Тамерланову војску источно од Акшехира причиниле су јој велике губитке.

8. У једном теснацу источно од Кајзерија, једна храбра и јака колона, која је хтела да пресече отступницу Тамерлановој главнини, такође се бацила на ову са великом жестином и одбијена је тек после крвавих губитака.

Види се да је после издајства Кара Татара и одласка команданата крила и државних великодостојанственика, који су рачунали да је битка изгубљена, на свим странама било османлиских делова, негде са старешином, а негде без старешина. Њихова снага била је јака, вредност велика, а жеља за осветом такође велика. Нарочито је била јака снага која је прешла у Румелију, тако да је Тамерлан морао одустати од намераваног преласка у Румелију, а ни остали османлиски непријатељи, било сами, било у савезу, ништа нису смели предузети. Само, сада османлиска војска није била више она која је на све стране задавала страх својим нападима, била је растурсена и без сваке сумње јако ослабљена.

¹²⁷ Оснивање османлиског царства од Херберта Гибонса, стр. 235.

После битке Тамерлан је прикупио своје трупе и по том их разаслао по целој земљи, коју је опљачкао и којој је велику штету нанео. Сигурности више није било. Становништво је било смањено, а привреда као и све остале врсте радова застали су. Али као да ових несрећа није било доста. Земља је остала десет година без господара, а принчеви су се између себе свађали, због чега су народ, као и све врсте државних извора још више били опустошени. Али, снага која се узалуд троши велики је губитак за будућност. Благородну турску крв требало је проливати само са спољним непријатељима отаџбине.

Нарочито бегови, који су помоћу и заповешћу Тамерлановом враћени на своја стара беговства, издали су земљу и уништили јединство Турака, које је у Анадолији било учвршћено у току осам година од стране јуначког Бајазита. Од ових бегова, нарочито потомци Караманоглуа, не марећи за нацију, склапали су савезе са европским државама и неколико пута, када је османлиска војска у Европи била на путу да постигне велике резултате, они су користили прилику и нападали.

Нарочито велику штету су наносили за време Челебије Мехмеда, Мурата Другог и Фатиха.

За време Бајазита државна граница ишла је од Ерзерума до капија Алепа. Сломљена и заустављена османлиска снага и жестина од стране Тамерлана могла се повратити тек после читаво пола века. Период од десет година, у ком се земља налазила без господара, нарочито је оставио земљу у крви, пожару и пустоши, осиротео овај срећни и богати народ и допринео опадању његова морала.

Као резиме можемо изнети следеће:

Да Бајазит 1402 (804) године није имао догађај код Анкаре и да није био сломљен, Цариград би апсолутно пао још исте године, и османлиска војска, која је у ово време била веома снажна, а истовремено Европа слаба, могла је много брже напредовати са својим освајањем. Мурат II био би освајач Пеште, а Фатих Беча и Рима и турски суверенитет био би учвршћен у источној и централној Европи. Турци Кипчаци, који су се налазили у северноисточним пределима Пољске и Литваније, били су један веома солидан ослонац овог освајања. Међутим, да би се у самој Румелији одржало раније стање, било је потребно да дође до једног другог Косова и Варне.

Што се тиче ситуације у Анадолији, она би била следећа: Војска Јавузова, која је напредовала до околине Алепа, без

сумње, врло би лако могла заузети Египат. Османлиска војска, која би пошла од Ерзерума, могла је освојити Персију, и друге године полазећи из Карабага, где би јој био зимовник, апсолутно је имала времена и могућности да освоји Туркестан и Кавказ.

Законодавац такође, помажући своју флоту, која се борила пред Гуцаратом, сувоземном војском са реке Синта, где би му била граница, могао је освојити Индију и цео овај пространи и богати предео, под седмим турским освајачем још више би напредовао и подигао се. Цео овај пространи предео био је добро обрађен и насељен великим и јаким турским масама, због чега ово освајање не би било пролазно, већ су постојали сви услови, да оно траје вековима.

Ово што сам напред рекао, није претеривање, које долази из личних осећаја, већ је ово истина добивена студијом историјских догађаја, студијом ситуације и могућности које су произиласиле из ове ситуације. Немогуће је да ова истина не привуче пажњу и загреје мисли свих оних који пажљиво студирају нашу историју.^{123, 129}

Према нашем мишљењу, главни узрок томе што ми нисмо могли остати у Мађарској и што смо доцније изгубили Дунав и Балкан јесте тај, што у своје време нисмо сасвим потукли Русију и Аустрију, те су се ове доцније оснажиле и разним сметњама спречавале нас да се усталимо и учврстимо у овим земљама. Што су ове две земље ишле напред смелије и храбрије, после нашег повлачења после друге опсаде Беча, а нарочито после карловачког мира, узрок је Тамерланова битка код Анкаре (пored других разлога), која је дала Европи времена и могућности да се

¹²³ Заузеће Мађарске оставило је дубок утисак на словенске и германске народе. Они су мислили да је отпочело освајање централне Европе од стране муслимана. Венецијански сенат страховао је, мислећи да Бајазит лично води војску у Мађарску, као и да ће предузети офанзиву ка некој тачки Јадранског Мора. Оснивање османлиског царства, стр. 20.

¹²⁹ Наступање османлиске војске после Бајазитове победе код Никопоља личило је на напад главнине једне војске на један мали и слаб део непријатељских снага. Непријатељ је био слаб, растурен и није више имао резерве ни пових снага. Међутим, да су у време анкарске битке биле предузете мере које сам раније изложио, не би дошло до педесетогодишњег застоја; нашим снажним нападима поправила би се тешка ситуација, добило би се неколико дана за припрему, док би непријатељ вршио прикупљање снага и нова груписања и када би се једном изашло из пређашње опасне ситуације, могли су се предузимати жестоки и стални противнапади. *Битка код Анкаре* дала је Европи могућност да се ојача, а нас је ослабила. Ово су њени тешки и дуготрајни резултати. — Писан.

ојача, а која је ослабила Турке, како на северу, тако и на југу,¹³⁰ и која их је на обема странама довела у неповољан и тежак положај. Према овом, битка код Анкаре, по својим резултатима, може се упоредити и упоређује се са битком код Кадисије, Малазкирта, првом битком на Косову, битком код Никопоља, па и самим биткама код Поатијеа и Шалона.

Што се Тамерланове војске тиче, несумњиво је да је она у анкарској бици уздрмана и ослабљена. Према Шерафетину, губици Тамерланове војске у овој бици седам пута су већи и крвавији но у ма којој Тамерлановој победи. Ово је такође тачно, јер османлиска војска, са којом се Тамерлан сада сударио, била је боља од свих војска са којима се Тамерлан раније борио. Храброст јаничара и спахија, као и њихово војничко васпитање и наоружање били су добро познати целоме свету. Поред овог, јаничари су се борили из ровова, а други делови војске били су у оклопима и према овом трпели су мале, а задавали велике губитке.

Што у последњој фази битке непријатељска војска која је била сто пута већа није могла заробити неколико хероја прикупљених на Чатал тепеу (Јарбаирларима) и што су ови могли давати отпор до пада мрака, разлог је тај што је османлиско оружје задавало велике губитке масама непријатељске коњице, која је покушавала да се донекле стрменитим странама попне на сами врх. Али по мом мишљењу, највећи губитак ове битке на обема странама јесте тај што је изгубљено неколико важних личности.¹³¹

Према нашем мишљењу, да Бајазит није умро, губици анкарске битке били би знатно мањи и могли би се надокнадити у

¹³⁰ Као што је штетан Тамерланов поход против Бајазита, такође је било штетно што је неколико пута ударао на Великог Токтамиша, који је држао под својом влашћу Русе и Пољаке и ослабио његову велику државу, а оживео Русе и Пољаке и дао им нов живот. Од ова два народа, који су се оснажили Тамерлановом помоћу, произашао је краљ пољски Јан Собјески, који је 1683 године, за време друге опсаде Беча, са једном јаком колоном ударио у позадину османлиске војске, и на тај начин ослободио тврђаву која се увијала под османлиским ударцима, спасао последњу препреку османлиске инвазије у Европи и дозволио Европи да се мало по мало ојача и морално уздигне. Стални и жестоки напади оснажених Руса на турске земље у у Европи и Азији жалосни су резултати Тамерланових ратова. — Писац.

¹³¹ Веома је велики утицај једне велике главе како на битку, тако и на управу земље. Као што је Бајазитова смрт османлиску државу јако уздрмала, тако је и Тамерланова смрт била узрок пропасти његове велике империје. — Писац.

року од две године. Да је Бајазит остао на челу земље, не би било периода између двеју влада. И поред извршне инвазије, земља и народ остали би јак и богати. Оно што се растурило, за кратко време могло се прикупити, а јединство Турака у Анадолији опет би се постигло за неколике године. У току овог периода између двеју влада могао се освојити Цариград, а ово би јако умањило значај пораза код Анкаре.

За Тамерланову војску такође су од великог значаја смрт Султана Мехмеда, веома ваљаног Тамерланова деветнаестогодишњег унука, у ком је он гледао своју способност и своју снагу, и смрт Махмута Оглана, који је носио име кана од Чагатаја и који је заробио Бајазита. Ма да је Тамерлан, који је био прави херој и који је хтео да се покаже заштитником ислама, напао Бајазита из разлога што га је овај увредио и наљутио и са њим битку отпочео, он га је ипак високо ценно због његових маневара, одлука и начина борбе, као и због његове управе државом и њеног благостања. Тамерлан се нарочито дивио Бајазитову достојанству и храбрости када је пао као заробљеник. Због овог му је указивао поштовање, а у исто време осећао је велики грех према историји и према Турцима, што је сломио оваквог човека. Он је указао Бајазиту највеће поштовање и када се овај нашао поред њега, он му је обећао, из бојазни од освете, да ће му вратити целу земљу.¹³²

Смрт Мехмеда Султана у Сиврихисару, која је дошла четири дана после Бајазитове, јако је раскрвавела Тамерланово срце и овај стари ратник, седамдесетогодишњи старац, најзад је почео да мисли о смрти и о том, да се остави жестоких ратних похода и тиранисања. Он је мислио о том како ће га стићи Божја казна и осуда људи, што је сломио османлиску војску, која се херојски борила против европских држава и што је проузроковао Бајазитову смрт. Уништење Бајазита и османлиске војске, који су чинили исламу највећу услугу, дало је погрешне наде енглеском краљу. Европски владари сада су много више тражили Тамерланову благонаклоност и придавали јој већи значај но пре анкарске

¹³² Једног дана у разговору Тамерлан је рекао Бајазиту: „Твоји синови те не траже, што значи, да не желе да те слушају.“ На ово је Бајазит одговорио: „Знају да их брзо на пут изведем“. Ове речи остале су на Тамерлана велики утисак. Он је видео да Бајазит мисли да ће остати господар земље, па, следствено томе, да ће мислити и на освету. Због овога је мислио да, и поред свих обећања, поведе Бајазита са собом до границе и да га тек одатле врати. — Писац.

битке. Енглески краљ Хенри IV написао му је једно веома срдечно писмо, у ком је рекао, како се нада да ће Тамерлан *мењајући своју веру постојати херој хришћанства* (Оснивање османлиског царства... Херберт Адам Гибонс, стр. 233).

Ове чињенице допринеле су да Тамерлан са горким жаљењем дозна за своју тешку грешку. Уосталом, он је и досада имао грижу савести и трпео је. Због ових болова и кајања, он је с времена на време показивао своју наклоност према Османлијама, није стварао куле новим покољем, тврђаве Смирну и Игридир заузео је и оставио, османлиске тврђаве није рушио, нити је османлиске вароши палио. Повео је собом Кара Татаре, који су својим издајством проузроковали пропаст тако једне велике земље.

После седмогодишњег ратовања и маршева који су трајали месецима, стари ратник вратио се у своју престоницу, где се одморно свега неколико месца, и уочи једне сурове зиме кренуо је са великом војском да освоји Кину. Али на овај поход он се није кренуо из жеље за освајањем. Овом је био узрок бол који је Тамерлан носио на својој души, као и осуда и протести народа из Туркестана, насељеног Турцима, а који је дознао од војске која се вратила за напад на османлиску земљу и битку са Османлијама. Ово је јасан доказ узрока Тамерланова похода на Кину.¹³³

Из разлога што је османлиски мач дигао са Европљана, Тамерлан је хтео својим оштрим мачем да учврсти ислам у Кини. Зауостављено и доведено у опадање ширење ислама на западу хтео је да надокнади снажним ширењем ислама на истоку, желео је да себе и своју војску заогрне плаштом бораца у служби ислама и да ујутка народно негодовање. Али, на жалост, анкарска битка, после које је на девет месеци умро Бајазит, као и узбудљиви, страшни и тешки часови ове битке, који су претстављали читаве године, јако су изнурили и ослабили овог старог ратника. Тамер-

¹³³ После свршене свечаности Тамерлан је прикупио све принчеве и великодостојнике и рекао им: „Ми смо засновали једну велику државу. Све државе савиле су главе пред нашим мачем и покорице су се. Много се крви пролило, много се живота уништило. Али овако велика ствар, без овога се није могла постићи. Сада, да би удаљили од себе неправде које смо починили, треба да урадимо нешто што нико није могао урадити, а то је, да поведемо свети рат против неверника. Кина је неверничка. Треба да је освојимо и уништимо њену снагу. Треба да порушимо њене храмове са идолима и ватром и да наместо њих подигнемо џамије и овим ћемо откупити своје грехове“. Принчеви и великодостојници саслушали су овај говор са поштовањем, аплаудирали су и извршили молитву. Превод песама о Тамерлану од Шерафетина, стр. 378.

лан, који у свом животу није знао за болест и чије је гвоздено тело било отпорно свакој врсти болести, сада је био јако ослабљено.

На вратима Кине, у Отару, Тамерлан се разболео и умро.

Да је Тамерлан, уместо похода на Анадолију, пошао на Кину, која се налазила у унутрашњем рату, и чији је један велики део био још раније заузет од стране Турака, без сумње да би је потпуно заузео и на тај начин јако ослабљени и разбивени кинески народ не би се доцније могао бацити против Турака, нанети им јаке губитке и довести их у тежак положај. Види се да је постојала могућност да цела Европа и Азија постану турске, да ово није омео Тамерлан својим моћним, али погрешно употребљеним мачем. Он је учинио да се на северу, западу и југу пролије братска крв уместо непријатељске.

Да, жалосно је што су се ова два велика турска јунака потукла између себе због погрешних идеја. Својим негативним радом нанели су турском народу велике губитке, који су се вековима продужавали и непријатељи Турске и Турака на обема странама ослободили су се и оснажили помоћу турског мача, турске снаге и турских глава. Нема сумње, ово је дошло због деспотске владавине и ненационалних осећаја турских владара. Да је судбина турског народа била у његовим рукама, као што је то данас, не би могло доћи до рата између два братска народа, па макар бегунац био и сам султан.

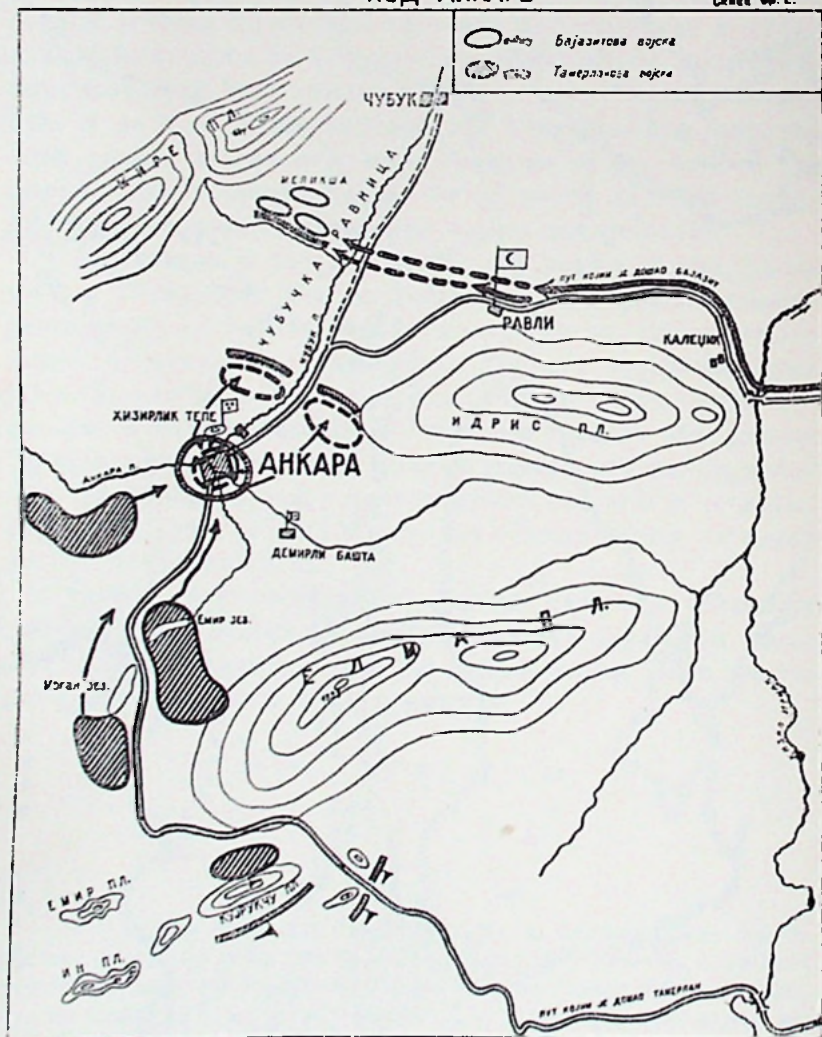
Волимо своју отаџбину, и нека нам овај знатни и велики догађај у нашој великој историји (битка код Анкаре) буде наука која ће нам показивати, колике би губитке нацији могли нанети, ако не будемо вршили своју дужност.¹³⁴

— К Р А Ј —

¹³⁴ Описујући битку код Анкаре хтео сам да покажем, какве смо нације синови и какву снагу имамо. Цивилизација, снага, величина и храброст показане од оних који су дошли на бојно поље код Анкаре, било од Једрена, било од Самерканда, не може се видети у историји ни једног другог народа. Европа, пред чијим сјајем и прогресом данас стојимо очарани, у оно време налазила се у приом и страшином незнању у свим гранама цивилизације. Читајући и студирајући прошлост, ми се старамо, уколико нам је то могуће, да ојачамо и повећамо снагу и вољу, које постоје у нашим срцима и душама, у циљу разумевања садашњости и припремања будућности за остварење народног идеала.

ДОЛАЗАК ТАМЕРЛАНОВЕ И БАЈАЗИТОВЕ ВОЈСКЕ КОД АНКАРЕ

Слика бр. 2.

БИТАЧНИ ПОРЕДАК ТАМЕРЛАНОВЕ ВОЈСКЕ

Слика бр. 3.

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ ТАМЕРЛАН ГЕРГАН

ЛЕВО КРИЛО

Командант
ПРИНЦ ШАХРУХ
Халик Султан
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

ЦЕНТАР

Командант
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

Командант
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

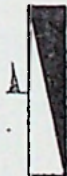

ДЕСНО КРИЛО

Командант
ПРИНЦ МЕРДАНШАХ
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

Командант
ПРИНЦ СУЛТАН ХУСЕИН
Али Султан
Султан Шах
Султан Шах

Командант
ПРИНЦ ЕВУСЕНИР
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

Али непосредно под командом Врх. К. ДАГА

ОПШТА РЕЗЕРВА

Командант
ПРИНЦ МЕХМЕД СУЛТАН
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах
Султан Шах

БИТАЧНИ ПОРЕДАК БАЈАЗИТОВЕ ВОЈСКЕ

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ
БАЈАЗИТ МУЊЕВИТИ

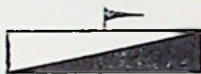
Скица бр. 4.

ПРИНЦ Муса Челебија
Муштафа Челебија
Иса Челебија
В. БЕЈОГ Аси Паша
Тимурташ Паша
Мурат Паша

ЛЕВО КРИЛО

Командант ПРИНЦ Сулјеман Челебија
Лала Шах Паша
Саруца Паша
Евренос Бег

Румелиска коњица

ЦЕНТАР

Командант Јаничарског ага ХАСАН АГА

Јаничари, Азапчари и Силахчори

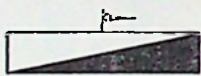
ДЕСНО КРИЛО

Командант десног СТЕВАН ЛАЗАРЕВИЋ
Тимурташ Паша
Хаим Ил Бег
Фироз Бег

Анадолска коњица

Командант Мирисет Теберик

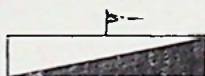

Карататарска коњица

Орска коњица

НЕПОСРЕДНО ПОД КОМАНДОМ ВРХ. К-ДАНТА

Спахије и Силахчори

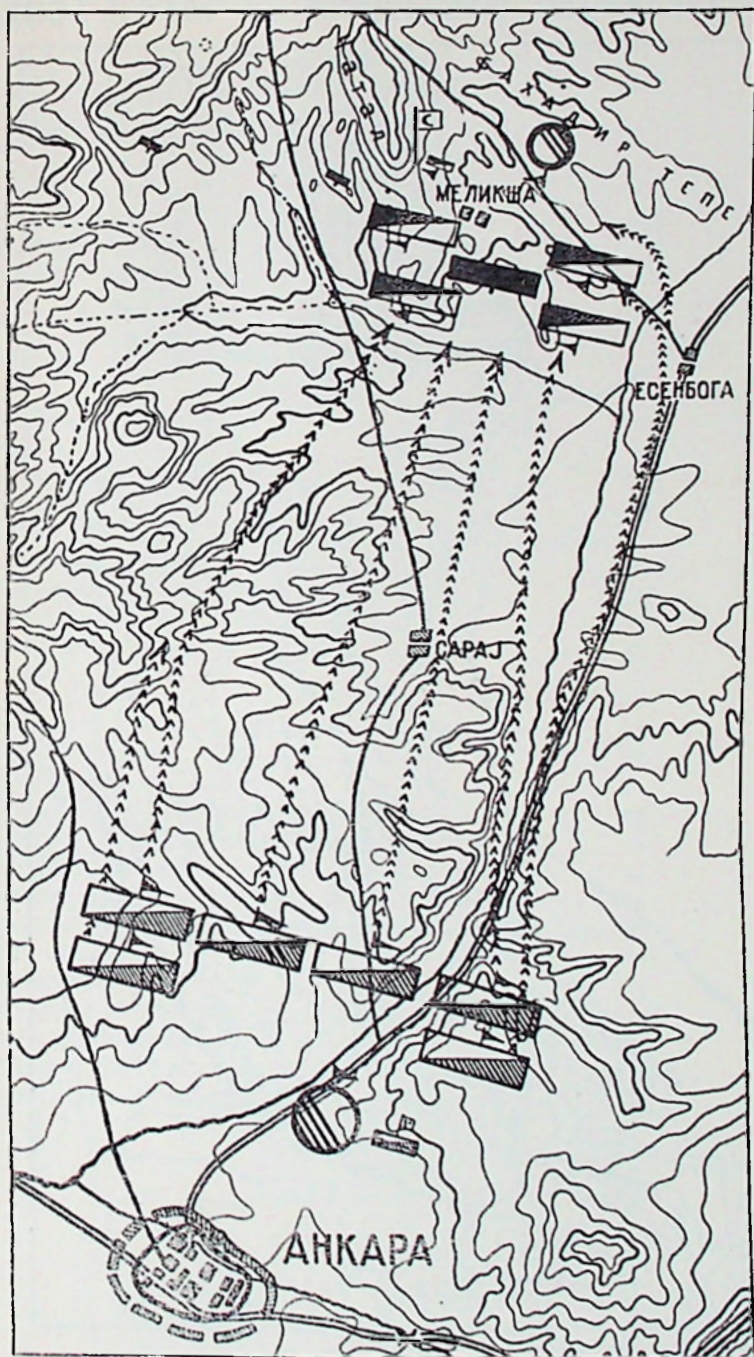
ОПШТА РЕЗЕРВА

Командант ПРИНЦ МЕХМЕД ЧЕЛЕБИЈА
Хасан Паша
Халил Паша
Јакуп Бег
Баласан Бег
Мухеил Бег
Ошадан

Топази из силе: Амасје, Топата и Сивес

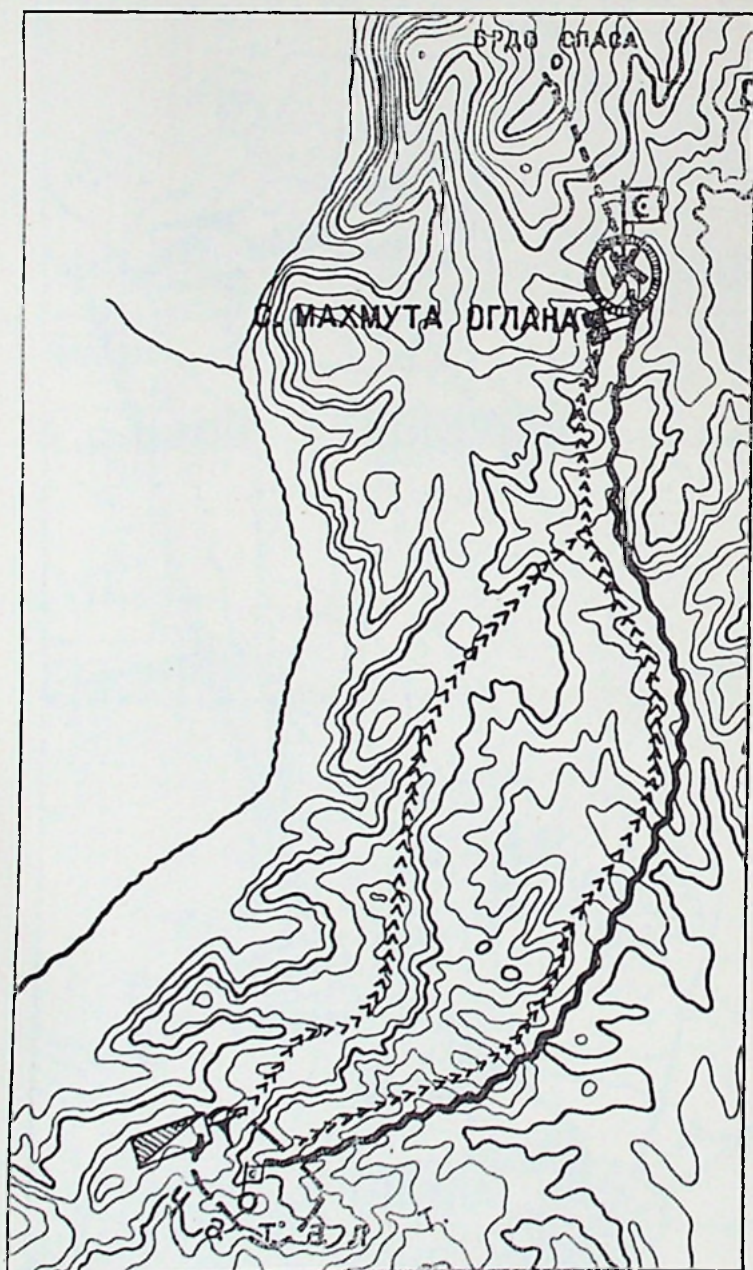
ТАМЕРЛАНОВО НАСТУПАЊЕ КА БАЈАЗИТУ

 Тимерланова војска
 Бајазитова војска

Скица Бр. 6

БАЈАЗИТОВО ОТСТУПАЊЕ СА ЧАТАЛ ТЕПЕА

Ташерланова војска

Бајазит

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Предговор преводноца	3
Неколико речи	5

Тамерланов поход на Анадолију и битка код Анкаре

Предговор	7
---------------------	---

I Д е о

Тамерланова држава	15
Османлиска држава	17
Организација Тамерланове војске	19
Организација османлиске војске	25
Суседи Тамерланове и османлиске државе пре анкарске битке и њихови односи са истим	28
Друга епоха седмогодишњег рата	39
Поход на Египат	43
Други период похода на Анадолију	55

II Д е о

Трећа епоха ратних додира са османлиском државом	59
Анкарска тврђава	82
О Османлијама	84
Топографски опис битачне просторије	87
Бројна величина Бајазитове и Тамерланове војске	92
О Бајазитовој војсци	94
Неколико речи о Тамерлановој личности	96
Неколико речи о Бајазиту Муњевитом и његовој личности	100
Битка код Анкаре	103
Неколико погледа на битку код Анкаре	114
Погледи на Бајазитове покрете и извођење битке	123
Тамерланов повратак	135
Шта кажу странци?	139
Значај и ранг битке код Анкаре у светској историји	144

100

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

CO 94(100)

ЕМЕРХАЛИС

Тамерланов поход на

ЛЕСКОВАЦ

000008275

COBISS